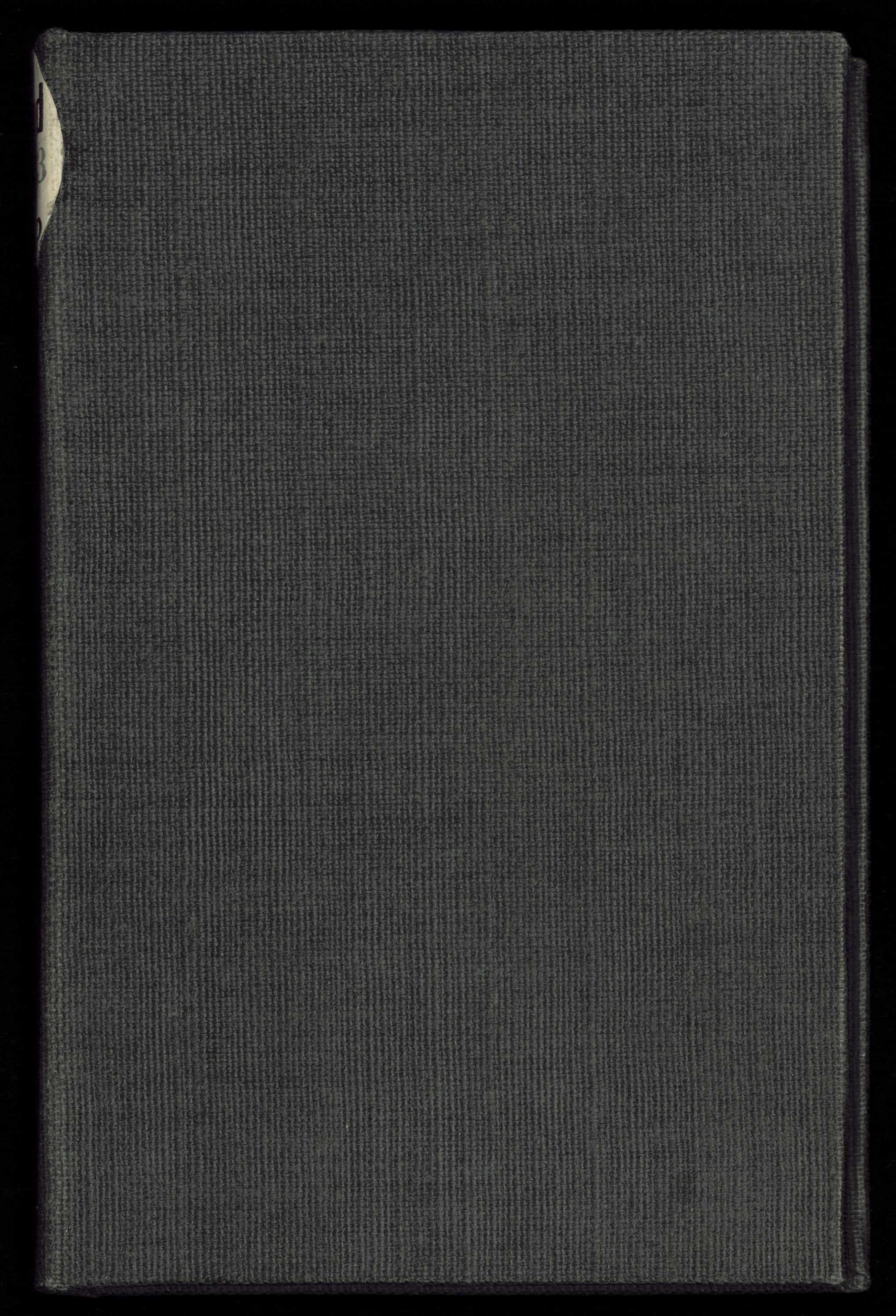

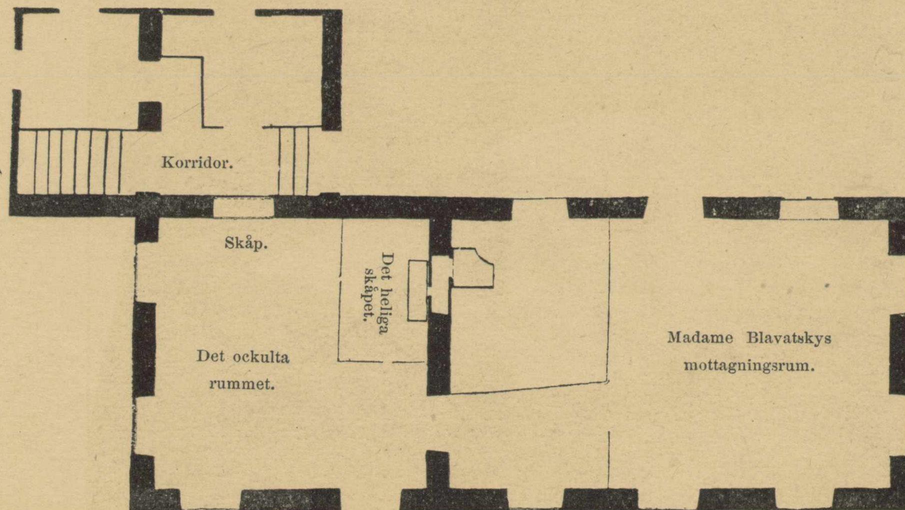
H P Blavatsky, in all the majesty of her wrinkles

(i sina rynkors hela majestät)

PLANRITNING

af det ockulta rummet, det heliga skåpet och omgifningar.

(Uppgjord efter Mr Hodgsons mätningar samt med stöd af teosofers vittnesmål.)

MODERN VIDSKEPELSE.

ETT INLÄGG MOT

TEOSOFI OCH SPIRITISM

JÄMTE

ETT SVAR TILL HERR CARL VON BERGEN

AF

KARL AF GEIJERSTAM.

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

STOCKHOLM.
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1892.

Förord.

Den bok, som härmed öfverlämnas i allmänhetens händer, är en utvidgning af de föredrag, som jag förliden höst höll i Stockholm, Upsala, Göteborg, Kristiania och Fredrikshald. Uppfattningen af den fråga, hvilken jag behandlar, är oförändradt densamma som i föreläsningarna. Jag har dock blifvit i tillfälle att i denna bok vidlyftigare utföra min tankegång och med flere exempel belysa mina påståenden. Många mellanled i bevisföringen, om hvilka jag i föredragen endast hann gifva en antydan, har jag här utvecklat, hvarigenom, såsom jag hoppas, större fullständighet och klarhet vunnits.

Orsaken, hvarför jag i tal och skrift uppträdt mot teosofien och spiritismen, är framför allt den, att jag sett dessa i min tanke osunda rörelser på ett oroväckande sätt gripa omkring sig. Proselytnitet å ena sidan och lättrogenheten å den

andra äro stora, till följd hvaraf vidskepelsen förvärfvar nya anhängare snart sagdt dagligen. Den svenska litteraturen har godt om nyare försvar för teosofi och spiritism, men Sveriges allmänhet torde däremot vara tämligen obekant med de kraftiga gensagor mot dem, som inlagts af utländska forskare. Så t. ex. måste det synas mycket underligt, att då redan år 1885 en grundlig afslöjning af den moderna teosofiens grundvalar gjordes, svenska allmänheten i sex års tid utan gensaga påtrugats de teosofiska undervärken såsom vetenskapliga fakta.

Likaså är det skäligen märkvärdigt, att de betydande invändningar mot tafvelskrifningens äkthet, som gjorts i England, ej förr blifvit här i Sverige allmännare kända, under det att samtiden öfverflyglats med de mäst vidunderliga spiritistiska berättelser. Att söka fylla denna brist i litteraturen och att framställa de förhållanden, som mana till försiktighet vid antagande af alla slags vidunderliga berättelser, är denna boks syfte.

Stockholm i februari 1892.

Författaren.

Inledning.

Onekligt torde vara att ett intensivt begär efter det mystiska och underbara för närvarande är synnerligen utbredt. Ja, man kan med skäl påstå, att just nu mänsklighetens urgamla tro på alla slags öfvernaturliga varelser, såsom elementarandar, rån, gnomer, på alla slags hemlighetsfulla konster, såsom spådom, slagrutans bruk, kristallvisioner, och hvad det allt heter, håller på att dyka upp i skiftande former. Denna gamla tro tyckes hafva efterlämnat ett vidskeplighetsanlag, hvilket nu synes vilja hålla sig skadeslöst för det tillbakasättande, som det under en längre period af allvarligt, lugnt forskningsarbete rönt. Människorna nästan skälfva af begär efter allt, som synes strida emot naturvetenskapens resultat samt emot den åskådning, hvilken vunnit herravälde till följd af vetenskapens säkra framåtskridande. Och vidskeplighetslärorna hafva blifvit

trossaker, hvilka försvaras med religiös fanatism. Den som vågar betvifla riktigheten af de hypoteser, hvilka antaga det öfvernaturliga, eller noggrannheten af gjorda undersökningar om supranormala tilldragelser, stämplas som mindre sanningskär eller som en naturvetenskaplig fantast.

Att en sådan allmän tendens förefinnes, bevisas så väl af den starka tillslutning, hvilken åtskilliga egendomliga rörelser, sådana som teosofien, spiritismen m. fl. rönt, som framför allt af den vidskeplighetslitteratur, hvilken för närvarande florerar. Det för denna mäst kännetecknande är att den sysslar med det underbara i alla möjliga former.

Hvilken efterfrågan hafva icke dessa nu vanliga samlingar af gamla spökhistorier, till stor del af okändt ursprung samt nästan utan undantag okritiskt framställda! När man läser dem, skulle man tro, att man hade att göra med upptecknade folksägner, om icke stilen vore så gränslöst tråkig och författarens barnsliga tro på alla de vidunderligheter, han berättar, städse lyste igenom. Äfven de rent spiritistiska skrifterna, hvilka också finnas i legio (spiritisterna hafva dessutom nyligen fått sig en egen svensk tidskrift, kallad *Efteråt*), slukas med stor begärlighet.

Inom romanlitteraturen finnes nu en riktning, som tillgodoser den stora allmänhetens begär efter det extraordinära och öfvernaturliga. Dessa inblanda i skildringarna af de normala tilldragelserna dylika af den mäst fantastiska art. Vi hafva på svenska en ganska rik öfversättningslitteratur af detta slag: Corellis, Sinnetts m. fl.

romaner. Den framgång, som den förstnämndas arbeten fått, är ägnad att väcka den allra största förvåning. I en af hennes romaner framställes sålunda ett underligt kristet-mystiskt-filosofiskt-naturvetenskapligt sammelsurium, som gör anspråk på att utgöra sanningen om världen; denna roman torde vara den mäst lästa af alla dem, som hon författat, och är öfversatt på många språk. Hvilket omdöme och hvilken litterär smak kan den publik hafva, som tilltalas af denna gallimatias, hvilken jag vore böjd att kalla elektrisk kristendom, alldenstund de religiösa fantasterierna hopblandas med det mäst meningslösa, om den bottenlösaste okunnighet vittnande prat om elektricitet!

Men det finnes en annan litteratur, som genom helt andra medel tillfredsställer allmänhetens mystiska behof. Denna sträfvar efter djupsinnighet. Genom hopandet af ord, hvilka säkerligen af författarne själfva förnimmas som höjdpunkten af vishet, och hvilka de ofta tro hafva blifvit dem ingifna af en högre makt, då de nedskrifvits i exalterad sinnesstämning, sätta de läsarne redan från början i en till kollrighet gränsande förvåning, och sedan de bearbetat deras oskolade hjärnor med moderna naturvetenskapliga termer sådana som elektro-biologiska strömmar, positiva och negativa poler, magnetism, m. m. dylikt prat samt med de sinnrikaste och mäst halsbrytande tolkningar af magiska formler, förmå de slutligen läsaren själf att tro sig begripa detta nya slag af djupsinne. Särskildt betecknande är den tvärsäkerhet, hvarmed de natur-

vetenskapliga termerna användas. Jag tror icke, att man för ett årtionde sedan vågade så lättvindigt inblanda dessa termer. Nu däremot användas de gladeligen af alla försvarare af öfvertro, och på det sätt som de förekomma i detta slags skrifter, äro de icke klarare och hafva ej mer värklig innebörd än magiska formler. Jag kan icke neka mig nöjet att citera ett litet prof på sådan modern visdom. Det återfinnes i *Astralljuset, Försök till en framställning af vissa ockulta principer i naturen,* af Nizida:

»Astralljuset har blifvit kalladt »Den Helige Andes kropp» — en högst passande benämning, ty i och genom dess agentur tillföres människan all välsignelserik nåd från höjden och all renande, upphöjande och frälsande hjälp.

Denna eteriska atmosfer, hvars yttre omklädnad eller vehikel är den atmosferiska luften, har sina strömningar och sina positiva eller negativa poler. Den innehåller i sitt sköte elektriska och magnetiska krafter och frön till hvarje tänkbar gestalt, form eller kropp.»

I samma arbete står följande uppbyggliga citat ur madame Blavatskys stora teosofiska arbete: *Secret Doctrine:*

»Astralljuset eller Anima mundi är dualt eller tvåkönadt. Den (ideela) manliga delen däraf är rent gudomlig och andlig, den är Visdomen, Anden eller Perusha, under det att den kvinliga delen (Nazarenernas Spiritus) är i viss mening besmittad af materia, *är* i själfva värket materia och därför ond.»

»Astralljusets själ är gudomlig och dess

kropp (ljusvågorna på de lägre planen) demonisk. Detta ljus är i Zohar framställdt under symbolen af det magiska hufvudet, det dubbla ansiktet på den dubbla pyramiden, den svarta pyramiden, som reser sig mot en ren, hvit grund med *ett hvitt hufvud och ansikte inom sin svarta triangel;* och den hvita pyramiden omvänd — en återspegling af den första på de mörka vattnen, framställande *den svarta återspeglingen af det hvita ansiktet.* Detta är astralljuset, ty *demon est Deus inversus.*»

Jag skulle icke anfört ofvanstående — som ej blir klarare läst i sitt sammanhang — ej häller talat om förut nämnda vidskepelselitteratur, om dylika exempel vore *sällsynta.* Men de äro nu i sanning så många som hvitsippor i maj månad, och deras antal ökas för hvarje dag, liksom ock amatörerna af dylik litteratur.

Jag kan icke underlåta att i detta sammanhang påpeka den stora likheten — med hänsyn till begäret efter det mystiska — mellan vår tid och tiden strax före och efter franska revolutionen. Äfven då härskade stor förkärlek för alla slags ockulta studier, hemliga brödraförbund, hemliga vetenskaper, andebesvärjelser m. m. Liksom nu upptog man med förkärlek gamla medeltids-vidskepelser. I rosenkreutzarnes orden hafva vi ett motstycke till den moderna teosofien. Härom säger den tyske historieskrifvaren Scherr, i *Geschichte deutscher Kultur und Sitte* (sid. 482*):

---

* Jfr B. E. Malmström: Grunddragen af svenska vitterhetens historia II, sid. 346.

»Ungefär efter år 1760 började inom frimurareorden utbilda sig en s. k. hemlighetslära, hvilken gick ut därpå, att urgammal, hemlig vishet härstammande från Moses och Zoroaster, medels tempelherrarnes orden kommit i arf till en viss Christian von Rosenkreutz.

Denna lära skulle innehålla hemligheten om de vises sten, det vill säga förvandlingen af oädla metaller till guld och sättet att tillreda ett lifselixir. Personer, i synnerhet af de högre stånden, som sökte utan möda komma i besittning af en sådan med ganska reela fördelar förenad vishet, trängde sig sålunda till logerna, hvilka, sedan jesuiterorden blifvit upphäfd af Clemens XIV (1773), tjänade krypto-jesuiterna till samlingsplats och värksamhetsfält. De listiga bedragarne stiftade de s. k. »Inre Systemerna», och den »strikta observansens system», där utom de gamla tre Johannesgraderna en mängd högre invigelser statuerades, och kortsynta, godtrogna adepter bländades och drogos vid näsan med Rosenkreutziska symboler, hieroglyfer, edsförpliktelser och fantastiska ceremonier. Murarene af den strikta observansen voro förbundna till strikt lydnad för sina okända förmän, hvilkas hemlighetsfulla öfverhufvud vördades under titeln: *Eques a penna rubra* (Riddaren af den röda fjädern). Dessa förmän voro inga andra än jesuiterna, som begagnade de förnäma tyska ordensvurmarne för sina ändamål.»

Att allt detta i hög grad stämmer med den moderna teosofien torde af det följande blifva klart.

Liksom nu blomstrade då charlataneriet i högsta grad, och höga och låga gåfvo sig i händerna på alla möjliga slags äfventyrare. En Cagliostro, en Gassner (»som på 1770-talet föregaf sig äga förmåga att utdunsta djäflar»), en Saint-Germain, en Casanova m. fl. voro med hänsyn till ryktbarhet fullkomliga jämlikar med en Slade, en Home, en Eglinton, t. o. m. en madame Blavatsky.

Elis Schröderheim berättar i sina anteckningar följande tilldragelse från Gustaf III:s hof. »Långfredagen 1779 kl. 11 på aftonen samlades hos Plommonfelt» (en charlatan, som en tid stod i hög gunst hos Gustaf III), »konungen, båda hertigarne och åtskilliga af oss andre. Vi hade då fastat hela dagen och hos höga vederbörande arbetade inquietudes af alla slag. Plommonfelt visade sig icke förrän klockan slagit 12, då han inkom uti ett hiskeligt utseende, med håret omkring öronen, en svart väst och skjortärmarna uppvikta till axlarna. Framför sig bar han ett krucifix, införde oss i sin sal och placerade oss utomkring en på golfvet med kol dragen cirkel. Själf ställde han sig vid bordet. Uti $^3/_4$ timme gjorde han allt det kakolorum utaf den allmännaste nekromancie, som man känner af böcker, med kol, krita, blod, spegel, linier och heta stenar m. m. Stundom syntes han konsultera sin spegel öfver något hvar af oss särskildt, stundom sjunka i begrundande. Jag fann för min del ingenting af alltsammans resultera; några starka slag hördes i väggarna, hvilka sades vara annonser af närvarande andar, dem vår sinnlighet och peccadiller

(märk denna förbättring i karaktären på synder) hindrade oss att skåda.» — Är det stor skillnad på detta upptåg och en ordinär spiritistisk seance?

I följande historia är likheten med vår tids bedrägliga materialisationer ännu mer slående. F. d. löjtnanten G. Björnram, hertig Carls handsekreterare, gjorde en tillställning för Gustaf III med svit i Lofö kyrka. Af en händelse kom hans lifmedikus Sven Anders Hedin att blifva ett osedt vittne till förberedelserna. Dessa, som utfördes af Björnram och en hans medhjälpare, bestodo däri, att i ljuskronorna fästes fina tagelsträngar, vid dem masker, fastsydda på något hvitt tyg, och hvilka medels tagelsträngarna kunde hissas upp och ned. Sedan detta var färdigt, ströddes rökpulver rundt omkring på golfvet. Sedan konungen infunnit sig och dörrarna stängts, gjorde Björnram flere korstecken och frammumlade några mystiska ord, hvarpå rökpulvret antändes och den gömda medhjälparen medels tagelsträngarna sakta uppdrog den ena masken efter den andra, hvilka med det hvita tyg, på hvilka de voro fästa, i röken och den matta belysningen ganska lyckadt föreställde döda i sina svepningar. Den första masken föreställde Gustaf II Adolf, den andra Adolf Fredrik. »Ehuru jag hade sett hela tillställningen», tillägger Hedin, »kan jag icke neka till att detta spektakel hade något imponerande.» Naturligtvis gjorde det ett ännu mäktigare intryck på konungen och hans följeslagare, som icke hade någon aning om det bedrägeri, här föröfvades.

Likheten mellan vår tid och tiden strax före revolutionen är ännu större: äfven då blomstrade naturvetenskaperna i högsta grad, och då liksom nu härskade en allmän skepticism.

Det är en omständighet, som man vid bedömandet af denna nu snabbt sig utbredande vidskeplighet icke får lämna ur sikte, nämligen att sträfvandet att frigöra sig från de kristna dogmernas herravälde var ytterst kraftigt under århundradets senare hälft. Man kan icke annat än betrakta den nu starka anslutningen till teosofien, spiritismen m. m. såsom till väsentlig del en *ytlig* reaktion mot den fritänkande rörelsen.

Människans grunduppfattning af världen kan icke snabbt ombytas. Hon förvärfvar sig icke en ny syn på detta område med samma lätthet som hon inhämtar en sats ur Euclides, utan den tro, som sedan länge varit starkt rotfäst, lämnar djupa spår efter sig.

När en mera betydande del af allmänheten förlorade tron på kyrkans dogmer, blef icke denna tro ersatt af en annan, hvilken fyllde de behof, som af den förra sedan lång tid tillfredsställts. Därigenom uppstod en psykisk tomhet, hvilken predisponerade för anslutning till vidskeplighetsläror af ett eller annat slag.

Liksom det varit en stor mängd personer, som omfattat teosofien, på grund af auktoritet (d. v. s. räsonnerat så här: när den och den utmärkta personen, såsom t. ex. mrs Besant, slutit sig till rörelsen, måtte det ändock vara något i den), så har det också säkerligen varit ofantligt många, som blifvit fritänkare blott

därför att det så att säga legat i luften. Någon djupare personlig lifsöfvertygelse har sannolikt en god del saknat. Dessa äro de, som, när vinden vänder sig, gå med i den nya riktningen och rekrytera densamma.

För öfvernaturlighetsläror göra alla religionsformer utan undantag människorna böjda. Det finnes ej en enda af dessa, som icke förklarar lifvet och världen genom antagandet af människolika öfvernaturliga varelser (gudar, andar m. m.), och upphör man att tro på dessa bildas ett tomrum i individernas fantasi och känsla, som de snart sträfva att fylla. Detta sammanhang mellan vidskepelse och religion skall jag på tal om andehypotesen vidare utveckla i slutet af denna bok.

Dessa förhållanden torde vara de djupare orsakerna till den moderna vidskepelsen. Att så är fallet är så mycket sannolikare, som af dem äfven förklaras, att vidskepelse och allmän otro på kyrkolärorna uppträda samtidigt. Det är de lättare naturerna, som återfalla i en annan form af öfvertro, och dessa torde utgöra flertalet individer. Ju svagare tankekraften är i förhållande till de naturliga böjelserna, desto snarare hängifver sig individen åt en eller annan mer eller mindre omgestaltad form af en sådan slags fullständig, öfvernaturlig världsförklaring, hvarvid han varit van och hvarefter han känt starkare eller svagare längtan.

Detta synes mig vara det värkliga sammanhanget mellan vidskepelse och religion.

Att den allmänna vidskepelsen skulle vara ett utslag endast af den *djupa* religiositeten, d. v. s. människans outplånliga känsla af att lifvet är en gåta, och af hennes kraf att få denna gåta löst, synes mig orimligt. Därtill är rörelsen för ytlig; därtill spela nyhetsbegäret och jagandet efter stimulus en allt för stor och uppenbar roll. Detta varseblifver man tydligt och klart, när man läser den nämnda litteraturen och studerar spiritismens utveckling. Ju längre spiritisterna hållit på, desto mer fordrande har publiken blifvit; desto underbarare också de spiritistiska företeelserna. Och är det den djupa religiositeten, som tillfredsställes af sådant kabbalistiskt snack, som Hartmanns *Svart och hvit magi*, Nizidas *Astralljuset* m. fl. innehålla? Sannerligen icke. Nej, det är blott de ytligare naturerna, som längta tillbaka till öfvernaturlighetens köttgrytor och icke kunna nöja sig med den stränga forskningens sunda, men magra kost.

Det är på grund af denna min uppfattning om den åsyftade rörelsens natur, som jag kallar den »Modern vidskepelse». Det är hufvudsakligen tvenne former af densamma, som jag i det följande vill söka behandla, nämligen teosofi och spiritism.

I.

Om Teosofien.

Jag vill först tala om den trosbegärliga samtidens nyaste evangelium: teosofien. Densamma är af tämligen ny datum, i det att det teosofiska samfundet stiftades 1875 af öfverste Olcott och madame Blavatsky. Ordet teosofi är gammalt och har användts för att beteckna en mängd mer eller mindre mystiska intuitiva system under olika tider. Den moderna rörelse, som här afses, är något annat. Denna teosofi är ett speciellt, begränsadt lärosystem, hvilket fått spridning och vunnit anhängare genom madame Blavatskys uppträdande. När här talas om teosofi, fattas ordet alltid i denna sin inskränkta bemärkelse.

Så kort tid det teosofiska samfundet än existerat, har det dock fått en betydande anslutning. I Nord-Amerikas Förenta Stater, Indien och England har det en talrik skara anhängare, och äfven här i Sverige har jordmånen visat sig

vara god. Sedan mrs Besant, den kända engelska författarinnan, anslutit sig till teosofien, har tillströmningen blifvit ännu större. Hvilket oerhördt bevis är icke detta på det stora flertalets kritiklöshet och osjälfständighet! Af egen drift, på grund af egen inre öfvertygelse är det icke som dessa hafva antagit de teosofiska dogmerna, utan på den grund, att en enskild, framstående personlighet gått i spetsen! Och hvad kunna dessa veta om de inre förändringar, som denna person möjligen undergått med hänsyn till sin intelligens' styrka?

Det kraftigaste beviset på teosofiens stora spridning är litteraturens vidlyftighet. Bland teosofiska skrifter märkas: *Nyckeln till teosofien* af madame Blavatsky, hvilken, liksom *De invigdes lära* af A. P. Sinnett, utgör en teosofisk dogmatik, *En sierskas öde* eller *Underbara händelser i madame Blavatskys lif* och *Den dolda verlden*, som redogör hufvudsakligen för de undervärk, hvilka madame Blavatsky skall hafva utfört i Indien, båda af A. P. Sinnett, *Astralljuset* af Nizida, *Buddistisk katekes* af Olcott, *Svart och hvit magi* af Hartmann, samt 15 småskrifter utgifna af det teosofiska samfundet i Stockholm. Dessa utgöra dock blott de viktigaste arbeten om teosofi, som finnas tillgängliga på svenskt tungomål. Af andra mera omfattande värk märkas madame Blavatskys *Secret Doctrine* och *Isis Unveiled*. Sedan 1891 utgifver teosofiska samfundet i Stockholm *Teosofisk tidskrift*. De förnämsta teosofiska tidskrifterna äro: *The Theosophist* (utgifven i Indien), *Lucifer* (i London), *The Path* (Newyork).

Det teosofiska samfundet har enligt sitt program trenne syftemål:

1. Att bilda kärnan af ett universellt broderskap.

2. Att befrämja studiet af asiatiska och andra österländska folks litteratur, religioner och vetenskap.

3. Att utforska det ännu okända i naturlagarna samt människans ännu slumrande andliga krafter.

För att blifva medlem behöfver man blott antaga den första af dessa punkter, hvilken är den viktigaste i och för teosofernas etiska lära. Emellertid är det stor skillnad mellan att vara teosof och medlem af det teosofiska samfundet. »Teosof är den, som teosofi gör», säger madame Blavatsky i Nyckeln till teosofien. Värklig teosof blir man först om man lefver i enlighet med de teosofiska sedebuden och om man bedrifver det esoteriska (inre) studiet af teosofien.

Den yttre (exoteriska) teosofien med sina enkla sederegler och allmänt formulerade syftemål har väl icke värkat tilldragande på den stora allmänheten. Sannolikt är det de mystiska, s. k. esoteriska lärorna och de underliga tilldragelser, hvilka berättas i sammanhang därmed, som utgjort det egentliga lockbetet. Den esoteriska teosofien eller den urgamla visdomsläran, som madame Blavatsky påstår hafva varit gemensam för alla religioner, fast känd för endast ett fåtal af de mäst upplysta i alla tider, är, enligt hvad teosoferna själfva påstå, vetenskapen om världsalltet, och den omfattar *allt* i världen inom så väl materiens som andens rike.

Denna hemliga lära skall madame Blavatsky hafva fått sig uppenbarad eller inspirerad. Hon är i det fallet lik andra religionsstiftare. Hon går icke sina egna vägar, predikar icke sina egna läror, utan är sänd af personer, försedda med öfvernormala förmågor och kunskaper. Dessa personer, äro medlemmarne af det urgamla brödrasamfundet. i Tibet. De skola sitta inne med en sedan 20,000 år tillbaka ärfd, för den öfriga världen hemlig kunskap om lifvet och universum. På många okända sätt lära dessa mäktiga män då och då hafva öfvat inflytande på världens gång, men hafva i det hela hållit sig afskilda från densamma. Nu omsider hafva de dock genom madame Blavatskys person trädt fram inför en af materialism försoffad värld. Dessa tibetanska bröder, äfven kallade adepter och mahatmer, äro teosofiens värkliga grundvalar. I och med dem står och faller teosofien, något som också medgifves af mrs Besant, hvilken nu är en af teosofiens grundpelare.

För den tvifvelsjuke synes redan den omständigheten betänklig att de vise männen äro förlagda till Tibet, ty detta land är helt och hållet stängdt för europeiska forskare. Med undantag af vissa trakter vid nord- och sydpolen finnes knappast något så otillgängligt område.

På följande sätt skildras adepternas förmågor i en teosofisk skrift (*Hvad är teosofien?* Af A. Fullerton):

En Adept kan läsa tankar och afsikter och kan öfva inflytande på båda delarna från huru

långt afstånd som hälst; han kan »desintegrera» (till deras sammansättning upplösa) de partiklar som utgöra ett föremål, låta dem af (magnetiska) strömmar föras till en annan ort, och där »reintegrera» (åter sammanfoga) dem till deras ursprungliga form; han kan frambringa ljud och rörelser efter behag, kan inkasta skrifna meningar i redan förseglade bref, kan låta blommor eller andra föremål falla ned ur luften; han kan så koncentrera osynliga krafter att det blir omöjligt, oaktadt de största ansträngningar, att förflytta materiella ting; han kan i ett ögonblick meddela sig med Adeptbröder i denna värld, eller i andra världar — han kan, korteligen, handskas med den stora del af naturens hjälpkällor, som äro tillgängliga för honom, med samma lätthet som vi med den ringa del vi känna till. Och märkvärdigast af allt — han kan för en tid upphäfva samhörigheten af sin själ och sin kropp, och med andens frihet i rörelse flytta sig, lik tanken, från punkt till punkt i rymden, hämmad af intet hinder och fjättrad af ingen tid. Det torde kunna sägas, med få ord, att han kan göra, och gör, just de saker, som vi ansett möjliga blott för en från kroppen löst intelligens, djupt bevandrad i kunskapen om sedda och osedda makter.

Sådana anspråk som dessa låta så vidunderliga, så galet orimliga, att ju mer intelligent åhöraren är, ju mer färdig är han att med hånlöje förkasta alltsammans. Och dock, när allt kommer omkring, är här blott fråga om sakförhållanden, som kunna bestyrkas, alldeles som

andra sådana, genom vittnens intyg. Dylika intyg finnas i mängd — icke i osäkra utsagor af vittnen, som äro döda sedan 1800 år tillbaka, utan i direkta erkännanden, af nu lefvande, tillstädesvarande personer, som upprepade gånger på skilda tider och ställen haft tillfälle att försäkra sig om värkligheten af det otroliga. Saken omtalas och afhandlas utförligt i A. P. Sinnett's bok »*Den dolda världen*», till hvilken läsaren hänvisas.»

Hvad som här afses äro de undervärk, hvilka madame Blavatsky skall hafva utfört i Indien och af hvilka många omtalas i det nämnda arbetet af Sinnett. De omtalade intygen skola längre fram underkastas en närmare granskning.

* * *

Jag vill nu något uppehålla mig vid teosofiens dogmer. Först och främst vill jag då påpeka, att dessa ytterst detaljerade läror, som omtala hvad som hänt, händer och skall hända samt förklara allt mellan himmel och jord med en förvånansvärd, löjeväckande tvärsäkerhet, beständigt framhållas såsom alldeles oomkullkastliga. Den esoteriska teosofien är det mäst dogmatiska lärosystem jag någonsin läst, och det torde icke vara lätt att uppvisa dess make. Denna dogmatism synes icke väl stämma öfverens med teosofernas beständigt upprepade försäkran, att teosofien icke är afsedd att uttränga befintliga religionssystem. Den skulle vara den mäst universella religion af alla. Judar, kristna af alla

sekter, muhammedaner, bramaister, buddister m. fl. alla, alla skola de kunna omfatta teosofien. Att de kunna vara med i sträfvan att bilda ett universelt broderskap är ju tydligt, men huru de skola kunna tillägna sig teosofernas absoluta sanning om världen utan att öfvergifva sina respektiva religiösa ståndpunkter, är alldeles ofattligt.

I själfva värket kommer förhållandet mellan teosofien å ena sidan och de andra religionslärorna å den andra icke att ställa sig så, att de senare omfattas af den förra, utan tvärt om, så att lärosatser stå fullkomligt oförenliga gent emot hvarandra och båda förklaras af sina anhängare såsom absoluta, oomtvistliga sanningar. Talet om teosofiens universalitet synes mig blott och bart som tomma ord.

Teosofien gör anspråk på att äga den absoluta sanningen om världen. Detta framhålles flerstädes.

I nyss citerade arbete säges:

»Vetenskapsmannen förnekar möjligheten af någon som hälst kunskap (? ! !); och teologen, som säger sig äga denna, erbjuder bevis som härflyta endast ur *aprioriska* grunder, ur arfsägner och ur de omtvistade utsagorna af en bok. Och antingen nu teosofiens anspråk kunna visas äga grund eller ej, så intager hon för visso en ställning ensam i sitt slag, när hon med afseende på Gud förkastar så väl hörsagor som andra slutledningar och heliga skrifter och säger: Lyssna till mig, ty jag *vet.*»

Detta anspråk på absolut visshet, som teosofien delar med de flesta andra öfvernaturlig-

hetsläror, är absurd, ty teosofien fordrar för visso lika mycket tro som alla andra religionsformer. För att få de absoluta bevisen, hvilka skola finnas för de sanna ockultisterna, så att de inse att teosofien har rätt att säga: jag *vet*, måste man själf blifva ockultist. Och hvilka långvariga prof och försakelser måste man icke underkasta sig för att nå fram dit! Sju år af sitt lif är det allra minsta man får offra, och ändock — har man icke den allra ringaste säkerhet för att man når sitt syfte: d. v. s. att få del af de stora kunskaperna och förmågorna. Möjligheten att erhålla bevis på sanningen af de teosofiska lärorna är sålunda enligt teosofernas egna påståenden — och för visso göra de klokt i att icke *lofva* någonting alls med hänsyn till detta — hardt nära lika med noll. Hvad blir då grunden för tron? Såsom i vanliga fall: tron själf.

Innan jag går vidare, vill jag framhålla att det är en stor skillnad mellan teosofi och spiritism, hvilka tvenne rörelser ofta sammanblandas med hvarandra. Dessa hafva endast det gemensamt, att de båda äro mystiska. Spiritismen kan efter min uppfattning betecknas som den lära, hvilken förklarar vissa mer eller mindre underliga fenomen genom antagandet att vi omgifvas af andar, hvilka hafva inflytande på oss och ingripa i det materiella lifvet. Teosofien är däremot ett mycket detaljeradt mystiskt-filosofiskt lärosystem; sålunda ofantligt mycket mer omfattande. Såsom vi snart skola se, förklarar äfven den de spiritistiska historierna, hvilka

sålunda inrymmas i deras system, men för öfrigt komma teosofer och spiritister allt annat än väl öfverens.

Ockultism, ett nu mycket brukadt ord, är icke detsamma som teosofi. Ockultismen är läran om naturens dolda krafter. Adepterna förena i sig den högsta formen af ockultister och teosofer, men vanliga medlemmar af det teosofiska samfundet, t. o. m. öfverste Olcott, äro visst inga ockultister. Madame Blavatsky var däremot en ganska långt framskriden ockultist, ty hon visade sig i besittning af öfvernormala förmågor, hvilka hade sin grund i hennes ockulta vetande. I madame Blavatskys bok *Nyckeln till teosofien* står följande, som är belysande för så väl den vanliga som den teosofiska uppfattningen af ockultismen: »de ockulta vetenskaperna äro *icke* såsom de beskrifvas i encyclopedierna, »dessa medeltidens *imaginära* vetenskaper, hvilka sysselsatte sig med den *förmodade* värksamheten eller inflytelsen af ockulta egenskaper eller öfvernaturliga krafter, såsom alkemi, magi, nekromanti och astrologi», ty de äro värkliga, aktuella och ganska farliga vetenskaper. De lära den hemliga kraften hos naturtingen, utveckla och uppodla de dolda förmögenheter, som ligga »latenta hos människan», gifvande henne sålunda en fruktansvärd fördel öfver mera okunniga dödlige». Men enligt samma källa är en hvar, som äger kännedom om ockulta krafter och icke tillika är teosof, d. v. s. (i detta fall) har den för teosofien kännetecknade själsriktningen, en svart magiker.

Hypnotismen betraktar madame B. som en sådan ockult kraft, hvarför svart magi måtte bedrifvas inom vårt samhälle i större utsträckning än man vanligen tänker.

* * *

Den mest centrala delen af teosofiens läror synes mig vara den om karma och reinkarnationerna.

Läran om karma är, sådan som den framställes af de mera elementära läroböckerna i teosofi, särdeles enkel och lättfattlig. Karma betyder för det första, enligt öfverste Olcotts definition, »lagen om etisk orsak och värkan;» hvad hälst en människa sår, det skall hon ock uppskära. »Men det uttrycker dessutom äfven hvarje människas balanskonto af förtjänster och fel.» (Se A. Fullerton, *Hvad är teosofien?* sid. 25.) »Karma», säger Sinnett i *De invigdes lära* sid. 81, »är ett kollektivt uttryck för betecknande af denna komplicerade grupp af frändskaper till godt och ondt, som alstras af en mänsklig varelse under hennes lefnad.» Det är karma-lagen, som bestämmer hvarje individs ställning här i lifvet. Denna lag skall vara en representant för den högsta rättvisa. Någon orättvisa lär icke finnas på denna jord, utan *allt*, som händer individen har han sig själf att tacka för d. v. s. det är en följd af hans karma. Allt, som vi i vår okunnighet kalla oförskyldt lidande, hvilket drabbar människors barn, det hafva de själfva åsamkat sig, om icke i denna så i föregående existens-

former. Om individen såsom Kristus hänges på korset för att han älskade människorna för mycket, såsom Sokrates tvangs att tömma giftbägaren eller såsom Giordano Bruno fick bestiga bålet, därför att han älskade sanningen för högt, så är det en följd af hans karma, d. v. s. det är en rättvis, naturlig följd af hans gärningar. Karma har många egendomligheter. Så t. ex. händer det ofta att karma värkar först efter lång tid. Och människans karma har icke skapats blott under detta lif utan under en oerhörd rad af inkarnationer. Att madame Blavatsky — efter alla yttre tecken att döma — på skäligen starka grunder misstänkes för bedrägeri — något som naturligen enligt den teosofiska åsikten hör till hennes martyrskap — måste sålunda vara en värkan af *hennes* karma. I någon aflägsen världsperiod har hon sannolikt gjort sig skyldig till samma slags fel som hennes skarpaste vedersakare (den som upplyste världen om hennes bedrägeri, mr Hodgson) begått mot henne. Från högre teosofisk ståndpunkt blir madame Blavatsky ingen martyr. Det hela var bara rättvist. Det var hennes karma.

En stor svårighet med läran om karma är att den synes oförenlig med teosofiens grundlära på det etiska området: att man skall lefva för att lindra sina medmänniskors lidanden. Nu är ju allt lidande en följd af individernas karma, och hur skall man kunna motsätta sig karma? Det är ju något oundvikligt. Buddha, som var så vis att han kände sin omgifnings karma, lät en af sina trogna lärjungar nedstickas af en stråt-

röfvare utan att träda emellan. Hvarför? Jo, han kände hans karma, visste att lärjungen för många inkarnationer sedan, då själf en röfvare, nedstack en oskyldig person, och att detta karma just nu skulle ingripa. En stackars människa utan Buddhas visdom hade sannolikt trädt emellan och möjligen själf blifvit ihjälslagen — hvilket ju åter varit en följd af hans karma.

Teosoferna framhålla synnerligt starkt, att människans moraliska känsla högeligen tilltalas af läran om karma. Lifvets öden äro icke beroende på en slump utan ordnade efter en rättvis lag. Dock synes denna moraliska tillfredsställelse i någon mån modifieras vid närmare eftertanke, ty ett af människans högsta moraliska kraf är för visso att minska medmänniskors lidanden. Men detta måste ju blifva detsamma som att sätta sig upp emot karma, något som väl icke borde vara vare sig rätt eller möjligt? Att afvända ett rättvist lidande, det är ju att hindra naturens jämviktsträfvan, hvarigenom en ny orättvisa skapas.

Svårt är ock att — äfven med antagande af läran om karma och oändliga inkarnationer — förklara människors öden. De rika borde väl enligt denna lära hafva ett godt karma. De förmögnare klassernas lidanden äro, trots många små obehag, som uppfylla deras lif och hvilka de dock själfva uppenbarligen oftast orsaka under *denna* inkarnation, befriade från fysiska lidanden på ett sätt, som bjärt sticker af mot de fattigares umbäranden. Detta företräde måste de hafva förtjänat under föregående inkarnation, ty det säges ut-

tryckligen i Sinnetts *De invigdes lära*, att just de yttre förhållanden, hvari man sättes under detta lif, bero af ens föregående lif. Men de rikes lif tyckes icke i regel ägnadt att förbättra individernas karma. De rike synas i förhållande till sina materiella förmåner vara mer njutningslystna och egoistiska än de fattiga eller välbärgade. Och hur otaliga äro icke de, om hvilka man kan säga, att deras rikedom just störtat dem i fördärfvet! Deras karma, som var godt vid början af lifvet, har dock ledt till deras karmas försämrande.

Och de allra fattigaste i samhället! De måtte hafva ett fasaväckande skuldregister! T. ex. denna ömkliga afkomma, som framfödes i Europas trängst bebyggda industriella distrikt! Om dessa säga de sociala forskarna, att de utgöra en till kropp och själ degenererad ras, som är predisponerad för brott och som oupphörligen försämras. Dessas dåliga karma måtte — liksom för öfrigt de mycket rikes och framför allt furstars och konungars — befinna sig på något slags sluttande plan, som med en betydlig hastighetsökning leder det till ett elände, hvilket är okändt på detta »plan» af tillvaron!?

En annan svårighet med läran om karma är den, att den synes vara oförenlig med de teosofiska sträfvandena till universalitet med hänsyn till läran. Icke kan en kristen tro på läran om karma. De kristna framhålla beständigt att deras mäst centrala lära är den om försoningen med Gud och syndaförlåtelsen genom Kristus. Men syndaförlåtelse och karma äro konträra begrepp, som

utesluta hvarandra fullständigt. Båda lärorna kunna icke vara sanna; på båda kan man icke tro på en gång.

Det synes som om madame Blavatsky hade en aning om dessa slags inkast mot läran om karma, ty hon framställer denna ofantligt mycket mer inveckladt i *Nyckeln till teosofien.* Hon förklarar den omständigheten, att den teosofiska litteraturen är något knapphändig med hänsyn till karma, därmed att denna lära »är den svåraste af alla våra lärosatser». (Se anf. arb. sid. 190). »Karma är», säger hon i samma arbete (sid. 184), »den ofelbara lag, som afpassar värkan efter orsaken på tillvarons så väl fysiska och mentala som andliga plan. Enär ingen orsak från den största till den minsta — från en rubbning af den kosmiska jämvikten till en rörelse af din hand — blifver utan sin behöriga värkan, så är det karmas osynliga och okända lag, *som på ett vist, förnuftsenligt och rättvist sätt afpassar hvarje värkan efter dess orsak* och spårar denna senare tillbaka till *dess* upphof».

Denna dunkla definition åtföljes af en utveckling, som är minst lika dunkel och hvilken dessutom — åtminstone för en person utan »ockult» tankeförmåga — synes motsägande. Sid. 185 säges, att karma icke kan så noga bestämmas till sina värkningar, att vi skulle kunna beträffande hvarje person ådagalägga, att just hans omgifning och *de speciella lefnadsförhållanden**, i hvilka han befinner sig, icke äro någon-

* Kurs. af mig.

ting mera än blott och bart den vedergällande karma han framkallat i ett föregående lif». Det skulle nämligen också finnas s. k. kollektiva karmor, nationella, ras-, världskarmor m. m., hvilka skulle bestämma individens öden.

Sid. 193 anför madame B. ett yttrande af en annan teosof, som hon synes godkänna: »Andens bostad förändras i enlighet med *dess* * karma.» Om icke detta innebär, att individens yttre lefnadsförhållanden bestämmas af karma, synes det ofattligt. Detta yttrande strider sålunda mot det nyss anförda.

Hvad nu för öfrigt de kollektiva karmorna beträffa, så synas de alls icke omintetgöra den invändning, som ofvan framställdes. De inveckla förhållandena och göra dem mera svårbegripliga, men de häfva icke orimligheten, att somligas yttre öden äro sådana, att de ofelbart leda dem till allt större ondt. Det är nämligen alls icke mera förnuftigt, att dessa degenererade samhällsklasser sakna alla så väl ekonomiska som fysiska och psykiska förutsättningar till förbättring af karmat, om de lida under ett kollektivt karma än om de lida under ett individuelt. Ja, är det en följd af kollektiv-karma, synes alltsammans utgöra en genomgående orättvisa, liksom ju allt af kollektiv-karma orsakadt lidande är orättvist. Just det antagandet, att individen lider för en annans eller andras synder, att hans karma försämras genom andras karma, måste väl vara allt annat än rättvist. Om karma-lagen är

* Kurs. af mig.

sådan, då måste man fråntaga den dess moraliska karaktär. Hur stämmer detta med madame Blavatskys ord, att karma *på ett vist, förnuftsenligt och rättvist sätt afpassar hvarje värkan efter dess orsak?*

Vid närmare undersökning af denna så vackert klingande lära upplöses alltsammans i intetsägande fraser eller stortaliga anspråk. Liksom alla andra religiösa system, som förklara sig känna allt i lifvet, slutar äfven teosofien med att inveckla sig i ohjälpliga motsägelser.

Man har sagt om teologien, att den är ett system af ogrundade förmodanden. Denna definition synes något för vid, ty den omfattar uppenbarligen äfven teosofien. Läran om karma är ett af dess många ogrundade förmodanden.

* * *

Den nämnda läran sammanhänger på det innerligaste med teosofiens lära om människans utveckling under successiva inkarnationer, för hvilka jag nu vill redogöra.

Människan utvecklas, enligt Sinnett, under en serie af omloppshvarf (progressioner kring världsserien), och sju af dessa hvarf måste tillryggaläggas, innan vårt system nått sin fullbordan. Det hvarf, som nu pågår, är det fjärde.

Under hvart och ett af dessa »hvarf» inkarneras eller födes hvarje individ omkring 800 gånger. Under hvarje rund upptages jorden af sju olika raser, hvilka hvar och en innehafva jorden för mycket lång tid. Hvarje ras är

afdelad i sju underraser, och hvarje underras i sju grenraser, hvilket gör summa summarum 343 grenraser. Då hvarje individ inkarneras 2 eller 3 gånger i hvarje grenras, så kommer summan af alla inkarnationerna att uppgå till omkring 800. Med så många inkarnationer bakom oss bör ju vårt karma vara ganska inveckladt och vårt syndaregister mycket långt. Jag tror ändock på ofvan angifna grunder, att antagandet af karma icke räcker till att gifva en förnuftig tolkning af människornas olika lifsöden.

Hvad blir då af människan, när hon dör? Inkarneras hon genast? Visst icke. Läran är ofantligt mycket mer invecklad, eller med andra ord antalet ogrundade förmodanden är mycket större. Ehuru det icke är min mening att genomgå teosofiens alla invecklade läror, kan jag dock icke underlåta att redogöra för åsikterna om människans sammansättning och mellantillstånden.

Fordom talades om människans sammansättning af 3 delar: ande, själ och kropp. Det är icke riktigt, säger teosofien. Äfven på detta område återfinnes sjutalet, hvilket anses spela en genomgripande roll i världen. Människan lär bestå af sju olika principer, hvilka, uppräknade i ordning efter deras andlighet, äro: 1) Kroppen, 2) Lifsprincipen, 3) Astralkroppen, 4) Den animala själen, 5) Den mänskliga själen, 6) Den andliga själen och 7) Anden. Huru dessa delar förhålla sig till hvarandra enligt de teosofiska lärorna, därför vill jag icke göra ett försök att

redogöra. Det skulle föra oss allt för långt, och jag kan icke tänka, att jag såsom teosofiskt otrogen bättre skulle lyckas att klargöra detta för läsaren, än de många teosofiska författare, af hvilkas skrifter jag tagit del, lyckats gifva mig klarhet i denna fråga. Huru ord kunna missbrukas, så att de under djupsinnets form och med anspråk att förklara i själfva värket blott omröra alla begrepp och tankar, därpå äro teosofernas framställningar på detta område (liksom på så många andra) ett utmärkt exempel.

När människan dör, skilja sig de andliga principerna, d. v. s. de fyra sista från de jordiska, som äro kroppen och lifsprincipen. Astralkroppen blir då lämnad ensam ett ögonblick, och då kan den, hvilken utgör liksom en förtunnad skuggbild af människan, uppträda som fantom. Dock inträffar detta aldrig lång tid efter döden, ty astralkroppen upplöses mycket snart. Man skall icke föreställa sig astralkroppen såsom en själfständig varelse, begåfvad med vilja och förnuft: den är blott en automat, som kan sättas i rörelse under invärkan af de andliga principernas impuls. Om en person i dödsögonblicket har en mycket liflig önskan, t. ex. att göra ett visst meddelande, så kan denna önskan skicka ut astralkroppen på resa för att uträtta uppdraget. Såsom en kuriositet må nu nämnas, att astralkroppen har mjälten till vehikel, en omständighet, som torde förklara det förhållandet, att detta organs funktioner äro tämligen okända för den moderna läkekunskapen.

Det är dock icke astralkroppen, som uppträder vid de spiritistiska seancerna, såsom strax skall visas.

Efter döden upplösas de jordiska principerna. De andliga däremot komma i *kama loka*, som synes utgöra ett slags reningsort för dessa. Här afskiljes den fjärde principen samt den del af den femte, som är allt för materiel, och dessa delar bilda tillsammans ett »skal», hvilket stannar kvar i kama loka, då de öfriga andliga principerna, det egentliga jaget, träda in i ett nytt tillstånd, devachan.

Skalen i kama loka spela en viktig roll vid spiritistiska seancer. Jag kan icke neka mig nöjet att citera hvad Sinnett säger i *De invigdes lära* om denna sak:

»Elementarvarelsen» (the »elementary») — såsom det astrala skalet vanligen kallas i gamla ockulta skrifter — kan för en tid i den från mediet utgående strömmen galvaniseras till ett slags tillstånd af medvetande och lif, jämförligt med det tillstånd, hvari en person först befinner sig, som under en sjukdom blifvit i medvetslöst tillstånd flyttad till ett främmande rum, då han vaknar upp till ett svagt, förvirradt medvetande, ser sig stirrande omkring med en känsla af stum förvåning, mottagande intryck, hörande de ord, som ställas till honom, och besvarande dem på ett sväfvande sätt. Ett sådant medvetenhetstillstånd står icke i någon förbindelse med begreppen det förflutna eller det tillkommande. Det är ett automatiskt medvetande, härledt från mediet. Ett medium är — må vi fasthålla detta

— en person, hvars principer äro löst förenade och utsatta för att kunna lånas af andra varelser eller kringsväfvande principer, de där hafva en attraktion till någon af dem eller någon del. Nåväl, hvad händer nu, i det fall att ett »skal» drages i närheten af en så konstituerad person? Antag att den person, som afkastat detta skal, dog med ett starkt, otillfredsställdt begär, icke nödvändigt af en ohelig art, men helt och hållet förbundet med jordelifvet, ett begär, t. ex., att meddela ett visst faktum för en ännu lefvande person! Nu går för visso icke skalet omkring i kama loka i en ständig, medveten afsikt att meddela detta faktum; men bland andra impulser har äfven denna viljeimpuls blifvit ingjuten i den fjärde principen, och under det att denna princips molekyler förblifva samlade (och detta kan fortfara i många år), behöfva de blott en partiel galvanisk väckelse till lif för att värka i den ursprungliga impulsens riktning. Ett sådant »skal» kommer i beröring med ett medium (detta får icke till sin natur vara så olik den afdöde personen, att en *rapport* är omöjlig), och ett visst något från den femte principen hos mediet förenar sig med den kringsväfvande fjärde principen och sätter den ursprungliga impulsen i värksamhet. Så mycket medvetande och så mycken intelligens, som kan erfordras för att leda den fjärde principen vid bruket af de kommunikationsmedel, som omedelbart äro att tillgå — en tafla och griffel eller ett bord att knacka på — lånas från mediet, och det afgifna budskapet torde vara det budskap den

döde ursprungligen så att säga anbefallt sin fjärde princip att framföra, hvilket uppdrag »skalet» dock ännu icke haft tillfälle att uträtta.»

Denna detaljerade galenskap — om jag så får uttrycka mig — kan ju synas afse en allt för obetydlig småsak för att förtjäna upptagas i en öfversikt af de teosofiska lärorna. Jag har tagit upp den såsom ett exempel på hur barock teosofien kan vara. Det har sitt intresse äfven därför, att man däraf får någon föreställning om teosofiens förhållande till spiritismen. Dock vill jag anmärka, att teosofiens förklaring af de spiritistiska fenomenen icke är inskränkt till detta, i det att den antager att spiritistiska fenomen frambringas äfven af andra ockulta krafter. Alla spiritistiska nöjen äro enligt teosofien ytterst förkastliga, skadliga så väl för de lefvande som de döda. Madame Blavatsky kan icke finna ord nog starka för att fördöma spiritisterna. Om nu detta kan bero på konkurrens om allmänhetens gunst lämnar jag därhän.

Den stora mängden människor kommer efter reningsprocessen i devachan. Detta tillstånd är att betrakta som i hufvudsak lyckligt. Under det lefver individen i en inbillad värld, i hvilken han tycker sig omgifven af alla dem, som voro honom kära under den sista inkarnationen, och där han i inbillningen når allt det, som han bäst eftersträfvade i denna värld. De kristna kyrkorna hafva förblandat devachan med evigheten. En himmel är devachan otvifvelaktigt, och perioden är skäligen lång, men evig är den

alls icke. Devachan är ej häller en vedergällningens värld, utan en värkningarnes. I *detta* lifvet gör karma sig gällande; där får hvarje god handling sin naturliga belöning och hvarje ond sitt naturliga straff. Devachan är däremot en hvila för individen, en ersättning för de lidanden, som åtfölja inkarnationerna.

Denna lära om karma, reinkarnationerna och de lyckliga mellantillstånden torde vara de delar af teosofien, som mäst anslå den stora mängden. Läran om karma tilltalar mänsklighetens etiska sinne, och läran om de lyckliga, hvilorika långa perioderna i devachan, dess begär efter ro och personlig lycka. Och denna sista lära mötes af en djup allmän känsla, som finnes inom alla bröst, känslan af att man en gång skall nå en rik, lugn lycka. Jag tror, att de flesta förnimma denna känsla. Denna känsla finna de förklarad af läran om devachan och kunna icke lätteligen förstå en motsatt lifsuppfattning, som anser läran om devachan, himmel, paradis eller hvad det nu heter, hafva sin grund i denna allmänmänskliga känsla, hvars yttersta rot är att söka i organismernas allmänna sträfvan efter hvad, som är förenadt med lustförnimmelse.

Läran om devachan har ett stort företräde framför de kristnas lära om himmelen: den senare, som ju är evig, kan icke för den alldagliga uppfattningen och lifsförnimmelsen vara fullt tilltalande. Det må nu vara hur angenämt som hälst, men det är ändå ett tillstånd, hvarur man icke kan komma och som aldrig tar slut. Det är som att vara innesluten i en stor, men mycket

vackert utstyrd låda, där man har det mycket angenämt fast icke frihet att gå och komma efter behag. Detta väcker en viss afsmak, en känsla af enformighet, och finns det väl något värre? Devachan, som är en lång dröm på rosenbäddar, tar dock ett slut, och så kommer jordelifvet igen med sina kval, men med sin piggande omväxling.

Jag tror, att denna lära är mera psykologiskt anlagd, mera tilltalande för nutidsmänniskor, som älska hvila och ro till en tid — men ändock icke kunna tänka sig njutningen utan ansträngning och omväxling. Denna föreställningssfer, som inom sig sluter allt hvad man vanligen kräfver af en religion: förklaring af lifvet, döden och världen, är synnerligen väl afpassad efter *våra* psykiska behof. Detta är något, som kännetecknar de religiösa världsförklaringarna. Dessa variera betydligt, men utgifva sig dock städse med samma naivitet för sanning. Världen mottager dem ock med tacksamhet i denna egenskap till en viss tid, men det finnes vanligen de, som blicka på dem med köld och säga till entusiasterna: »kunnen I icke se, att detta blott är ett nytt mänskligt fantasifoster! Värkligheten är aldrig sådan, som man efter sitt psykologiska skaplynne önskar se den. Just dess afpassning efter vårt kraf visar, att det hela sprungit fram ur en människas fantasi.» Om dessa skeptici säges då naturligen, att de sakna religiös känsla och allmänmänskligt djup.

För att nu återvända till den teoretiska läran om reinkarnationerna vill jag meddela, att det (lyckligt och väl) icke lär vara alla, som hafva

utsikt att vara med om 800 inkarnationer i hvarje rund. Sannolikt slippa de flesta med mindre — åtminstone om man får tro mr Sinnett. Vi skola nu befinna oss på ett skede i denna världsperiods utveckling, då ande och materia äro tämligen jämt afvägda mot hvarandra, men den uppåtgående utvecklingen kräfver, att anden kommer till allt mera herravälde. Vi skola icke tro, att denna utveckling ernås genom utbildning af vår reflexionsförmåga på det sätt som det vanligen sker genom den västerländska tanken. Genom att utveckla blott vår reflexion utveckla vi oss i orätt riktning, ty därigenom minska vi möjligheten för utveckling af våra slumrande ockulta förmögenheter. Det är dessa, som måste utvecklas, om vi skola kunna taga del i de senare svängningarna af världsvågen. Om vi svika i detta hänseende, komma vi att vid midten af nästa rund (den femte) fullständigt plånas ut. Eftersom vi nu befinna oss vid midten af den fjärde hafva vi ju dock ännu god tid på oss. Kanhända kunna några tillstånd i devachan hjälpa upp saken, som för närvarande ser dyster ut, så att vi slippa komma i knappstöparens sked, som omtalas i Ibsens Peer Gynt.

Målet för denna världsperiods — eller ma vatmavaras — utveckling är nirvana. Det är ett tillstånd, hvilket varar lika länge som lifscykeln, d. v. s. de sju perioderna tillsammans, och det är ingen småsak. De svenska öfversättarne af madame Blavatskys bok *Nyckeln till teosofien* uppskatta den på icke angifna, men säkerligen högst förträffliga, ockulta grunder till den respektabla

siffran af 311,040,000,000,000 år. Äfven nirvana är ett subjektivt tillstånd, men utgör ett uppgående i universum. Det är dock alldeles orätt att tro, att individen därigenom skulle förintas. Detta är enligt Sinnett en vanlig felaktig västerländsk föreställning. Nirvana är en förening af den klaraste medvetenhet och den djupaste ro. Man lär t. o. m. hafva fördelen af att minnas alla sina inkarnationer. Huruvida detta kan medföra någon större sällhet, är dock en sak, som jag lämnar därhän.

Ett litet drag ur den »esoteriska buddhismens vetenskapliga harmoni», såsom mr Sinnett med ett lyckligt funnet uttryck benämner teosofien, kan jag icke underlåta att påpeka, innan jag slutar att tala om teosofiens läror om världsalltet. Sjutalet skall spela en ytterst märklig roll i världen, sådan den i värkligheten är inrättad. Vi hafva sett exempel därpå i det föregående (t. ex. människans utveckling genom 7 raser, hennes konstitution af 7 principer, lifscykelns sammansättning af 7 perioder). Men teosoferna mena, att äfven i naturen, sådan den är känd genom västerländsk forskning, är 7-talets betydelse uppenbar. Både mr Sinnett och mrs Besant påstå detta. De anföra dock blott 2 exempel: att färgspektrum skall bestå af 7 färger och att grundskalan är sammansatt af 7 toner. Att en person, som icke studerat modern naturvetenskap, kan tala om spektrums 7 färger, är förlåtligt, men att mrs Besant, som berömmer sig af att utan rast och ro hafva sökt tillägna sig den moderna forskningens resultat, kan göra det, talar icke

till fördel för hennes närvarande förmåga af klart, fördomsfritt tänkande. Talet om de sju färgerna i spektrum härleder sig från Newton. Han sade att de voro: rödt, orange, gult, grönt, blått, indigo och violett. Dessa äro dock fullständigt konventionelt valda. Att vissa af dessa äro öfvergångsfärger eller nyanser (såsom orange, indigo, violett) torde vara obestridligt; vill man taga alla sådana med, kan man få oändligt många. Och hvilken grund man än tager för att uppdela spektrum i enkla färger, får man icke så många som sju. Att spektrums färger ännu i läroböcker uppgifvas såsom sju är blott ett storartadt bevis på slentrianens herravälde.

Hvad det enstaka förhållandet med den moderna grundskalans sju toner beträffar, så kan det naturligen i och för sig ingenting bevisa. Men vi böra dessutom betänka, att äfven härvidlag har man att göra med något konventionelt. Grekerna hade blott 4 toner i sin grundskala, skottarne 5, och hvem garanterar oss för att framtiden icke kommer att hafva flere än 7?

Detta analogibevis för sjutalets mystiska roll i världen är därför så ömkligt, så futtigt, att man måste beklaga att en person sådan som mrs Besant kan framställa det. Det är ett sorgligt bevis hvarthän religiös fanatism kan leda en förut klart tänkande ande. Den, som studerat modern naturvetenskap och ändock begagnar sig af sådana slags bevis, den visar en beklaglig dekadens.

* *
*

Jag lämnar dessa vidskepelseläror. Så ömkliga de än förefalla, då man något närmare skärskådar dem utan förutfattad tro på deras sanning, hafva de dock förvisso skänkt en ofantlig mängd människor djup tillfredsställelse och sinnesro, ty den religiösa friden är ett psykiskt tillstånd, som ernås genom vissa ofta upprepade själsakter. Liksom genom vissa städse omtagna kroppsrörelser vårt kroppsliga tillstånd kan förändras, så kan också genom lämplig andlig gymnastik vårt andliga tillstånd modifieras. Detta stora psykiska inflytande öfver individen är en företeelse, som man kan varseblifva vid hvarje religionsforms uppträdande, hvarför det alls icke utgör något kriterium på lärans sanning.

Jag vill blott helt kort yttra mig om teosofiens etiska läror. Att jag icke utförligare genomgår dem, beror därpå, att de icke i väsentlig mån skilja sig från förut kända sederegler.

Den teosofiska sedeläran är rent altruistisk. Den predikar själfuppoffring i främsta rummet, kärlek till medmänniskor och synes mycket starkt vända sig mot alla nationalitetssträfvanden. Mänskligheten har gemensamt ursprung och gemensamt mål, och därför skola alla om möjligt känna sig som bröder i en enda stor familj. Läran om karma, eller hvarje äfven den mäst obetydliga handlings rent moraliska följder är naturligen på det innerligaste förbunden med den teosofiska etiken. I densamma finnes ett starkt motiv för individen att väl betänka sig, innan han begår en mindre god handling, då medvetandet om dennas oundvikliga följder för

honom själf icke kan undgå att utöfva tryck på honom. Och dock, säga teosoferna, är det först när tron på karma är lefvande för en hvar såsom en axiomatisk sats, som denna läras värkningar skola blifva fullt uppenbara.

Med tron på karma följer tron på själfuppoffringens goda följder. För teosofen är själfuppoffringens nödvändighet och förnuftighet självklara. »Det ena jaget måste glömma sig själf för de många jagen.» De egna intressena, självkärleken, begäret efter egen njutning och glädje, allt detta måste utplånas ur sinnet; först genom detta dödande af det lägre jaget, kan det högre fullt utvecklas. Men allt slags själfplågeri är förkastligt, det är blott missförstådd buddhism och ovärdigt en sann anhängare af visdomsläran. I och med detta lefvande, tänkande och kännande för andra följer med nödvändighet, med en naturlags säkerhet, belöning för individen själf. Det är karmas inflytande. Utan karmalagen blir själfuppoffringen oförnuftig; först om man förstår karmas välgörande lag, få uppoffringen och kärleken till nästan sin sanna betydelse. »För hvarje kärlekens och barmhärtighetens blomma, som individen planterar i sin nästas trädgård, skall ett stinkande ogräs försvinna ur hans egen, och så skall denna gudarnes lustgård — mänskligheten — blomstra såsom en ros.»

* *
*

Hur teosoferna anse sig kunna med sådan visshet framställa alla dessa läror, framgår af det föregående. Det är madame Blavatsky, som fått sig inspireradt hela detta storartade läroinnehåll af de hemliga bröderna, adepterna, mahatmerna i Tibet, och sedan meddelat det åt mr Sinnett eller själf nedskrifvit det. Hela läran står och faller därför ovillkorligen i och med mahatmerna och madame Blavatsky. »Det stora i historien, är det personliga,» säger E. G. Geijer. Så är det också i teosofiens utveckling. Öfverallt återfinner man madame Blavatsky. Hon är dess a och o, begynnelsen och änden. Då hon så innerligt sammanhänger med hela den teosofiska rörelsen, kan jag icke underlåta att något uppehålla mig vid denna märkliga kvinnas person och lif.

I den svenske öfversättarens af hennes lefnadsöden omdöme, att hon är en af samtidens märkligaste personligheter, instämmer jag till fullo. Jag tror, att man med allt skäl kan säga om henne, att hennes förståndsgåfvor, hennes inventions- och kombinationsförmåga, voro högst underbara, hennes energi och viljekraft gränslösa och hennes karaktär fullkomligt exceptionell, alldeles enastående.

Jag vill redan på förhand framhålla, att det är endast teosofiska källor, ur hvilka jag hämtat meddelandena om hennes lif, om jag dock undantager den rapport, som afgafs öfver hennes förmenta undervärk till psykiska samfundet i London, och jag behöfver icke säga, att de teosofiska källorna hvad tillförlitlighet beträffar lämna

mycket öfrigt att önska. Den enda vidlyftiga skildring af hennes lif, som mig veterligen finnes, är *En Sierskas Öden* af A. P. Sinnett, och denne författare var ju direkt inspirerad af madame Blavatsky själf. Att allt är framställdt från specielt teosofisk synpunkt behöfver ju ej häller sägas. Alla tilldragelser i hennes lif utläggas och förklaras från de ockulta teoriernas ståndpunkt. Jag vill söka uppvisa, hur rent godtyckliga dessa förklaringar äro.

Madame Blavatsky föddes 1831 af ryska föräldrar. Hennes fader hette von Hahn och var officer. Redan från barndomen var hennes lif uppfylldt af mystiska tilldragelser. Hon öfverlämnades tidigt åt sina sköterskor, hvilka fullproppade henne med alla möjliga folksägner. För det nervösa, fantasirika barnet var dessas innehåll full värklighet. Hon trodde på rusalkan; hvarje träd, buske, flod hade sin ande, och då fröken von Hahn var född på natten mellan den 30 och 31 juli, så ansågs hon enligt folktron hafva en alldeles speciel makt öfver alla dessa öfvernaturliga varelser, hvarmed folktron befolkade naturen; denna hennes tro på tillvaron af undiner, rån m. m. och på hennes egen makt öfver dem synes hafva spelat en mycket stor roll i hennes barndom. För att förstå henne är det af vikt att veta, att hon redan från barndomen var genomträngd af mysticism.

Hvad som också är mycket betecknande är, att hon var ett nervöst barn, som led af hallucinationer och hysteriska anfall. Ofta gick hon i sömnen, och fantasirik som hon var på samma

gång som hon hade talrika syner, omgaf hon sig med en inbillad värld af varelser, små puckelryggar som hon kallade dem, i hvilkas sällskap hon trifdes synnerligen väl.

Ett annat betecknande drag är att hon hade liksom tvenne naturer inom sig. Så här skrifver en släkting om henne: »Hon var den besynnerligaste flicka man någonsin sett, med en tydligen utpräglad tvåfaldig natur, som kom en att tänka, att där voro två varelser i en och samma kropp, den ena stridslysten, envis och fallen för ofog och allt annat än behaglig, den andra mystisk och metafysiskt anlagd som en sierska från Prevost.»

Allt detta tyder bestämdt på ett instabelt nervsystem, och man vet ju att detta, jämte en stor bedräglighet i karaktären, som i regel åtföljer hysteriet, är så synnerligt utmärkande för de spiritistiska medierna. Vid 16 års ålder gifte sig fröken von Hahn af en vanlig flicknyck — blott för att visa att hon kunde få en gammal gubbe att fria — med general Blavatsky, hvilket äktenskap dock inom kort upplöstes, då den unga bruden rymde.

Från denna tid är madame Blavatskys lif en enda kedja af äfventyr. Hon vistas i alla möjliga delar af världen. Än har man henne i Indien, än i Mexiko, än i Förenta Staterna, än i Europas hufvudstäder. Öfverallt synes hon hafva väckt stort uppseende och hafva dragit mängden till sig. Hon skall äfven hafva tillbragt många år i en undangömd trakt i Himalaya, och det skall hafva varit då, som hon

utvecklade sig till chela d. v. s. lärjunge och kom i direkt beröring med mahatmerna, under hvilkas ledning hon under hela sitt senare lif stod — enligt egen uppgift.

Hela denna historia om vistelsen i Tibet är ytterst osannolik. Hon skref i ett bref till en hindu från Amerika, att hon förvärfvat någon ockult kunskap af några kringvandrande sibiriska *shamaner*, hvilket uttryck väl skall betyda, att hon lärt några taskspeleriknep, och i ett af hennes bref till madame Coulombe skall hon också enligt mr Hodgsons uppgift (se sid. 314—315 i Proceedings of Society for psychical research, part IX) hafva skrifvit saker, som bestämdt angifva, att hennes tibetanska erfarenheter voro fabler.

Onekligen skulle det vara intressant att söka verifiera alla de uppgifter om hennes lif, som återfinnas i *En Sierskas Öden*, men det vore efter all sannolikhet ett fullständigt resultatlöst arbete, ungefär lika lätt som att söka en synål i en hösäck.

Innan jag vänder mig till senare delen af hennes lif, vill jag framhålla att det äfven i *En Sierskas Öden* omtalas, att hon omkring år 1871 i Kairo stiftade ett sällskap för att, som det kallas i nämnda bok, »studera» de spiritistiska fenomenen. Att hon värkligen hade bildat en spiritistisk cirkel i Kairo framgår äfven af ett bref till madame Coulombe, en person, hvarom jag senare skall tala. Och egendomligt är att från madame Blavatskys tidigare lif förekomma en mängd berättelser om undervärk, som äro fullständigt lika med dem, som berättas om de

vanliga medierna. Liksom madame Blavatskys barndom karaktäriseras af hennes tro på naturandar och alla vanliga folksagor, så har hon uppenbarligen en spiritistisk period under sitt senare lif. Hur teosoferna förklara detta skall strax visas.

Som jag i början af min uppsats nämnde, är Sinnetts lefnadsteckning om madame Blavatsky helt och hållet skrifven från teosofisk synpunkt, d. v. s. hela hennes lif skildras såsom styrdt och ledt af dessa hemlighetsfulla innevånarne i Tibet. Enligt den teosofiska teorien hade adepterna redan från födelsen sina blickar riktade på henne. Hon var utsedd till profetissa, och liksom folkmyterna fylla andra religionstiftares barndom med undervärk, så har redan nu madame Blavatskys lif blifvit en enda kedja af öfvernaturliga tilldragelser.

Hennes biografer anföra två händelser från hennes barndom som skola bevisa, att hon stod under »ockult» beskydd redan då. En gång klättrade hon upp på några på hvarandra ställda möbler för att taga en öfvertäckt tafla i närmare skärskådande. Fattad af förfäran vid taflans åsyn föll hon, och när hon kom till sig skola möblerna hafva varit på sin plats och hon själf oskadd. En annan gång föll hon af hästen och fastnade i stigbygeln, men räddades som det tycktes på ett underbart sätt. Dessutom skall hon i sina talrika syner hafva sett en äldre man, i hvilken hon vid äldre år igenkände sin mahatma-lärare. Allt detta enligt hennes egna

uppgifter, och att de ingenting bevisa torde blifva klart af det följande.

Hur förklaras från teosofisk ståndpunkt hennes spiritistiska prestationer? Enligt teosofien är nämligen spiritism något ytterligt förkastligt. Hur kunde madame Blavatsky inlåta sig på sådant, hon, som stod under mahatmernas ledning? Saken förklaras så, att det var innan hon genomgick sina pröfvoår i Tibet, som hon var medium. Mediumskap är en svaghet, hvilken dock rätt utvecklad synes kunna medföra stora andliga gåfvor. Från den mediumistiska svagheten befriades hon genom sitt lärjungeskap. De prestationer, som hon utförde förut, voro ofrivilliga, helt oberoende af hennes vilja. De oss omgifvande elementarandarne begagnade sig af hennes mediumskap, men vanligen mot hennes önskan. Endast ett fåtal underbara tilldragelser behärskade hon med sin vilja. Men efter sina läroår stod hon icke vidare i beroende af yttre inflytelser — utom mahatmernas — utan hon behärskade vissa naturkrafter med sin vilja. Hon var icke längre slaf utan herre.

Efter sitt misslyckande i Kairo med den spiritistiska cirkeln, begaf sig madame Blavatsky till New-York. Här vistades hon i sex år — ända till år 1879, hvarefter hon slog sig ned i Indien. Under dessa sex år synes madame Blavatsky hafva utarbetat det teosofiska systemet liksom hon då grundlade det teosofiska samfundet. Hon ägnade sig mycket åt studier och skref flere af sina mest egendomliga arbeten — d. v. s. hon nedskref dem, ty enligt den teosofiska teorien

var det icke hon som författade, utan det vardt henne ingifvet, hvad hon skulle skrifva. När hon kände sig befalld att skrifva, satte hon sig till skrifbordet, och hon själf var lika häpen öfver sina alster som någon annan. *Den obeslöjade Isis* tillkom på detta sätt liksom en mängd tidningsartiklar.

1879 flyttade hon det teosofiska hufvudkvarteret till Indien och bodde till en början i Bombay. I Indien var det teosofiska samfundet bestämdt att nå sin blomstring. Det var på urgamla indiska läror, som den teosofiska världsåskådningen baserade sig. Här borde alltså denna kunna vinna största anklangen. Dock skulle det vara här, som madame Blavatskys dittills så lyckliga stjärna skulle gå ned.

Det finnes i London ett sällskap för psykisk forskning (society for psychical research), hvilket har till syfte att undersöka — fullkomligt opartiskt och utan all förut fattad mening — vissa underbara psykofysiska fenomen. Till följd af det stora uppseende, som madame Blavatskys förmenta öfvernaturliga förmågor väckt, och särskildt med anledning af en speciell tilldragelse i det teosofiska hufvudkvarteret, för hvilken händelse jag strax skall redogöra, utsände samfundet en representant, mr R. Hodgson för att på ort och ställe anställa efterforskningar. Det bör anmärkas, att denne mr Hodgson från början alls icke var någon motståndare till teosofien eller fiende till madame Blavatsky, utan snarare var böjd för att tro på de underbara berättelser, som han hört af så många »fullt tillförlitliga»

personer. Med stöd af sina långvariga efterforskningar i Indien under år 1884 afgaf mr Hodgson en rapport till psykiska samfundet i London, hvilken rapport finnes tryckt i sällskapets förhandlingar (Proceedings of society for psychical research, part IX). Denna berättelse upptager 200 stora sidor fint tryck, till följd hvaraf det alls icke kan blifva tal om att här återgifva den in extenso. Jag vill i dess ställe göra en sammanträngd framställning af dess innehåll och exempelvis meddela den utförligare förklaringen öfver vissa undervärk.

I teosofiska samfundet hade ett äkta par, monsieur och madame Coulombe sedan ganska lång tid tillbaka haft anställning. Dessa personer voro — såsom teosoferna själfva erkänna — af den allra mäst tvifvelaktiga karaktär. Madame Coulombe och madame Blavatsky kände hvarandra sedan lång tid tillbaka. Såsom förut är nämndt hade de i början af 1870-talet gjort bekantskap i Kairo, hvarest madame Coulombe uppträdde som spiritistiskt medium. Teosoferna förklara detta förhållande därmed, att madame Blavatsky, som så grundligt studerat österlandets magi, nu ville lära känna västerlandets prestationer på detta område. Monsieur och madame Coulombe skulle — enligt den teosofiska versionen — hafva kommit till Bombay, hvarest det teosofiska samfundets hufvudkvarter till en början var förlagdt, och då befunnit sig i fullkomligt utblottadt tillstånd. Af barmhärtighet skulle madame Blavatsky hafva upptagit dem i samfundets tjänst, gifvit dem viktiga förtroendeposter

(monsieur Coulombe blef samfundets bibliotekarie och madame Coulombe biträdande sekreterare och föreståndarinna för madame Blavatskys hus) och gjort dem till sina allra förtroligaste vänner. Detta intima förhållande torde icke af teosoferna kunna förnekas. Det bevisas af en mängd omständigheter. Tydligen framgår det af de bref, som madame Blavatsky själf erkänt sig hafva skrifvit till madame Coulombe. När madame Blavatsky 1883 vistades i Ooctacamund, hade madame Coulombe nycklarne till teosofernas heliga skåp, och då öfverste Olcott och madame Blavatsky 1884 begåfvo sig till Europa, lämnade hon makarna Coulombe uppsikten öfver sitt hus. Öfverste Olcott uttryckte i bref, som mr Hodgson såg, den önskan, att mr Coulombe skulle vara medlem af samfundets kontrollkommitté (board of control). 1880 omnämner äfven madame Blavatsky i en indisk tidning madame Coulombe såsom »en min gäst» och som »en min gamla väninna, som jag för 10 år sedan kände i Kairo». (Jfr Hodgsons rapport, sid 217.) Alla dessa förhållanden bevisa ju tydligen att makarna Coulombe och madame Blavatsky voro mycket intima vänner.

Huruvida teosofernas berättelse om herrskapet Coulombe's upptagande i teosofiska samfundet är exakt, torde vara mycket tvifvelaktigt, ty det finnes ett bref från madame Blavatsky till madame Coulombe, hvari den förra meddelar den senare syftet med det teosofiska samfundet och skillnaden mellan det och de spiritistiska. Madame Blavatskys ord: »Jag hoppas, Ni svarar mig uppriktigt, kära mrs Coulombe, och säger,

hvad Ni tänker därom,» synas snarare tyda på, att madame Blavatsky anhållit om madame Coulombes biträde i den teosofiska affären, liksom de förut arbetat tillsammans i den spiritistiska. (Jfr sid. 314—315 cit. arb.)

Huru härmed än må hafva förhållit sig, säkert är, att madame Coulombe hade stor makt öfver madame Blavatsky, som gaf efter för hennes nycker. År 1880, då mr Olcott och madame Blavatsky voro stadda på en resa till Ceylon, uppstod tvist mellan madame Coulombe och en annan medlem af samfundet i hufvudkvarteret. Då skröt madame Coulombe öfver sin makt, och att hennes skryt var berättigadt, visade sig vid madame Blavatskys återkomst, i det hon understödde madame Coulombe. Tvisten hade till följd att några af de mäst inflytelserika medlemmarne i Bombay lämnade sällskapet. Viktiga måste de orsaker hafva varit, som förmådde madame Blavatsky att låta detta ske.

I februari 1884 begåfvo sig öfverste Olcott och madame Blavatsky till Europa. Under deras frånvaro yppade sig mellan ledarne för samfundet i Indien och makarne Coulombe en oenighet, som skulle komma att hafva de mäst ödesdigra följder för samfundet. Madame Coulombe började vid den tiden utsprida förklenliga rykten om detsamma, samt lät förstå, att alltsammans var bara humbug, fenomenen åstadkomna medels bedrägeri, och att hon kunde förtälja åtskilligt, om hon bara hade lust. Ledarne tyckte sig dessutom märka, att hon förslösade samfundets medel, och skrefvo om saken till madame Blavatsky

och öfverste Olcott. Äfven skref mr Damodar, en hindu, som spelade en framstående rol inom teosofiska hufvudkvarteret, och hvilken efter all sannolikhet tillhörde madame Blavatskys allra intimaste krets, d. v. s. var medveten om och delaktig i bedrägerierna, till madame Blavatsky.

Emellertid tillgrepo de andra ledarne, hvilka efter all sannolikhet icke kände till den roll, monsieur och madame Coulombe spelade vid undervärkens utförande, kraftiga mått och steg mot dessa och höllo på att redan då aflägsna dem. Då fick mr Damodar i nödens stund ett bref från en mahatma, hvilket bref — enligt hans egen uppgift — hade meddelats honom af en chelas astralform. Brefvet hade följande lydelse:

»För så vidt som man icke utvecklat en fulländad känsla af rättvisa, är det bättre att fela genom för stor barmhärtighet än att begå den ringaste orättvisa. Madame Coulombe är ett medium och som sådan otillräknelig*) för många saker, som hon gör eller säger. Å andra sidan är hon god och mild. Man måste förstå att handla mot henne så, att hon blir en god vän. Hon har sin svaghet, men dess värkan kan minskas i högsta grad genom att öfva moraliskt inflytande på hennes sinne medels vänliga och goda känslor. Hennes mediumistiska natur är en hjälp i denna riktning, om man tager lämplig hänsyn till densamma.

Det är därför min önskan, att hon skall allt fortfarande få behålla sin syssla i hushållet, under det att kontrollkommittén naturligen utöfvar en lämplig uppsikt och efter samråd med henne ser till, att inga onödiga utgifter

*) Såsom i det föregående ur teosofisk källa meddelats, äro medierna »personer med löst förenade principer».

göras. Åtskilliga reformer äro nödvändiga och kunna utföras förr med madame Coulombes hjälp än hennes motstånd. Damodar skulle hafva sagt Eder detta, men hans sinne var med afsikt förmörkadt utan hans vetskap för att undersöka Edra afsikter. Visa detta för madame Coulombe, på det att hon må samarbeta med Er.

*K. H.**)

Att detta bref var skrifvet af mr Damodar själf, torde läsaren utan ett ögonblicks tvekan antaga. Att så också var förhållandet, därför anför mr Hodgson mycket talande skäl genom undersökning af skriftens kalligrafiska och ortografiska egendomligheter.

Emellertid var tron på sådana slags brefs äkthet — dylika anlände snart sagdt dagligen vissa tider — så stor, att dess innehåll värkligen gjorde den åsyftade effekten: ett vapenstillestånd slöts med makarna Coulombe, hvilka därefter behandlades med större konsideration.

Friden blef dock icke långvarig. Af en tillfällighet reste mr Damodar till Ooctacamund. Ett par veckor därefter anlände bref från madame Blavatsky till mr och madame Coulombe äfvensom till mr Damodar. Samma dag som han mottog madame Blavatskys bref, företedde han ett mahatmabref, hvarmed var förknippadt ett par egendomliga omständigheter. Det uppgafs hafva fallit från taket i rummet

*) K. H. = Koot Hoomi, namn på en (fingerad) mahatma, som utgafs som upphofsman till en otalig mängd skrifvelser, hvilka på extravaganta sätt tillställdes sina adressater.

samma dag. Af ett meddelande på brefvets utsida uppmanades mr Damodar att utan uppskof öfverlämna det till dr Hartmann, den ene af ledarne, och denne uppmanades i brefvet att visa det för mr Lane-Fox. Brefskrifvaren var tydligen okunnig därom, att mr Lane-Fox befann sig på resa med mr Damodar (i Ooctacamund) och att dr Hartmann befann sig i Madras. Sannolikt berodde väl detta därpå, att den värkliga brefskrifverskan, madame Blavatsky, befann sig i okunnighet om dessa förändringar inom hufvudkvarteret. Att däremot den allvetande mahatman kunde göra sådana förbiseenden, det är minst sagdt underligt. Detta brefs innehåll var vidt skildt från det förra. Nu är det alls icke fråga om någon skonsamhet. Mahatman meddelar teosoferna, att makarna Coulombe höllo på att för penningar sprida ut rykten om samfundet och genom speciella anordningar söka göra dem bevisliga. Brefvet uppmanar till klokhet och till ögonblickligt ingripande.

Följden af detta mahatma-bref kan man lätt förstå: makarna Coulombe utdrefvos från det teosofiska hufvudkvarteret. De blefvo icke svar skyldiga. I *Madras Christian College Magazine* publicerade de bref, hvilka de uppgåfvo vara skrifna af madame Blavatsky till madame Coulombe, och hvilka, i fall de värkligen härledde sig från den förras hand, voro för den teosofiska profetissan ytterst komprometterande. Af dem framgick nämligen, att mahatma-brefven voro på förhand skrifna och afsända af madame Blavatsky, att Koot-Hoomi var en fingerad person,

att de påstådda astrala formerna af mahatmas, som vid åtskilliga tillfällen skulle hafva blifvit sedda, utgjordes af förklädda medhjälpare åt madame Blavatsky — vanligen makarne Coulombe, att den föregifna förflyttningen af föremål, cigarretter m. m., »integrationer» af bref och andra fenomen voro resultat af sinnrika bedrägerier, utförda af madame Blavatsky, hufvudsakligen med makarne Coulombes tillhjälp.

Det var närmast med anledning af dessa brefs publicerande, som mr Hodgson sändes till Indien. Jag behöfver ju icke här tillägga, att de misshälligheter, som förefunnits inom teosofiska samfundet och hvilka ofvan skildrats, icke voro kända för någon större allmänhet vid den tidpunkt, då mr Hodgson begaf sig till Indien. De finnas beskrifna i mr Hodgsons rapport till samfundet, och han har genom vittnesmål fått kunskap om dessa förhållanden.

Vid sin ankomst till Indien måste mr Hodgson allra först söka förvärfva sig dessa föregifna bref samt prof på madame Blavatskys oomtvistligt äkta skrift. Detta blef honom ej svårt, och då han icke ansåg, det hans egen undersökning af handskriften var tillfredsställande, afsände han brefven till mr Netherclift, handskriftskännare i London, anställd vid British Museum, hvilken efter grundlig granskning förklarade dem vara äkta.

Det är dock icke blott på dessa brefs vittnesbörd, som mr Hodgsons rapport är stödd, ej häller blott och bart på makarna Coulombes vittnesbörd. Den person, som efter genomläsande af

rapporten, påstår detta, måste antingen vara oredlig eller också förblindad af religiös fanatism, så att hans omdöme är utan giltighet. Teoserna påstå dock detta. Och märkligt är, att mrs Besant just är den, som i sitt försvar för madame Blavatsky kommer med dessa grundlösa påståenden. Mr Hodgson har hört en otalig mängd vittnen, hvilkas vittnesmål finnas upptecknade i den nämnda skriften. Han har sökt upp en mängd personer, som varit närvarande vid de olika undervärken, och sålunda fått första hands berättelser. Det är framför allt öfverensstämmelsen mellan de händelser, som dessa omtala, och dem, som refereras i Coulombe-Blavatsky-brefven, som äro så graverande. Hela rapporten är, kan man säga, ett enda förkrossande argument mot madame Blavatsky och teosofien. I en mängd fall ligger bedrägeriet i öppen dag; så att man icke blott säger: *så kan* undervärket förklaras; *så kunna* samvetslösa, bedrägliga människor hafva gått till väga, utan fastmer nödgas säga: så *måste* alltsammans hafva gått till, så *har* utan tvifvel alltsammans gått till. I många fall förekomma mycket talande skäl för att bedrägeri varit med i spelet. En mängd små biomständigheter af mer eller mindre graverande art hafva påpekats, hvilka gifva stöd åt makarne Coulombes förklaringar samt åt andra personers mycket tidigt uttalade tvifvel om madame Blavatskys rättrådighet. Slutligen förekomma flere fall, då mr Hodgson kunnat uppvisa, hur bedrägeriet sannolikt har försiggått, fast han icke kunnat på något sätt bevisa, att det skett.

Det finnes naturligen flera madame Blavatsky tillskrifna undervärk, hvilka mr Hodgson icke förklarat och till hvilka nyckeln är mycket svår att hitta, men jag tror icke, att man på grund af dem behöfver tillägga madame Blavatsky några underbara förmågor. Har en person så grundligt öfverbevisats om bedrägligt förfarande som madame Blavatsky, torde hon icke kunna göra anspråk att blifva trodd i vissa fall. Liksom icke någon rimligtvis kan begära, att man skall tro, att taskspelare äro utrustade med öfvernaturliga förmågor därför att den oinvigde icke kan förklara alla deras konster, så har man icke något skäl att tro, att madame Blavatsky i vissa fall begagnade bedrägliga medel för att åstadkomma undervärk, och att i andra öfvernormala tilldragelser ägde rum.

Jag skall nu redogöra för några af de viktigaste fallen.

1. Sassoon-telegrammet.

Följande är ett utdrag af ett bref, som skulle skrifvits af madame Blavatsky i Poona till madame Coulombe i Madras i oktober 1883.

»Nu, min vän, låtom oss byta om program. Om någonting lyckas eller ej, så måste jag försöka. Den lycklige ägaren af en hop rupier, Jacob Sassoon, i hvars familj jag i går åt middag, är ifrig att blifva teosof. Han är villig att gifva 10,000 rupier för att köpa och upphjälpa hufvudkvarteren, — detta sade han till öfversten (hans kusin, Ezekiel, styrde om allt detta) — om han blott finge se ett enda fenomen, fick visshet om, att mahatmerna kunde höra hvad som sades, eller gifva honom något *annat*

bevis på sin tillvaro (?!!). Nå väl, detta bref träffar dig fredagen den 26; vill du då gå upp till skåpet och bedja K. H. (eller Christofolo*) att skicka mig ett telegram, som träffar mig omkring mellan 4 och 5 e. m. samma dag och så lydande:

'Edert samtal med mr Jacob Sassoon nådde Mästaren just nu. Om denne äfven gjorde honom till viljes, skulle tviflaren dock svårligen hafva moraliskt mod att inträda i samfundet.

*Ramalinga Deb***).'»

Om detta når mig den 26 äfven på aftonen, kommer det ändock att göra ett oerhördt intryck. Adress: N. Khandallavalla, domare. Poona. Je ferai le reste. Cela coutera quatre ou cinq roupies. *Cela ne fait rien****).

Din tillgifna
H. P. B.

Det kuvert, som madame Coulombe företedde såsom tillhörande detta bref, bär poststämpel Poona, October 24; Madras, October 26; 2:a tur Adyar, October 26. Denna öfverensstämmelse är naturligen föga bevisande, då det ju kunnat tillhöra något annat bref, som madame Blavatsky skrifvit på den uppgifna tiden. Mera kraftigt stöd för brefvets äkthet, *hvilken dessutom intygas af de nämnda engelska handskriftskännarne*, utgör den omständigheten, att madame Coulombe kunnat förete ett officielt kvitto på ett telegram af-

*) Ett annat namn på Koot Hoomi, hvilket begagnades mellan madame Blavatsky och Coulombes.

**) Ramalinga Deb föreställdes vara en chela, bosatt i Madras.

***) Jag skall göra resten. Detta kommer att kosta 4 eller 5 rupier. Det gör ingenting.

lämnadt i Madras d. 26 okt. i Ramalinga Debs namn och innehållande samma antal ord som det i brefvet nedskrifna telegrammet.

Mr Hodgson hörde vittnesmål af messrs. A. D. och M. D. Ezekiel, hvilka hade varit närvarande i Poona vid det nämnda tillfället, samt blef i tillfälle att taga del af ett skriftligt vittnesbörd, som uppsatts af mr Khandalvala. Öfverensstämmelsen mellan dessa vittnens utsagor och innehållet af brefvet är det för madame Blavatsky mäst graverande i denna sak. Den 23 okt. hade hon ätit middag i Poona hos mr Sassoon, som hade uttryckt sin önskan att se något »fenomen». Det bref, hvaraf ofvanstående utdrag gjordes, afsändes den 24 på morgonen. När madame Blavatsky samma dag fick veta, att mr Sassoon skulle lämna Poona d. 25, sålunda dagen innan det väntade telegrammet kunde anlända, ändrade hon taktik. Hon vägrade visserligen att visa några fenomen för mr Sassoon — och han hade icke förut fått sin nyfikenhet tillfredsställd, hvilket ju är helt förklarligt, då madame Blavatsky icke hade sina ordinarie medhjälpare närvarande — men hon förklarade sig godhetsfullt villig att efterfråga en mästares (Ramalinga Debs) tanke. Hon meddelade sig »mentalt», d. v. s. i tankarna med honom, och då hon hade otydligt uppfattat hans svar, bad hon honom — mentalt — att han skulle tänka sitt meddelande i skrift, på det att hon skulle kunna öfvertyga sig själf, att hon hört rätt. Hon nedskref äfven genast de ord, som hon väntade sig få till svar, och sade att Ramalinga Deb skulle sända henne ett telegram genast eller att

hon skulle få ett om några dagar. Telegrammet anlände ej förr än den 26.

Ramalinga Deb uppgafs vara en chela i Madras, men mr Hodgson lyckades aldrig få se en sådan person eller erhålla några tillförlitliga uppgifter om honom, hvarför den största sannolikhet är, att han var en fingerad person. Att hans mästare, som skulle hafva hört samtalet mellan madame Blavatsky och mr Sassoon, också var ett hjärnspöke, följer af sig själft. Så mycket än madame Blavatsky sökte rentvå sig från denna affär, har hon icke lyckats öfvertyga andra än teosofer. Det fordras ovillkorligen att vara på förhand öfvertygad om hennes oskuld för att tro hennes förklaringar.

2. Det hemlighetsfulla heliga skåpet (=the shrine).

Bland de ryktbaraste och oftast förekommande af de underbara tilldragelser, hvilka timade i Indien, äro de, som försiggingo i det heliga skåpet, hvilket hängde i det ockulta rummet (se planteckningen). Såsom af denna synes låg detta rum omedelbart intill madame Blavatskys mottagningsrum. Det ockulta rummet hade blifvit tillbyggdt, till följd hvaraf en vägg af mottagningsrummet och en vägg stötande till korridoren ursprungligen varit ytterväggar, hvilka varit försedda med fönster. Det ena af de fönster, som funnits på väggen till mottagningsrummet, hade förvandlats till en dörr mellan det ockulta rummet och nyss nämnda rum, och det andra sattes icke fullständigt igen. Åt det ockulta rummet till för-

sågs fönsteröppningen till en början med träbetäckning och sedan med ett tunt lager tegel och murbruk. På väggens östra sida lämnades en nisch omkring femton (engelska) tum djup. Denna täcktes äfven af en träbetäckning. Just på denna tunna vägg hängde nu helgonskåpet, i hvilket så många underverk försiggingo, och jag behöfver ju icke påpeka, att denna placering af detsamma är minst sagdt misstänkt.

Någon fullständig juridisk bevisning om alla förhållanden med skåpet kan icke sägas hafva erhållits. Vittnesmålen äro hvarandra motsägande och, alltsammans är ytterst inveckladt. Dock äro, som af det följande torde framgå, sannolikheterna för bedrägeri så stora, att det skall erfordras en bergfast tro på mahatmerna för att kunna hysa den meningen, att det var de, som voro upphofvet till fenomenen. Man bör äfven märka, att vittnesbörden hufvudsakligen afgåfvos af teosofer, hvilka naturligtvis såsom varande öfvertygade om fenomenens äkthet och om noggrannheten af den undersökning, de företagit, framställde allt i den förmånligaste dager. Såsom *bevis* för mahatmernas tillvaro och ingripande äro i alla händelser tilldragelserna i skåpet, efter hvad nu kommit i dagen, fullkomligt odugliga.

Fenomenen i skåpet försiggingo på det sätt, att till exempel en person lade in ett bref till mahatmerna i detsamma, dörrarna stängdes och efter en stund — längre eller kortare, allt efter omständigheterna — kom ett svar: en mahatmaskrifvelse, vanligen af det torftigaste

innehåll, en förmaning att vara god teosof, att komma ihåg karmas oemotståndliga ingripande eller dylikt. Företeelserna variera dock, som af de följande bestämda fallen framgår.

Makarna Coulombe förklara saken så, att det fanns en lätt tillgänglig kommunikation mellan skåpets inre och madame Blavatskys sängkammare. Skåpets baksida utgjordes af trenne skjutbara paneler (något som äfven madame Blavatsky erkände). Den midtersta af dessa skall mr Coulombe hafva sågat midt i tu. I väggen bakom skåpet gick det lätt att göra ett hål, och i trädörren till madame Blavatskys sängkammare anbragtes en skjutdörr liksom också i bakväggen till skänken, då en sådan fanns. Genom dessa enkla tillställningar kunde en af madame Blavatskys många medsammansvurna — en af makarne Coulombe, mr Damodar eller hennes kammartjänare, den lille infödingen Bebula, som måtte varit en riktigt slipad pojke och en inpiskad kanalje — praktisera ut brefvet. Madame Blavatsky själf eller någon annan teosof ombesörjde ett svar, hvilket sedan hastigt lades tillbaka igen.

När mr Hodgson anlände till teosofiska hufvudkvarteret, var skåpet borta — såsom han efter många, inträngande frågor fick klart — rummen voro försedda med frisk strykning på väggarna, och alla spår af skjutdörrar m. m., hvilka omedelbart efter makarne Coulombes fördrifning hade upptäckts, voro borttagna. Teosoferna påstå, att dessa skjutdörrar voro gjorda omedelbart före tvistigheternas afslutande; så-

lunda af hämnd. Huru härmed förhöll sig är omöjligt att säga med någon visshet. Det är mycket sannolikt, att innan madame Blavatsky reste till Europa, alla spår af hennes svekliga förfarande hade utplånats till följd af fruktan för möjligen kommande undersökning. Endast tvänne »fenomen» inträffade i skåpet under hennes frånvaro, och båda dessa voro af den beskaffenhet, att man sannerligen skall vara försedd med »ockult» intelligens för att i dem se något öfvernaturligt. I båda fallen kunde »fenomenen» åstadkommas på bedräglig väg utan hjälp af »Luna melancolica», såsom madame Blavatsky i ett af sina bref till madame Coulombe skämtsamt kallar öppningen på skåpets baksida.

När makarne Coulombe fingo klart för sig, att deras tid i teosofiska samfundet var ute, skulle mr Coulombe hafva skyndat sig att göra i ordning skjutdörrar m. fl. små fällor för att förstöra samfundets anseende. Detta är mycket möjligt, men det bevisar alls icke, att inte skjutdörrar värkligen förut funnits och begagnats. Vid flere tillfällen förändrades skåpets omgifningar. Träväggen bakom skåpet utbyttes mot en af sten; en trävägg sattes upp framför nischen i madame Blavatskys rum. En skänk placerades äfven framför nischen i samma rum. Vid ett par tillfällen skall äfven väggen hafva blifvit undersökt och befunnen hel. Detta utfördes för att undanrödja misstankar, med anledning af att sådana yttrats på grund af skåpets placering. Men denna förändrades aldrig, utan

skåpet fick hänga kvar på den misstänkta väggen. Det enklaste sättet att undanrödja misstankarne hade väl varit att flytta det på en solid vägg, men detta skedde icke. — Allt nog, vid alla dessa tillfällen, då undersökningar gjordes, kunna spåren af bedrägerierna hafva undanröjts, hvarefter nya skjutdörrar, hål i väggarna m. m. kunna hafva åstadkommits. En viss öfning i åstadkommande af sådant bör mr Coulombe sålunda hafva fått, och teosoferna framhöllo också att han var en skicklig snickare.

Graverande är i alla händelser en tilldragelse med skåpet strax efter makarne Coulombes förvisning. Mr Judge, en amerikansk teosof, besökte hufvudkvarteret och önskade undersöka skrinet. Mr Damodar, som ägde nycklarne till det ockulta rummet, afböjde undersökningen flere gånger under olika förevändningar, men slutligen företogo flere teosofer en inspektion af detsamma. Det nedtogs då från väggen och dess dörrar öppnades. En af de närvarande slog då till skåpets baksida, sägande: »Ni kan ju nu se; baksidan är ju alldeles hel.» Till de närvarandes stora förvåning flög därvid den midtersta panelen upp. Då flere af de närvarande tyckte, att det vore olämpligt, att detta förhållande kom ut till en större allmänhet, beslöto de att förstöra skåpet, hvilket äfven skedde.

Jag vill nu berätta några särskilda tilldragelser rörande skåpet.

Synnerligen intressant är följande fall, som inträffade med general Morgan. Under madame

Blavatskys frånvaro kom han till teosofiska hufvudkvarteret — såsom han själf uppgifver — icke för att få bevittna någon underbar tilldragelse, utan blott för att få se porträttet af mahatma Koot-Hoomi, hvilket förvarades i skåpet. Madame Coulombe, som städse hade hand om madame Blavatskys nycklar under hennes frånvaro, förde honom in i det ockulta rummet, gick fram till skåpet, läste upp det och öppnade i en fart dörrarna. Därvid föll en porslinstallrik, hvilken tydligen hade stått lutad emot dörrarna, i golfvet och gick i stycken. Madame Coulombe blef häröfver förtviflad, vred sina händer och beklagade förlusten af en pjes, som madame Blavatsky satte så mycket värde på. General Morgan framkastade då den tanken, att det vore lämpligt att anskaffa lim för att laga pjesen med. Under det att mr Coulombe försvinner för att anskaffa detta, uppsamlar madame Coulombe bitarne och lägger dem i skåpet, hvars dörrar hon sedan stänger. Mr Damodar, den nämde hinduen, som i allmänhet var närvarande vid skåpseancerna och plägade kunna tala om, när något märkvärdigt hade timat inom skåpets väggar, satt på ett afstånd af omkring tio fot från detsamma. Generalen anmärkte. att om »bröderna» funno saken tillräckligt viktig, så skulle de med ringa möda kunna reparera skadan. Fem minuter hade knappt förgått, då mr Damodar, som under tiden syntes försänkt i drömmeri, utropade: »Jag tror, att det är ett svar.» Då dörrarna öppnades, fanns ett litet bref liggande på skåpets hylla. Brefvet lydde: »Till

de få närvarande! Madame Coulombe har nu tillfälle att öfvertyga sig om att djäfvulen är hvarken så svart eller elak, som han vanligen föreställes; skadan var lätt reparerad.» Detta var en mild förebråelse från den högsinnade mahatman till nämnda dam. Det hörde nämligen till den teosofiska komedien i högkvarteret, att madame Coulombe skulle vara otrogen, skulle förneka mahatmerna. Då duken uppvecklades, befanns den innehålla en fullkomligt hel porslinstallrik.

Makarne Coulombes förklaring öfver fenomenet är lika enkel som närliggande: det var mr Coulombe som hade begagnat sig af Luna melancolica för att plocka ut den trasiga tallriken och sätta in den hela tillika med mahatmans skrifvelse. Mr Coulombe grep tillfället i flykten och skyndade sig ut, när generalen yttrade, att tallriken borde lagas med lim. Hade icke detta tillfälle yppats, hade han hittat på någon annan förevändning att aflägsna sig. Egendomligt synes ju ock, att mr och madame Coulombe skulle sysselsätta sig med att laga tallriken i generalens närvaro. Ännu egendomligare är, att madame Coulombe lägger in tallriken i *skåpet* och stänger dörrarna, om hon väntade, att mr Coulombe skulle komma med lim. Särskildt lyckadt var det ju från teosofisk synpunkt, att generalen framkastade den tanken, att »bröderna» kunde laga tallriken, om de ville. Detta framhåller mr Morgan i en af sina berättelser. Det var i hans tanke *han*, som framkallade detsamma. Men om man betänker, hur

nära tanken på brödernas ingripande skall ligga, då man står framför det lästa skåpet, hvari tallriken är inlagd, och i hvilket mahatmerna så ofta utfört underverk — *då dörrarna varit stängda*, aldrig annars — så torde man icke tillägga general Morgans ingripande allt för stor betydelse. Detta bidrog att göra tilldragelsen mera slående, men man kan vara viss, att om generalen icke åberopat mahatmerna, så hade för visso händelsen ändock inträffat. Hvarför skulle madame Coulombe annars hafva placerat den trasiga tallriken i skåpet?

Madame Coulombe företedde bitarna af den sönderslagna tallriken, och mr Hodgson fick äfven se den, som hade funnits i skåpet. Dessa båda utgjorde uppenbarligen ett par. Han förfrågade sig äfven i den bod, där madame Coulombe uppgaf sig hafva köpt tallrikarne, och fick därifrån full bekräftelse på att hon någon tid förut köpt *tränne* sådana.

Jag kan icke underlåta att äfven påpeka öfverensstämmelsen mellan denna tilldragelse och ett par utdrag ur Coulombe-Blavatsky-brefven. Det första lyder på följande sätt:

Käre monsieur Coulombe!

Detta tror jag Ni skall taga nu. Försök då, om Ni tror att det kommer att lyckas, att hafva större auditorium än våra vanliga *dumma drängar* (imbeciles domestiques). Det lönar mödan, — Ty Adyars tallrik skall kunna blifva lika ryktbar som Simlas kopp. *) Soubaya

---

*) Simlas kopp. Härmed åsyftas ett af de mest ryktbara undervärken, som madame Blavatsky påstår sig

här och jag har föga tid att *skrifva i ro.* Jag sänder Eder min tack och högaktning.

H. P. B.

Det andra brefvet lyder:

Min kära madame Coulombe och markis! *)

Se här ett tillfälle att visa oss — *låtom oss icke fördölja oss!* Generalen reser i affärer till Madras och kommer dit på måndag och skall vara där i två dar. Han är president för samfundet här och önskar se *skåpet.* Det är sannolikt att han skall göra någon fråga, och kan hända inskränker han sig att bese det. Men det är säkert, att han väntar sig ett fenomen, ty det har han sagt mig. Bed i förra fallet Koot-Hoomi, som I sen alla dagar eller Christofolo att upprätthålla familjens heder. Säg honom då, att en blomma är tillräcklig, och att om nattpottan krossades under tyngden af nyfikenheten, skulle det vara lämpligt att i *samma ögonblick* utbyta den mot en ny. Anamma de andra (Damn les autres). Den här är värd sin vikt i guld. Per l'amor del dio (vid Guds kärlek) eller hvad Ni vill, *försumma icke detta tillfälle*, ty det skall icke vidare förnyas. Jag är icke där, och det är det som är bra. Jag förlitar mig på Er, och jag besvär Er att icke svika mig, ty alla mina planer och min framtid

---

hafva utfört. En kopp skall hafva påträffats långt ute i skogen djupt ned i marken på en plats, som utpekades af madame Blavatsky. Enligt den teosofiska tron skulle mahatmerna hafva ditfört koppen utan att rubba jordlagren. Denna händelse, som finnes beskrifven i *Den Dolda Världen* af Sinnett, och som det skulle blifva för långt att relatera, har genom mr Hodgsons forskningar förlorat sin mystiska karaktär. Där förelåg i själfva värket möjligheter för ett bedrägeri. Jfr cit. arb. sid. 265—67.

*) Madame Blavatsky plägade kalla mr och madame Coulombe markisen och markisinnan.

med Er alla — (ty jag håller på att här få ett hus, där jag kan vistas sex månader af året, och det skulle vara för mig, för Samfundet, och I skolen icke mer lida af värmen som I nu gören, om jag lyckas).

*

Nu är ögonblicket att göra något. Förvrid hufvudet på generalen, och han skall göra allt för Eder, i synnerhet som I ären med honom i Christophes ögonblick. Jag skickar Er ett *en cas* (i händelse) — e vi saluto (och hälsar Eder). Öfversten kommer hit den 20—25. Jag återkommer mot midten af september.

Eder af hjärtat
Luna Melancolica.

Det *en cas* som medföljde lydde:

»Jag kan icke säga något *nu* — och skall låta Eder veta i Ooty».

Adresseradt till general Morgan. (Undertecknadt) K. H. (= Koot-Hoomi).

Dessa bref äro undersökta med hänsyn till handskriften af mr Netherclift, anställd vid British Museum och af honom förklarade som äkta.

Det torde få medges att ofvan beskrifna fall är af det slag, då den allra största sannolikhet för att bedrägeri var med i spelet, föreligger. En västerländing *kan* icke gärna tro annat. Här har man två hypoteser att välja emellan: antingen var det en mahatma, som satt långt bort i Tibet, hörde samtalet i Adyar*) och lagade tallriken medels — en viljeakt, eller ock var det de af alla erkända bedragarna, monsieur och madame Coulombe, som smusslade

*) En förstad till Madras.

in en hel tallrik genom hålet i väggen. Hvilket förefaller sannolikast i och för sig? Och hur mycket sannolikare blir icke det senare alternativet, då man betänker alla de yttre samstämmande förhållandena, som ofvan skildrats: madame Blavatskys bref, den tunna väggen, den rörliga panelen m. m. Att teosoferna kunna vara förbittrade på västerländingarne för att de ej tro dylika historier är märkvärdigt. De borde ju hafva så djup insikt om den mänskliga naturen, att de veta, det västerländingarne äro oförmögna att tro på sådant, så vida icke deras intelligens genom lämplig teosofisk behandling fått böjelse för det »ockulta».

3. Öfverste Olcotts blomstervaser.

Som förut nämdes hade väggen mellan det ockulta rummet och korridoren (se planen) ursprungligen varit en yttervägg och hade haft ett fönster. Detta hade icke blifvit fullständigt igensatt, såsom framgår af planritningen, utan blifvit förvandladt till ett väggskåp i det ockulta rummet.

I väggen ut till korridoren fanns efter makarne Coulombes fördrifning en liten hemlig dörr. År 1883 befunno sig enligt öfverste Olcotts egen beskrifning han och madame Blavatsky i det ockulta rummet och hade sett, att nämnda skåp var tomt. Af en händelse öppnade de skåpet igen och då fanns där en vacker blomstervas såsom gåfva från en mahatma till öfverste Olcott för hans outtröttliga nit om samfundet.

Öfverste Olcott blef så glad öfver sin blomstervas, att han försökte att fördubbla den. Han satte tillbaka vasen i skåpet och gjorde mesmeriska strykningar utanför dörrarna. Han hade nämligen en stark tro på sin magnetiska kraft. När skåpdörrarna öppnades igen, stodo där också två vaser.

Huru makarne Coulombe — och för öfrigt alla icke teosofiska västerländingar förklara detta fenomen ligger i öppen dag. Madame Coulombe berättade att hon köpt dessa vaser i en bod i Madras och att de hade blifvit placerade i skåpet med tillhjälp af den nämnda hemliga skjutdörren. Mr Hodgson, som icke gjorde något till hälften, besökte den köpman, som skulle hafva levererat vaserna, och fann i hans journal bekräftelse på madame Coulombes uppgift. Den 25 maj hade försålts till henne två par vaser och händelsen tilldrog sig den 26. Mr Hodgson frågade köpmannen, om han kunde visa vaser lika med dem som madame Coulombe hade köpt. Denne företedde ett par, som han trodde vara om icke absolut lika så dock i hufvudsak öfverensstämmande.

Mr Hodgson begaf sig sedan till öfverste Olcott och begärde att få se de vaser, som hittats i skåpet. Härtill visade sig öfverste Olcott mycket beredvillig, men — vid efterforskning voro vaserna försvunna och han var icke i stånd att säga när de hade kommit bort. Han skickade några rader med förfrågan till madame Blavatsky som bodde alldeles bredvid, och under tiden gaf han mr Hodgson en fullständig beskrifning

öfver vaserna, hvilken beskrifning med hänsyn till form, storlek och ornamentering fullständigt öfverensstämde med de vaser, som madame Coulombe beskrifvit.

Madame Blavatsky kom själf och förklarade häftigt, att hon icke tagit vaserna. Sedan afgaf hon en beskrifning, hvilken alls icke öfverensstämde med de beskrifningar, som mr Hogdson förut hade erhållit.

Hon uppgaf äfven att madame Coulombe hade köpt *ett* par vaser, hvilket dock icke hade varit lika med dem, som mahatman hade skänkt. Men i köpmannens bok stod att madame Coulombe hade köpt två par vaser. Det ena paret till ett pris af sju rupier, och det andra paret till ett pris af sex.

I sin dagbok skref den stackars öfverste Olcott för den 26 maj 1883: »Härligt fenomen; fick ett par lackerade vaser af sköldpaddsskal med blommor i ett kabinett, som ögonblicket förut var tomt.»

De ofvan anförda fallen må tjäna som exempel på afslöjningarnas beskaffenhet och det slags bedrägeri, hvari madame Blavatsky var invecklad. En snart sagdt otalig mängd med smärre bedrägerier lågo äfven i öppen dag. Jag vill blott anföra ett exempel. Ett slags fenomen, som väckte mycket stor uppmärksamhet, bestod däri, att en person vid mottagandet af ett fullkomligt indifferent bref, ofta inuti detsamma fann en mahatmaskrifvelse af vanligt torftigt innehåll. En mr Hume, som en tid bodde i teosofiska hufvudkvarteret och som

mycket länge trodde på madame Blavatsky, erhöll under sin vistelse därstädes ett dylikt bref. Han var alldeles öfvertygad om fenomenets äkthet, och denna tilldragelse har också anförts som ett säkert »bevis» på mahatmernas existens. Det bevisande skulle legat däri, att han fått brefvet direkt ur brefbärarens hand. Brefvet var stort och hade en egendomlig form. En lång tid efteråt, då han undersökte åtskilliga »fenomen», fick han händelsevis veta af en af sina tjänare, att Babula tidigt en morgon hade mottagit ett sådant bref och lämnat det till madame Blavatsky. Brefvet hade sedan återlämnats af Babula till brefbäraren med det besked, att det icke var till madame Blavatsky utan till mr Hume. Tjänaren hade då undrat, hvarför icke Babula själf kunnat lämna det till mr Hume och trodde sig minnas, att andra bref behandlats på samma sätt.

En mängd små detaljer äro också mycket beaktansvärda: underhaltigheten af en stor mängd mahatmaskrifvelser, mahatmernas uppenbarligen visade okunnighet i modern vetenskap, hvilken ju dock enligt teosofien, för dem är blott abcd, deras obekantskap med personers hemliga sysselsättningar (så t. ex. rekommenderade Koot-Hoomi i ett bref till mr Hume mycket lifligt en ung man, som just då var starkt upptagen med svindlerier och penningförskingring) m. m. Att madame Blavatsky sökte öfvertala (och äfven lyckades) vissa infödda att deltaga i bedrägerierna (se cit. arb. sid. 308), synes äfven mycket sannolikt. Af det föregående (och ännu mer af rap-

porten som helhet) framgår otvetydigt, att i teosofiska hufvudkvarteret grasserat en liga sammansvurna, hvilka alla stodo under madame Blavatskys kommando. Dessa voro makarne Coulombe, mr Damodar, Babula och åtskilliga andra infödda. Hvad flere sammansvurne, som alls ingen hänsyn taga till medlen, kunna åstadkomma, det kan lätteligen tänkas.

När man läser mr Hodgsons framställning, får man ovillkorligen medkänsla med öfverste Olcott. Han synes vara en hedersman, med en genomgående god tro till sina medmänniskor. Redan något till åren och med ett ytterst naivt sinnelag, blir han en kastboll för de intriganter, som omgifva honom. Dessa begagna sig icke blott af hans gränslösa lättrogenhet, utan äfven af hans fåfänga. De inbilla honom, att han är utrustad med en synnerligt stor magnetisk, hälsobringande kraft, så att han med händers påläggning skulle kunna bota sjuka. Att han icke därigenom oftare än hvad nu skedde kom i obehagliga situationer, berodde därpå, att mr Damodar oftast passade på och, när sjukdomsfallet syntes olämpligt för hypnotisk behandling, meddelade, att mahatman förbjöd den gode öfverstens ingripande. Allt talar för, att öfversten gick omkring midt bland dessa dagligen skeende bedrägerier, troende på sina mahatmer med rörande barnafromhet.

Till sist en berättelse ur madame Blavatskys föregående lif, som uppenbarligen gifver vid handen, att hon icke skydde bruket af bedrägliga medel, äfven innan hon kom till Indien.

En mr C. C. Massey, medlem af teosofiska samfundet i London, hade i juli 1879 enträget begärt af madame Blavatsky ett bevis på »adepternas» tillvaro. Sedan hon snart därefter rest till Indien, påträffades i en anteckningsbok, tillhörig sällskapet, ett bref, adresseradt till mr Massey och som angafs härleda sig från en »adept». Boken öfverlämnades åt mr Massey af en samfundsmedlem, i hvars vård den hade varit och som vid den tiden var icke-professionelt medium. Denne må i det följande benämnas mr X. Hans »kontrollant» vid spiritistiska seanser var en mr Z. *)

I maj 1882 företeddes för mr Massey ett bref, adresseradt till mr X. och skrifvet med madame Blavatskys kända handstil. Det var dateradt den 28 juni 1879. Dess början lyder, som följer:

Käre gode vän!

Kommer Ni ihåg, hvad Z sade eller rättare lofvade mig? Att när det behöfdes, han alltid skulle vara färdig att befordra ett budskap, lämna det antingen på Masseys bord, stoppa det i hans ficka eller lägga det på något annat gåtfullt ställe? Nå väl, nu är det *högeligen af behofvet påkalladt* att han visar sin förmåga. Var snäll och bed honom taga närlagda bref och stoppa det i M:s ficka eller lägga det på något ännu mer gåtfullt ställe. Men han *får icke veta*, att det är Z. Låt honom tro hvad han vill, men han får icke misstänka, att Ni varit

*) Mr Hodgson uppgifver, att dessa personers namn äro kända af mr Massey, som önskade, att de icke skulle offentliggöras.

i hans närhet med Z. till Ert förfogande. Han misstror ej Er, men väl Z.

Kunde han också uppvakta L. L. med någon orientalisk kärlekspresent, skulle det vara bra, men ingen af dem får misstänka Z. för det, därför är det svårare att uträtta än det annars skulle vara, om det skulle utföras vid en af Edra seanser — — etc.»

Den 2 juli 1879, således fyra dagar sedan madame Blavatsky skrifvit det bref till mr X., hvaraf ofvanstående är ett utdrag, skref hon till mr Massey, att samfundets medlemmar icke skulle få se några fenomen, och hon förklarar hvarför: »Jag kan berätta Eder som alldeles visst, att samfundets i London anhållan har varit föremål för allvarsam öfverläggning bland bröderna. Några hafva varit halft böjda att tillmötesgå Eder önskan om fenomen... Men det har alltid slutat med en enhällig öfvertygelse, att det att göra detta skulle vara att nedsätta adeptskapet och att gifva stöd åt spiritismens falska teorier.» Detta bref synes indirekt förneka kunskap om brefvet, som hittades i anteckningsboken.

I maj 1884 skickade mr Massey till madame Blavatsky en kopia af brefvet till mr X. och fick till svar ett erkännande, att hon var författarinna af den del däraf, som rörde honom. Följande är utdrag af detta bref:

Enghien. Fredag.

Allt hvad jag har den äran att nu säga Er är — *på mitt teosofiska hedersord* — att jag är författarinna blott af första delen af det bref Ni nämner, d. v. s. några få hoprafsade rader till X., sedan jag mottagit ett bref adres-

seradt till Er och af mig mottaget i Girgaum, Bombay — jag ber X. att påminna Z. om hans löfte och öfverbringa brefvet till Eder genom några medel *med förbehåll att de vore ockulta.**) Mitt författarskap börjar med — »Käre, gode vän» — och slutar med — »han misstror ej Er men väl Z.» Hvad som följer därefter, *har aldrig skrifvits af mig*, ej heller har jag någon kunskap därom, hvad Ni än må säga däremot. Om det återstående är oskyldigt eller ej, och om Ni icke är i stånd att förstå, i hvad syfte det förfalskats — allt det är mig likgiltigt. *Jag har ej skrifvit det*, och det är tillräckligt för mig, hur det nu är för Er. Hvem tusan »L. L.» må vara, är oväsentligt, eftersom mästarne uppenbarligen icke vilja låta mig se till botten af bedrägeriet. *Det är förfalskadt;* det är allt hvad jag vet; såsom så många andra saker voro, och ännu torde vara till Eder speciella fördel, tror jag. Jag hade sedan år tillbaka helt och hållet förlorat hvarje minne af detta bref, och nu återkommer det för mig som en blixt med alla dess detaljer. När Olcott talade till mig om det, hade jag intet klart minne däraf, och nu har jag... Och nu till hufvudpunkten. Hvad är det, som Ni finner så bedrägligt och oförlåtligt i *första* delen af mitt bref, hvilken, såsom Ni tänker, är värkligen det enda, som lägges mig till last? Jag måste också sakna — enligt er hederskodex — den simplaste moraliska känsla — och om så är, kan jag blott säga, att detta kan vara så i Er tanke, men säkerligen icke i min. Jag har icke, ej heller har jag haft, vid skrifvandet däraf den aflägsnaste eller minsta tanke på, att jag därigenom *bedrog Er*, att jag försökt lura Er etc. etc. Kallar Ni den omständigheten att man *förtiger förhållanden*, som man icke har rätt att tala om — för bedrägeri? Det bref, som kom Er tillhanda *var* äkta, från en så äkta broder, som någonsin existerat; på ett fenomenelt sätt mottogs det af mig i närvaro af två teosofer, hvilka frågade mig hvad det var, och

*) Detta förbehåll återfinnes ej i brefvet till X.
Mr Hodgsons anm.

hvilka jag sade, att det alls icke angick dem. *Bedrog* jag dem också? Jag hade fått befallning att lämna det i Edra händer, men fick ej veta huru, och fick göra det bäst jag kunde. Jag frågade Olcott, hur jag borde sända det till Eder, och han sade att han icke visste det, och det var han, som erinrade om Z. sägande: »Kan Ni icke skicka det öfver till honom på samma sätt som det kom till Er och sedan låta honom öfverlämna det åt Massey, om det är så svårt för Er att sända det direkt?» — Jag minns, att jag sade, att det *var* svårt och att jag på något vis skulle bedja Z. släppa det någonstans (drop it anywhere). Jag vet ej, om han förstod, hvad jag värkligen menade, och om han gjorde det, har han för länge sedan glömt allting därom. Men jag kommer ihåg, att det var genom honom som idén om Z. kom i mitt hufvud . . . Och framför allt skulle jag vid den tiden hafva försökt att bedraga Er? Er, som hade så fullkomligt förtroende till mig, Er, som uttalat Er så bestämdt i the Theosophist, Er, som jag var så stolt öfver att hafva i samfundet, skulle jag hafva bedragit som om jag varit ett betaladt medium! . . . att säga att jag med hänsyn till *det här* brefvet skulle hafva uppgjort någon plan för att bedraga Er, — det säger jag är en *infernalisk* lögn — hvem som än påstår det. Mästarne hade förbjudit mig att hjälpa Er i Ert sysslande med medier — att uppmuntra sådant äfven med mr X. af fruktan för att Ni aldrig skulle lära Er att skilja mellan ockulta och spiritistiska fenomen; och det är därför som jag — i stället för att skrifva till Er: »gå till X. och Ni skall få ett bref från en broder i Skottland genom Z.» — handlade som jag gjorde. Att jag icke däri såg — liksom jag ej häller nu däri ser — något så förskräckligt, är blott ett bevis på att jag ej mottagit min uppfostran i London och att våra uppfattningar af hvad som är hederligt och ohederligt äro olika.

Hvad skall man tänka om ett så klent försvar för ett uppenbart försök att bedraga!

* * *

Teosofernas försvar för sin profetissa äro äfven så svaga som möjligt. De innehålla hufvudsakligen invektiver. Angående de fall, då fullt klar afslöjning föreligger, iakttaga de en vältalig tystnad och uppehålla sig hufvudsakligen därvid att mr Hodgson ofta endast kunnat påvisa, hur bedrägeriet *kan* hafva utförts. Mycket väsen hafva de gjort af den ytterst obetydliga detaljen, att olika handskriftskännare hafva uttalat sig olika om en föregifven mahatmaskrifvelse. På undersökandet af dessa, som naturligen utan undantag äro skrifna med förvänd stil, har nedlagts mycket arbete. Den största sannolikhet är, att madame Blavatsky själf skrifvit många af dem och att ett par härröra från Damodars hand. Att rörande ett sådant bref, *skrifvet med vrängd stil*, olika kännare haft olika mening, torde icke kunna anses som vare sig viktigt eller bevisande.

Teosoferna förefalla alldeles hufvudyra i sina svar. Den en gång så klart tänkande mrs Besant har äfven uppträdt med ett genmäle, hvari hon begagnar sig af de underligaste försvarsgrunder. Hon försöker att misskreditera mr Hodgson genom att tala illa om honom. Han skulle vara klen till intelligensen och dålig till karaktären. Som stöd för sitt första påstående anför hon, att han icke skall hafva haft något anseende vid akademien! Och som stöd för det senare vill hon låta påskina, att han skulle på ett ställe i den nämnda rapporten hafva — i en fullkomligt likgiltig sak för öfrigt — lämnat oriktiga uppgifter. Vid noggrann läsning af rapporten finner

man dock, att hans ord alls icke innebära, hvad mrs Besant vill inlägga i dem.

Att madame Blavatsky mycket väl kan hafva skrifvit brefven till madame Coulombe framgår af mr Sinnetts lefnadsteckning. En grof och simpel ton var henne visst icke främmande. Sid. 167 (se öfversättn.) säger han: »Hon kunde svära som en dragon, när hon blef ond, och kunde ofta af rent lättsinne begagna uttryck, som endast tjänade att visa hennes förakt för antagna seder och bruk.» — Brefven stå visst icke under hennes nivå. Man jämföre brefvet till mr Massey, hvilket icke torde kunna anses bevisa något större skarpsinne. Mrs Besant tappar alldeles hufvudet, när hon vill söka göra klart, att madame Blavatsky icke kan hafva skrifvit brefven. Citerande ett yttrande af mr Hume, framhåller hon, att madame Blavatsky var för *slug* för att kompromettera sig. Denna åsikt frångick sedermera mr Hume och kom till den öfvertygelsen, att madame Blavatsky värkligen skrifvit brefven (se Hodgsons rapport sid. 274). Tvänne spalter därefter säger mrs Besant, att madame Blavatsky var alldeles för öppenhjärtig, *obetänksam* och naiv att kunna genomföra ett bedrägeri! Skulle icke obetänksamheten kunnat förledt henne att kompromettera sig? Stackars mrs Besant! Teosofien har uppenbarligen icke bragt reda i hennes tankegång. Och teosoferna göra klokast i att icke komma med några förnuftsskäl, ty den vägen är dem stängd. Trons väg hafva de däremot kvar. Den står en hvar öppen. De kunna *tro* på madame

Blavatskys ärlighet, och på manifestationernas värklighet liksom på hela det teosofiska lärosystemet, ty det är ingenting som hindrar, att man *tror*, att månen är en grön ost.

* * *

Jag såg helt nyligen, i en samling porträtter och autografer af ryktbara samtida, madame Blavatskys och mrs Besants porträtt bredvid hvarandra. Det är två ytterligt intressanta ansikten. Ovillkorligen frapperas man af madame Blavatskys utseende. Hon har grofva, nästan råa drag, och man stötes till en början af det osköna i apparitionen, men när man får syn på ögonen, förstår man genast denna kvinnas makt; de äro helt enkelt praktfulla och lysa upp det hårda ansiktet. Deras uttryck är visst icke mildt, men de äro fängslande. Man kan väl tänka sig, hvilket inflytande denna blick, lifvad af ett rörligt minspel, skall kunnat öfvat på kritiklösa, känslosamma och fantastiska personer.

Att hon haft stort inflytande på en sådan person som mrs Besant anser jag alls icke oförklarligt. Denna senare, som alltid lär hafva varit begärlig efter nyheter, hade säkerligen i sitt allra innersta längtan efter öfvernaturlighetsläror. Hon hade en religiös fanatikers natur, och sedan madame Blavatsky i hennes själ öppnat de länge tillstängda portarna för *tro*, var det mrs Besant, som utvecklade sig själf. Hon trodde å nyo, hon hade fått ett nytt religiöst system att lefva i, hon fick tänka sig lifvet i sådana bilder, hvarefter

hon omedvetet länge törstat, och därför njöt hon lifvet igen, sög det i fulla drag, såsom hon icke gjort, sedan hon var barn, då hon trodde, att den blå himlen dolde de himmelska härskarorna. Hennes ursprungliga, nedärfda natur hade fått frihet, och hon hängaf sig utan förebråelse och utan känsla af motsägelse åt tillfredsställandet af sitt väsendes kraf. Däraf denna djupa harmoni, som lär återspegla sig i hennes anletsdrag.

»I am immersed in madame Blavatsky,» skrifver hon inunder sin bild med de fina, nobla dragen, som man icke tröttnar att betrakta. Det vill säga: mrs Besant erkänner, att hon uppgifvit hela *sin* person, *sin* uppfattning, *sin* kritik, *sin* gamla öfvertygelse. I am immersed in madame Blavatsky! Betydelsefulla ord! Det ligger gränslös hängifvenhet däri och sannolikt djup tacksamhet. Mrs Besant är rörande i sin dyrkan af denna kvinna. Mrs Besant, som under ett långt skede af sitt lif varit det personifierade tviflet och den inkarnerade kritiken, hon har funnit en personlig öfverman, inför hvilken hon helt böjt sig och i hvilken hon helt gått upp. Hennes varma kvinnliga begär att tillbedja, se upp till, dyrka, som hon förut af sanningskärlek kväft, har åter fått luft. Och hvad tycker hon sig hafva madame Blavatsky att tacka för? Mrs Besant, som förut betraktade lifvet som en gåta och vred sig som en mask under dessa tysta frågors pina, hvilka hon ansåg det vara den utvecklade människans lott att fördraga, hon har fått svar på alltsammans utan att behöfva åter-

vända till den tro, som hon en gång kämpat sig ur. Hon fick ett helt världssystem på en gång, reda i tillvarons kaos, bilder att röra sig med, och hon hängaf sig helt, utan mått och utan reservation.

I am immersed in madame Blavatsky!

Madame Blavatskys starka inflytande på mrs Besant är ett stort exempel på en af hennes främsta gåfvor: den att kunna behärska sina medmänniskor. Denna för en profetissa så viktiga egenskap måtte hon hafva ägt i allra högsta mått och äfven förstått att begagna den. Det inflytande, hon öfvade på sina vänner, synes hafva varit outplånligt. Man får ett intryck af att hennes personliga värkan var något alldeles exceptionelt, äfven med afseende å moralisk förädling.

En egenskap hade hon dock, som var allt annat än fördelaktig för hennes kall som profetissa: hon var häftig, retlig och känslig för alla motgångar. Om hennes våldsamma häftighet får man ett begrepp af berättelserna om hennes förhållande till mr Hodgson och psykiska samfundet. Hon kunde då alls icke behärska sitt raseri och sin fruktan att se sina planer gå i kvaf, utan tappade alldeles hufvudet. Hon synes fullkomligt hafva glömt, att det enda som anstått en orättvist misskänd storhet hade varit att uppträda med förlåtande storsinthet. Hon skulle hafva sagt: »Mr Hodgson, Ni är en hederlig man, men missledd af ett falskt sken. Med den uppfostran Ni fått och de fördomar, som Ni insupit, har Ni icke förmåga att fatta

mig, men en gång skall Ni kanhända komma till insikt om att Ni bedömt mig orätt.» I stället blir hon alldeles ursinnig, protesterar i de skarpaste ordalag mot det psykiska samfundet och beskyller dess medlemmar för alla möjliga nedrigheter. Anstår väl sådant en profetissa, som har så höga vuer öfver denna korta inkarnation?

Madame Blavatskys mäst utmärkande egenskap synes dock hafva varit hennes energi. Hvilken kraft har hon icke utvecklat i och för teosofiens utbredning! Hon gjorde undervärk af arbete: ledde hela sammansvärjningen med mr Damodar, Babula, monsieur och madame Coulombe samt säkerligen flere infödda, studerade gammal indisk litteratur och predikade för alla möjliga chelas, inspirerade mr Sinnett till hans böcker, skref sådana själf, ledde teosofiska samfundets angelägenheter i minsta detalj, skötte om öfverste Olcott, så att han var lycklig i tron på sin helbrägdagörande förmåga, och hade dessutom tid att, om penningar icke på annat sätt kunde erhållas, arbeta på öfversättningar för tidningar, tidskrifter o. d.

Men hur skall man kunna förklara allt detta? Är det väl tänkbart att en person, som arbetar på bedräglig grund å ena sidan gör ett sådant personligt intryck af sanningskärlek och moralisk upphöjdhet, och å den andra med sådan hänsynslöshet genomför sitt värk?

Jag vill härpå svara, att hon för det första icke på alla gjorde ett sådant intryck af moralitet. Det var många medlemmar af teosofiska

samfundet i Indien, som tidigt anade hennes bedräglighet och drogo sig tillbaka. Och dessutom ber jag få påpeka att madame Blavatsky icke får mätas med vanlig måttstock. Hon var en ovanligt rikt utrustad natur, och tydligen skydde hon inga medel. Hennes bedräglighet hade med all säkerhet så gått henne i blodet, att det aldrig ett ögonblick föll henne in, att hon gjorde orätt i att föra sina medmänniskor bakom ljuset. En sådan känsla hade hon säkerligen aldrig. Ärelysten var hon; och hvad en storslagen, ärelysten och hänsynslös människa kan uträtta, därpå företer historien många exempel.

Om vi betänka, att denna rikt begåfvade, energiska kvinna, som berest hela världen, fått en ovanligt djup människokännedom och tillägnat sig betydande kunskaper, efter att hafva misslyckats i en mängd liknande försök, en gång får en sådan framgång, som den hon fick med stiftandet af teosofiska samfundet (det var ju en onekligen snillrik tanke), så kunna vi lätt tänka oss, att hon småningom helt sammansmälte med sina idéer. Bedrägeriet torde hafva varit så vanligt i hennes lif, att hon icke märker det, utan helt upptages af sina planer och idéer. Teosofiens framgång blir för henne allt i lifvet, ja, slutligen tror hon själf på hvad hon förkunnar. Det är också att märka, att det är mäst från hennes senare period, som man får intryck af att hon värkat så starkt och mäktigt genom sin personlighet. Detta förklaras däraf, att hon först småningom helt genomträngdes af den teosofiska åskådningen.

Frågan om bedrägeri eller icke bedrägeri tror jag aldrig funnits för madame Blavatsky. Det var hela hennes personliga insats, som hon gjorde i teosofiska samfundet, och hvad hon ville, ville hon helt utan inskränkning och utan hänsyn. Hon var så ett med sin sträfvan, sitt syfte, sitt för medier så betecknande begär efter att framstå som en undantagsmänniska, att allt annat föll bort för henne, glömdes eller snarare alls icke existerade.

Så torde man kunna förstå henne, ty från denna synpunkt sedt förklaras både den framgång hon fick, det intryck hon gjorde och det faktum, att hon var ett sekularsnille på bedrägeriets område.

* *
*

Det ligger ovillkorligen något sublimt i den storartade framgång, som denna kolossala humbug haft. En uppfinningsrik, genialisk kvinna sammansätter ett lärosystem, grundadt på gamla indiska idéer, inblandar några moderna vetenskapliga termer för att ge det hela en något tidsenligare prägel, berättar att hon står i förbund med ett slags hemlighetsfulla varelser i Tibet och bestyrker sina uppgifter med de plumpast bedrägliga »fenomen». Detta tros, icke af en, utan af tusenden, af hvilka många äro bildade; samfund af denna tro bildas öfver hela världen; en hel litteratur uppstår. Hon afslöjas såsom bedragerska grundligare än något professionelt

medium, och de nu varande ledarne förklara, att hädanefter komma icke några undervärk, som skulle bevisa mahatmernas tillvaro, att försiggå, men det är för sent — tron, den glödande tron har redan uppflammat. Det var som att blåsa luft på ett hett kol. Eld uppstår: de vanliga religiösa fenomenen visa sig. De troende hålla fast vid sin profetissa, hvilken de dyrka nära nog som en gud (hennes aska fördelades mellan olika samfund, och äfven vårt land skulle ju lyckliggöras med en kvantitet däraf), och framför allt hålla de fast vid den lära, som hon predikat. Den har blifvit som ett lifsvillkor för dem. De hafva left sig in i tron på karma, reinkarnationerna, lifsvågens svängning, det ljufva mellantillståndet i devachan m. m. Allt detta är för dem en lifsstimulus, som de icke kunna vara förutan, och hvilken är af samma slag, som den, andra religiösa symboler skänka. De kunna säkerligen icke tänka på, känna för eller uppfatta lifvet under annan form. Därför kämpa de för sin tro på samma sätt, som andra religiösa samfund och se med medlidande på en otrogen värld, hvilken icke förstår deras upphöjda tro och den glädje, de af denna tro hämta.

Det ligger något sjukt i detta. Det måste hos nutidsmänniskorna finnas en svag punkt, som är känslig för beröring. Kommer något vid den, uppstår en psykisk förvandling och de mäst — som det vid flyktigt betraktande kan tyckas — afvikande psykiska fenomen uppträda. Att dessa dock i själfva värket icke äro isolerade,

utan sammanhänga med den mänskliga utvecklingen har i det föregående påpekats och skall i det efterföljande vidare utvecklas. Det är människans ingrodda begär efter det öfvernaturliga, som här gifvit sig luft. Det hela är en form af *modern vidskepelse.*

II.

Om Spiritismen.

Den moderna vidskepelsens mäst omtyckta form torde spiritismen vara, något som bevisas af dess talrika anhängare. Den rörelse, som är känd under detta namn, härrör visserligen närmast från midten af detta århundrade, men själfva den föreställningskrets, som är för densamma utmärkande, har mycket djupa rötter. Sedan snart sagdt urminnes tider hafva människorna trott på andevarelser af alla slag. Hvarje kraftyttring i naturen personifierades af urmänniskan, som icke kunde tänka sig orsaken till en naturföreteelse annat än i rent organisk form. I stormvinden, som kullkastade träd och människoboningar, i åskan, som dödade människor, trodde urfolken sig se värkningar af osynliga, människolika varelser, som voro försedda med organer, liknande människornas, fast mycket kraftigare. Det ligger så nära till hands att föreställa sig kraften i form af en stark arm. Om

hästarna icke orka draga fram lassen på vissa ställen af vägen, så är det en ande, som drager bakåt o. s. v. I flera yttranden af spiritister kan man se, hur många af dessa gamla föreställningar gå igen.

Kristendomen har visst icke borttagit eller minskat tron på andarne. Den talar både om änglar och djäflar samt om de aflidnes andar. Genom dess läror, som systematiskt inplantats i de civiliserade folken i åtminstone 1500 år, hafva alla nutidsmänniskor — nästan utan undantag — blifvit från barndomen förtrogna med tanken på andeväsenden. Föreställningen om dessa utgör en icke oväsentlig del af den nu lefvande mänsklighetens andliga gestalt, och om man ser bort från detta sakförhållande, får man ett ofullständigt och därför oriktigt begrepp om samtiden. De personer, hvilka icke tro på en öfversinnlig värld, befolkad med människolika osynliga varelser, eller hvilka anse, att man saknar all kunskap om en sådan, och att tron på dess värklighet är grundad på människans egen, oerhördt rika fantasi, äfven de hafva inom sig ett frö, en predisposition till denna tro. Den dallrande förnimmelse af fruktan, som kan inställa sig vid oväntade händelsers inträffande, torde icke vara vidt skild från andefruktan. Såsom exempel på hur djupt rotad denna känsla är, må äfven meddelas följande fall: en liten flicka, som uppfostrats utan alla föreställningar om något öfversinnligt, liksom hon också omsorgsfullt befriats från alla slags ammsagor om troll o. d., kom händelsevis att få bevista en barnföreställning

på teatern, där andar af alla slag visade sig. Den allmänmänskliga förskräckelsen för något hemskt okändt inställde sig genast hos det förut om alla andar obekymrade barnet, och det dröjde länge, innan det hemska intrycket utplånades. Hvarför väckte icke teaterföreställningen enbart förvåning och löje? Helt säkert därför, att det förefanns en djupt liggande disposition, som dittills ej haft tillfälle att visa sig.

Den moderna spiritistiska rörelsen i alla dess former är dock det allra mäst slående exempel på, att alla människor — hur fria från andetro, de än kunna berömma sig af att vara — dock innerst inom sig lida af en viss spiritistisk böjelse. Att detta är sant hvad det stora flertalet individer beträffar, är klart af den stora spridning som den alldagliga, banala spiritismen fått. I betraktande af mängdens omdömesförmåga, kritiska begåfning samt andliga förutsättningar i allmänhet, torde man, utan fruktan för att öfverdrifva, kunna påstå, att det hufvudsakligen är obekantskap med spiritistisk litteratur och — framför allt — bristande tid att läsa, som hindrar anslutning till spiritismen i ännu större skala än hvad som hittills varit fallet.

Af fullaste öfvertygelse predika spiritisterna den satsen, att det blott fordras att taga kännedom om den spiritistiska litteraturen för att man skall blifva spiritist. Utan tvifvel är det här erfarenheten från en stor mängd fall som talar, så öfverdrifvet än påståendet, taget strängt efter orden, kan låta.

Denna alldagliga, banala spiritism beaktas alldeles för litet af alla dem, som kritiskt behandla den spiritistiska rörelsen. I allmänhet skärskådas blott sådana företeelser, som berättas af personer med något slags kritisk sans, och blott de böcker kritiseras och framdragas i ljuset, som äro skrifna med någon större talang. Till följd häraf blir den bildade allmänheten obekant med spiritismens hufvudrörelse, den, om hvilken man får en idé, genom läsande af tidskrifter, broschyrer och vanlig spiritistisk litteratur, och hvilken utgör den spiritistiska religionen. Spiritismens värkliga inflytande på de andetroendes flertal och rörelsens betydelse för kulturlifvet, dess egenskap att hämma mänsklighetens utveckling genom kvarhållande af en stor mängd individer på ett lägre utvecklingsstadium, kommer härigenom att skjutas åt sidan.

Någon hög tanke om mänsklighetens intelligens får man i sanning icke, då man tager kännedom om spiritismen sådan den framträder så att säga i hvardagsdräkt. Man återfinner där alla de kännetecken på den moderna vidskepelsen, som jag i inledningen angifvit: begäret efter det extraordinära och hemlighetsfulla, användandet af oklara, sväfvande, hälst naturvetenskapliga termer, lättrogenhet och alla slags logiska felslut, hvilka städse leda till bevis för det öfversinnliga, allt detta uppträder här, men framför allt får man läsa om andar, andar, andar!

Då spiritismen förefunnits ända sedan 1848, kan man icke förvåna sig öfver att värkliga

andeteorier utvecklats. Allan Kardecs lära om människans sammansättning torde nu allmänt hyllas. Enligt densamma lär människan vara sammansatt af tre delar: anden, kroppen och perisprien. Denna senare, som består af en skugglik dubbelbild af kroppen, utgör föreningsbandet mellan denna och anden. Då anden är inkarnerad, d. v. s. förenad med kroppen, värkar den på materien genom sin »fluidiska lekamen eller perisprien». På samma sätt lär det gå till, då anden är fri från kroppen, d. v. s. efter döden. »Han gör som ande hvad han gjorde som människa, endast att han, då han icke längre har sin materiella kropp som redskap, i stället betjänar sig af en människas fysiska organ. Denna blir då hvad man kallar ett *medium*. Anden gör liksom den, som ej kan skrifva, han lånar en sekreterares hand, eller som den, hvilken icke kan ett språk, han betjänar sig af tolk. En sekreterare eller tolk är en människas medium, liksom mediet är en andes sekreterare eller tolk». (Se *Efteråt?* Tidskrift för Spiritism och därmed besläktade ämnen. Häfte 3, sid. 35.) Om denna spiritistiska förklaring på den automatiska skrifningen (hvarom mera sedan) icke kan gagna läsaren genom att klargöra de underliga företeelserna, så kan den i alla händelser tjäna som prof på spiritistiskt skrif- och tänkesätt samt spiritistisk — vetenskap.

Liksom teosoferna sätta spiritisterna sin lära nämligen så högt, att de icke kunna bruka någon ringare benämning än detta ofta missbrukade

ord. Det lär vara den spiritistiska vetenskapen, som skall inleda en ny æra för den mänskliga forskningen!! »Spiritismen är förmedlingen mellan vetenskapen och kristendomen», säger en spiritistisk författare 1891 i tidskriften *Efteråt?*

Denna lära om själen torde de flesta spiritister vara eniga om. Den finnes framställd af Allan Kardec (pseudonym för H. de Rivail), en af spiritismens kraftigaste förkämpar.

I »den märklige amerikanska siaren» Jack Davis' böcker, hvilka skola skrifvits på 40-talet, återfinnes läran om en half-materiell andekropp, efter hvad som framgår af ett utdrag af hans skrifter, meddeladt i n:o 6 af »*Efteråt?*» Jack Davis hade till specialitet att diktera andefilosofi i somnambult tillstånd. För att läsaren må få en föreställning om halten af denne siares räsonnemang, hvilka utan tvifvel af de flesta spiritistiskt troende betraktas som uttryck för den allra djupaste sanning, skall jag citera några rader ur det nämnda utdraget. I somnambult tillstånd skall han hafva iakttagit dödsprocessen hos en annan person och med sitt andliga öga skådat, hvad som försiggick först inom dennas kropp och därefter hur »andekroppen» frigjordes. Sedan han sett, hur »muskelsystemet kämpade att bibehålla rörelsens element; kärlsystemet kämpade att kvarhålla lifvets element; nervsystemet ansträngde alla sina krafter för att bevara känslans element och cerebralsystemet (hjärnan) bemödade sig att vid sig fjättra intelligensens eller medvetandets princip», började den egentliga dödsprocessen.

»Jag såg,» säger han, »stora och lilla hjärnan utvidga sina innersta delar; jag såg dem afbryta sina för dem egendomliga *galvaniska**) funktioner, och sedan märkte jag, att de blefvo högeligen mättade med *lifselektricitet**) och den *lifsmagnetism*, som genomgår underordnade organ. Det vill säga: hjärnan som ett helt visade sig plötsligt 10 gånger mera *positiv**) i jämförelse med kroppens svagare delar, än hon någonsin varit under hälsans tid.» Vid dödsprocessens början »begynnte hjärnan att i sina olika och talrika afdelningar draga till sig *elektricitetens**), *magnetismens**), rörelsens, lifvets och känslans element.» .... Han såg vidare, då han iakttog andekroppens skiljande från kroppen, »att öfverensstämmelsen mellan ett barns födelse till denna världen och andens födelse ur den materiella kroppen till en högre värld är fullständig — ja, ända intill *nafvelsträngen*, som representeras af den tråd af *lifselektricitet**), som några minuters tid ägde bestånd mellan de båda organismerna». Sedan observerade han den nybildade andliga organismen och varseblef då att den i minsta detalj öfverensstämde med människans organisation. Den hade hjärta, mage, lefver, lungor etc.»

Vi böra märka, att den som skrifvit detta, räknas som en af spiritismens mäst framstående fanbärare. Det anförda talar för sig själft, hvarför kommentarier torde vara öfverflödiga.

Någon enhet i uppfattningen af förhållandet mellan jordelifvet och andevärlden kan man ej säga i det hela förefinnes. Olika andar uttala sig mycket olika om tillståndet i andevärlden genom medierna, och att mediets personliga tro spelar en roll, är alldeles ovedersägligt. Protestantiska mediers andar hafva ingen respekt för

*) Kurs. af mig.

vigvatten och förutsäga påfvedömets snara fall, under det att de katolska tala om skärselden och begära mässor och förböner. Spiritisternas påstående, att öfverensstämmelsen mellan utsagor af olika andar är slående och omöjlig att förklara, är alldeles ohållbart. Den öfverensstämmelse, som finnes, grundar sig tydligen på den allmänt utbredda tron på andar och på läsning af spiritistisk litteratur t. ex. Allan Kardecs böcker, hvilka ända till leda upprepats af föregifna andar.

Tvänne skolor kan man dock urskilja med hänsyn till uppfattningen af lifvet efter detta: den franska och den amerikanska. Den förra tror att andarna återvända till köttet för att vidare utvecklas efter en tid af uppfostran och hvila i andevärlden. Den senare däremot antager, att individerna fortsätta att utvecklas såsom andar. Naturligtvis hafva otaliga andar intygat riktigheten af båda dessa läror.

Innan jag slutar att afhandla den alldagliga spiritismen, vill jag anföra ett par ytterligare exempel på arten af dess litterära fenomen. I *Revue spirite* för 1890 (n:o 3, sid. 118) finnes en artikel med titel: *Hela naturen är styrd af andar* af Horace Pelletier. Denna artikel är i full öfverensstämmelse med titeln. Andar förorsaka naturföreteelserna. »I jordatmosferen bo intelligenta, men osynliga krafter, som, när de finna det lägligt, förvandla en klar himmel till en mulen och upplösa molnen i regn, som befruktar jorden». I en följande artikel i samma häfte berättar en dam om »*hvad man hör i en cyklon*». Sagda dam trodde sig kunna urskilja följande olika slags

uttryck för mänskligt lidande, sedan stormen saktat sig något:

1:o. Klagoropen af milliarder hopade varelser, hvilka lida oerhördt.

2:o. Suckar och jämmer.

3:o. Doft buller i luften.

4:o. Förtviflade tjut.

5:o. Ett hvisslande ljud, skarpt, smärtsamt, klagande, bittert utöfver hvarje mänskligt uttryck, sedan, som afslutning, ett vansinnigt raseriutbrott af hela hopen olycklige. Raseriets styrka var så mycket större som de använde all sin kraft på att göra sig förstådda.

Jag tänkte på de lidande andarna af så många olycklige afdöde.

Sedan hon räsonnerat något om all modern vidskepelses älsklingstema: elektriciteten, som hon antager åstadkommes af andar, drager hon tre slutsatser, af hvilka jag blott vill anföra den första:

»När en storm utbryter, skulle det i min tanke,» säger hon, »vara en uppenbarelse af dödas andar, emedan det, såsom jag tror, är de, som frambringa elektricitet?... Hvad skulle det vara för utomordentligt i detta?»

Jag ber läsaren observera, att de fall jag citerat icke äro hämtade från gamla spiritistiska skrifter utan från de senare årens. Från äldre tider kan man naturligen uppsamla precis lika fantastiska och löjeväckande. Att jag hufvudsakligen håller mig till senare tiders exempel beror därpå, att det är *den moderna vidskepelsen*, som jag i främsta rummet vill belysa.

Hur djupt tron på andarna sitter äfven hos de skarpt kritiska och naturvetenskapligt bildade, ser man af deras beteende, då hos dem, till följd af en eller annan erfarenhet eller efter studiet af någon allvarligt och sansadt skrifven bok om spiritism, den tanken väckts, att det kan vara möjligt, det vissa egendomligheter i lifvet härröra från andars ingripande. I och med att denna tanke fått lif, synes deras forskningsmetod och deras sätt att tänka förändras. Uppträdandet af denna för dem nya, men för mänskligheten urgamla hypotes medför ofta en revolution i hela deras varelse. Inom det naturvetenskapliga området hafva de varit vana vid att icke så snabbt draga slutsatser till förmån för den ena eller andra teorien, men när de börjat luta åt andeteorien, synes mycket snart allt, som möter dem, bekräfta riktigheten af denna hypotes, som är så böjlig och med hvilken allt kan förklaras.*) Ett godt exempel på denna utvecklingsgång erbjuder den franske vetenskapsmannen Gibier, författare till en bok, som för icke länge sedan utkom i svensk öfversättning under titeln *Världsalltets analys.* Alla möjliga tillfälligheter hänför han till andarnas ingripande.**)

Så berättar han, att han i ett laboratorium, några dagar innan han i detta laboratorium företog spiritistiska experiment, hade förvarat

*) Hvad invärkan idé eller föreställning har på den person, som med lif omfattar densamma, har jag sökt uppvisa i ett föregående arbete, *Hypnotism och Religion.*

**) Jfr *Världsalltets Analys,* sid. 132—140.

ett manligt lik, som gjort tjänst vid kirurgiska öfningar. »De, hvilka förstå sig på de frågor, med hvilka jag nu sysselsätter mig, förstå äfven vikten af dessa detaljer,» tillägger han mystiskt. Vid den första seancen erhöllos nästan inga resultat, och mediet beklagade sig öfver ogynnsamma inflytelser. På hemvägen var detta halft vanmäktigt och hölls under armarna af de andra. Sällskapet öfverfölls då af osynliga piskrapp, hvilka framför allt träffade mediet.

När samma personer en följande dag begåfvo sig till laboratoriet, hördes hvisslingar på ett par ställen inom institutionens område, glasflaskor kastades efter dem, och när de börjat seansen, föll mediet i »trance» och sökte mörda Gibier. Allt detta anser den store vetenskapsmannen härleda sig från ockult inflytande. Han tycks tydligen anse, att »larven» af den döde mannen, hvars lik förvarats i laboratoriet, orsakade allt detta. För en person, som icke har dessa förutfattade meningar om andars invärkan, torde icke dessa omständigheter tyda på något öfvernaturligt. Om det var kändt inom institutionen, att Gibier sysselsatte sig med spiritistiska experiment, kunde det ju lätteligen funnits de, som roade sig på hans bekostnad. Att tillställa starkt drag i en korridor, torde ej vara förenadt med öfvernaturliga svårigheter, och att kasta en flaska efter någon, det kan hvem som hälst göra. Hvad mediets raseri beträffar, kan det lika lätt förklaras ur dess egen tro på andarna som genom antagande af dessas tillvaro. Mediet var naturligen en sinnessjuk person. Så som Gibier be-

rättat dessa tilldragelser, kan man icke af dem draga annan slutsats, än att den framstående forskarens omdömesförmåga fördunklats genom det ständiga talet om andar, »larver» m. m.

Vidare berättar han, att han vid ett tillfälle skämtat litet med en »ohyfsad» andes anföranden (hvilka framställdes medels ett bord). Den elaka »larven» slungade då bordet våldsamt mot hans knä. Under en spiritistisk seance träffades en person af ett musikaliskt instrument i hufvudet, hvilket icke synes oförklarligt för den, som tagit del af mediers berättelser om hvad som värkligen försiggår vid en mängd spiritistiska seancer. Detta och åtskilligt annat anför Gibier som bevis på faran af att oförsiktigt experimentera med andar.

Den för sin undersökning af s. k. spiritistiska fenomen ryktbara professor Crookes tjänar äfven som exempel. Det är visserligen sant, att han var försiktig att draga slutsatser. I början af sin bok *Researches on Phenomena of Spiritualism* säger han sig icke hafva sett något, som berättigar till antagandet af tron på andarna. Dock torde man efter genomläsandet af boken icke kunna underlåta att gifva licentiaten Knut Wicksell rätt i följande omdöme om honom:

Han börjar såsom vetenskapsman, uttänker försök och iordningställer kontrollapparater, hvilka dock, såsom han själf erkänner, blott sällan kunde komma till användning, i följd af »kraftens» nyckfulla och oberäkneliga beskaffenhet. Men han slutar med att dimpa ner i den allra tjockaste vidskepelse; han går omkring i mörkt rum, arm i arm med en »ande» af feminint kön, hvilken han vid ett tillfälle omfamnar ocb kysser — »såsom hvarje gentle-

man skulle ha gjort», påstår han. En mindre »gentlemanlik» person skulle kanske ha hållit fast anden och ropat på ljus. Till sist får han äfven tillstånd att fotografera anden medels elektriskt ljus, och för att öfvertyga världen, att anden och mediet icke voro en och samma person tagas båda på samma plåt, men anden har olyckligtvis »placerat sig så, att hon skymmer mediets (Miss Florence Cook's) hufvud». Sådant kallas spiritistisk »forskning»; dylika äro »elementen af framtidens vetenskap och religion»!

Jag är för min del öfvertygad därom, att vid noggrann undersökning en Zöllners, en Wallaces utveckling under deras senare spiritistiska period skulle förete likartade egendomligheter. Predispositionen hos lärde och olärde, skeptiske och troende, bildade och obildade för en speciell tro på andar bestyrkes, såsom af det föregående torde framgå, allra bäst af spiritismens egen utveckling.

* * *

Innan jag börjar att afhandla de viktigaste spiritistiska fenomenen, vill jag söka begränsa spiritismens begrepp.

Med *spiritism* förstår jag en teori, hvilken förklarar vissa, mer eller mindre ovanliga och underbara företeelser genom det antagandet, att vi omgifvas af osynliga varelser, andar, hvilka till sina personligheter äro identiska med aflidna och hvilka kunna på ett påtagligt sätt ingripa i den materiella världen. Härtill anser jag spiritismen vara inskränkt, och spiritistiska fakta

anser jag vara sådana, som direkt synas kräfva antagandet af andehypotesen.

Det finnes många, som räkna till spiritistiska fakta en hel mängd underliga psykiska eller fysiska fenomen, om hvilkas värklighet jag här icke vill yttra mig vare sig jakande eller nekande. Till dessa räknar jag mental suggestion (tankeöfverföring), tälepati, clairvoyance, tunga föremåls lyftande utan beröring m. m. Med mental suggestion förstås den företeelsen, att en person förnimmer en annans, *icke uttalade* men kraftigt tänkta tanke. Hypnotisörer lära (såsom det berättas äfven af mycket framstående experimentatörer) hafva meddelat somnambuler en suggestion (befallning att utföra en viss handling, en viss föreställning el. dyl.) utan att såsom vanligt uttala den. Tälepati är tankeöfverföring på afstånd. Hypnotisörer skola t. ex. hafva lyckats att genom att blott koncentrera sin vilja förmå en somnambul, hvilken befunnit sig på något afstånd från hypnotisören, och hvilken icke på förhand hade någon aning om hypnotisörens åtgörande, att somna, vakna, företaga en viss handling m. m. Så många fall af tälepati och mental suggestion hafva berättats af framstående utländska läkare, att man har svårt att tro, att berättelserna grunda sig på felaktig iakttagelse, och numera finner man i nästan alla systematiska framställningar af de hypnotiska fenomenen exempel på dylika fall, dock vanligen med någon reservation från författarens sida.

Väl iakttagna och berättade fall af clairvoyance äro betydligt sällsyntare, ja, jag vet knap-

past, om man kan säga, att sådana finnas. På samma sätt är förhållandet med tunga föremåls lyftning utan beröring.

Lifliga undersökningar försiggå sedan några år tillbaka (särskildt i England och Frankrike) för att bringa reda i dessa förhållanden. Det psykiska samfundet i London,*) hvilket omtalades i förra kapitlet, sysselsätter sig med alla dessa slags företeelser (liksom äfven med rent spiritistiska). Dock får man icke glömma, att dessa undersökningar ännu måste sägas ligga i sin linda. Så länge man icke har sig bekant, under hvilka förhållanden fenomenen uppstå, är allt sväfvande. Den kände franske vetenskapsmannen Beaunis' yttrande om denna sak torde vara synnerligt beaktansvärdt: »Det är emellertid visst,» säger han, »att dessa fenomen icke skola få någon plats inom den positiva vetenskapen förrän den dag, då man efter behag kan upprepa dem, och när man följaktligen känner villkoren för deras frambringande.» Att söka förklara hvad man trott sig hafva iakttagit af mental suggestion, tälepati m. m. är naturligtvis för tidigt. Hypotesernas tid kan icke vara inne, då man knappast kan säga, att fakta äro konstaterade.

---

*) Såsom bevis på hvilka andliga krafter äro i rörelse för att undersöka dessa förhållanden, vill jag uppräkna namnen på de franska vetenskapsmän, som äro korresponderande ledamöter till samfundet: Beaunis, Bernheim, Féré, Pierre Janet, Liebault, Ribot, Richet och H. Taine.

I alla händelser — dessa företeelser må vara värkliga eller ej — så äro de icke spiritistiska, och det finnes därför alls icke något skäl att upptaga dem i den följande framställningen*. Någon tvingande nödvändighet att förklara dem genom antagandet af andehypotesen synes nämligen alls icke föreligga. De företeelser jag vill tala om äro sådana, hvilka klart och otvetydigt häntyda på tillvaron af varelser, utrustade med tankar, erfarenheter, föreställningar och känslor likartade med människors. *Om* ett bord lyftes upp från golfvet till följd däraf, att flere personer hålla sina händer ett stycke ofvanför bordskifvan, så förefaller detta mycket underbart, alldenstund företeelsen afviker från vår vanliga erfarenhet, men i och för sig innebär den intet, som häntyder på andars värksamhet. Om sådana företeelser ägt rum, en sak, hvarom tvifvel trots alla berättelser torde råda, hafva de intet sammanhang med andehypotesen. De äro icke till sin natur mera spiritistiska än den vanliga företeelsen, att järn drages af magneten. Andarnes roll vid den mentala suggestionens meddelande och mottagande synes mig äfven svårfattlig. Det enda antagandet om deras värksamhet och ingripande, som man kan göra, är väl det, att de skulle förnimma agenternas (d. v. s. hypnotisörernas) icke uttalade tanke och meddela dem åt recipienten (= den som mottager den mentala suggestionen). Äfven spiritister torde dock medgifva, att denna förklaring är mycket extravagant.

*) Jfr slutet af boken, svaret till herr C. von Bergen.

Företeelserna — sådana de berättas — äro mycket underbara, men genom inblandning af andehypotesen synas de blott blifva ännu underbarare.

De rent spiritistiska företeelserna äro i främsta rummet sådana, som bestå i meddelanden från intelligenta varelser. Under senare hälften af detta århundrade — allt sedan 1848 — hafva sådana föregifna meddelanden förekommit i en alldeles öfverraskande mängd så väl i Amerika som i Europa. I de flesta spiritistiska tidskrifter återfinner man massor af andeskrift, ja, det förekommer dylik i nästan hvart enda nummer af detta slags periodiska skrifter. Direkta uppenbarelser af andar angående lifvet efter detta och dess sammanhang med jordelifvet äro där lika oundvikliga som ledarna i de dagliga tidningarna, och det finnes hela böcker, hvilka utgöras af andeuppenbarelser. Den spiritistiska föreställningskretsen har till största delen tillkommit genom föregifna meddelanden af varelser, som antagas hafva kunskap om lifvet efter detta.

Jag vill till en början redogöra för sättet för meddelandenas erhållande. En vanlig metod är att begagna sig af de talande borden. Flere personer sätta sig då kring ett bord och bilda »magnetisk» kedja, som det kallas. Denna kedja består som bekant däri, att deltagarna lägga händerna på bordet, berörande hvarandras lillfingrar. När de suttit 10 à 15 minuter, förmärkes ofta rörelse i bordet; det svänger stundom äfven omkring, och deltagarna följa med i denna rörelse. Denna företeelse är känd under benämningen borddans, och innebär intet, som

i och för sig häntyder på andars närvaro. Såsom sällskapsnöje var borddansen mycket vanlig för ett eller annat årtionde sedan, och man företog den då mycket ofta utan att ställa den i något som hälst samband med andeuppenbarelser. Spiritistisk blir företeelsen först, när man ställer frågor till bordet och af detsamma får svar. Man angifver ett teckensystem medels knackningar af bordets ben. Ett mycket vanligt sätt är att låta dunkandet af ett ben betyda ja och dunkandet af ett annat nej; allt efter som ja-foten eller nej-foten dunkar, har man fått ja eller nej till svar på sin fråga. Så börjar man att fråga: »äro några vänner (andar) närvarande?» »Ja,» säger bordsbenet. »Är placeringen af de närvarande riktig?» »Nej,» säger benet. Och så frågar man, hur en lämpligare placering skall anordnas o s. v. Naturligen är detta system synnerligen otympligt, då man blott kan få ja och nej på sina frågor. Bättre är att öfverenskomma, att vissa antal knackningar skola betyda vissa bokstäfver i alfabetet. På detta sätt hafva ofantligt långa meddelanden gjorts. Man skall icke tro, att denna knackning går långsamt. Den går tvärt om ofta nog mycket fortare än en person utan långvarig öfning kan åstadkomma. Stundom — om lämpliga personer deltaga i bordförningen — går den så fort, att den, som skall anteckna bokstäfverna, har svårt att följa med. I denna egendomlighet ligger en af grunderna till tron på andarna. Spiritisterna säga: ingen af de närvarande kan med uppbjudande af all sin uppmärksamhet åstadkomma ett

dylikt resultat, ty för den vanliga intelligensen fordras eftertanke för att afgöra, huru många knackningar, som representera de olika bokstäfverna. Att utföra konststycket med sådan snabbhet, som vid spiritistiska seancer, öfverstiger vanliga människors förmåga.

Knackningarna hafva visserligen traditionen för sig, men icke desto mindre hafva de i det hela upphört att begagnas såsom medel för att mottaga andarnas tankar. Vår uppfinningsrika tid har åstadkommit bättre sätt. Dessa äro skrifning medels psykograf och planchette samt automatisk skrift. Psykografen utgöres af en i en ställning rörlig visare, som kan föras öfver ett papper försedt med bokstäfver och siffror Den eller de, som föra psykografen, lägga sina händer ofvanpå densamma, och inom kort uppstår samma fenomen som vid borddansen. Psykografen rör sig. Genom att anteckna de bokstäfver och siffror, ofvanför hvilka den stannar, erhållas meddelanden. Direkt skrift erhålles medels planchetten, som utgöres af en liten rörlig skifva, i hvilken fästes en penna och på hvilken den skrifvande lägger handen.

På senare tid har man dock funnit ett vida simplare sätt. Den skrifvande sätter sig helt enkelt med pennan i handen, hvilken placeras på ett rent papper. Han försöker att icke tänka på någonting och att blindt hängifva sig åt omedvetna impulser. Detta har efter någon tids öfning till följd, att handen börjar röra sig. Till en början får man blott och bart underliga figurer eller bokstäfver utan mening i, men sedan

man kommit därhän, att man fullständigt kan undertrycka den medvetna tanken, lära de flesta kunna erhålla sammanhängande skrift. Dennas innehåll är det mäst skiftande. Stundom synes det alldeles oberoende af den skrifvandes idéer och tänkesätt, men i regel kan man mycket väl se ett sammanhang mellan det skrifna och den skrifvandes föreställningskrets.

Det finnes ett särskildt slags människor, hvilka lyckas synnerligen väl både med borddans, planchetteskrift, psykografskrift och automatisk skrift. Dessa kallas *medier*. Om dessa deltaga i spiritistiska seancer, erhållas resultat, men utan sådanas närvaro äro resultaten vanligtvis ringa eller inga. Sådana personer äro icke sällsynta. Professionella medier (d. v. s. sådana som yrkesmässigt bedrifva den spiritistiska rörelsen) finnas i stor mängd, och det är några af dessa, som hafva vunnit världsrykte för de underbara fenomen, som skola hafva ägt rum i deras närhet. Bland dessa märkas Firman, Home, Slade, Eglinton m. fl.

Enligt den spiritistiska åskådningen äro medierna*) sådana personer, genom hvilkas intelligens andarna kunna meddela sig. De äro nästan alltid känsliga, nervsvaga personer, som lätt falla i konvulsioner och få hysteriska anfall. Mediumskap är därför allmännare bland kvinnor än bland män, ehuru dock de största medierna hafva varit män (madame Blavatsky undantagen,

*) *Medium* (latin) betyder något i midten beläget, förmedlande ämne.

som väl får betraktas som en person med mediumistisk begåfning). Detta förhållande (att manliga medier lyckats bättre i spiritistiska prestationer än kvinnliga) torde dock icke sammanhänga med mediernas instabla nervsystem utan bero på helt andra förhållanden.

* * *

Jag vill nu söka uppvisa, att den automatiska skriften, så underbar den än må förefalla, icke innebär något som är oförenligt med förut kända psykiska företeelser. Därvid stöder jag mig i hufvudsak på en framställning, som återfinnes i ett franskt arbete, *l'automatisme psychologique,* af Pierre Janet. Att jag icke upptager andra teorier, beror hufvudsakligen därpå, att jag anser denna vara den fullständigaste och bästa.

Det är visserligen endast *en* grupp spiritistiska företeelser, som denna teori omfattar, nämligen de föregifna andemeddelandena, men dessa äro de allmännaste och de säkrast konstaterade. De utgöra hufvudmassan af spiritistiska fakta. På detta område har man icke att göra med några relativt få berättelser, utan med tusentals, hvilka med hänsyn till det yttre förloppet i det hela öfverensstämma, och hvilka blifvit bestyrkta genom experiment. Dessa andemeddelanden ligga också till grund för den spiritistiska religionen, hvarför de med allt skäl kunna betraktas som de allra väsentligaste bland de spiritistiska företeelserna.

Jag vill redogöra för några experiment med automatisk skrifning, hvilka utfördes af personer, som icke voro andetroende. Att i berättelsen oupphörligen talas om andar, hvilka gifva sig tillkänna genom planchetten, bevisar ingenting till förmån för andeteorien, då naturligen de deltagande, hvilka alla hade vidsträckt bildning, hade fullständig kännedom om den vanliga formen för planchetteskrift. Experimenten omtalas i *Proceedings of Soc. for psych. Researche, part. XI, 1887*, i en uppsats af F. W. H. Myers, hvilken personligen kände experimentatörerna.

En mr Schiller och hans broder Fredrik och syster Louise utförde experimenten, i det att brodern och systern voro »medier». Icke mindre än nio olika andar uppträdde. Ehuru man icke kunde draga bestämda slutsatser angående andarnas personer af den olika handstil, som planchetteskriften företedde, då olika andar uppträdde, kunde det dock icke vara något tvifvel därom, att andarna voro fullt oberoende af mediets medvetna vilja. Både Fredrik och Louise voro till en början fullständigt okunniga om hvad planchetten skref, och Fredrik förblef så ända till slutet; det medvetna jagets sysselsättningar syntes icke det minsta invärka på fortgåendet af skrifningen. »Jag har sett planchetten skrifva på samma långsamma och betänksamma sätt, både när han (Fredrik) muntert berättade en rolig historia, och när han var upptagen af en intressant novell; ofta kunde hela serier frågor göras och besvaras utan att han visste, hvad som skrifvits och utan att det

föll honom in att annat än meningslösa kråkfötter klåttrats,» säger den broder, som afgaf rapporten.

Med Louise hände det ofta, att hon visste, hvilka bokstäfver som formades af planchetten. Detta hade naturligen till följd, att hon visade en viss böjelse att öfva inflytande på skriften, och det är ett faktum, att det ofta kom till en konflikt mellan mediets och planchettens vilja. I själfva värket kan intet vara mer öfverraskande än planchettens fullständiga oberoende af mediet; med hänsyn till tanke och vilja, intet mer oväntadt än de svar, som ofta erhållas. I början af experimenten tillfrågades en ande, som icke kunnat skrifva sitt namn, huruvida den var man, kvinna eller barn. Svaret dechiffrerades slutligen såsom »triangel». Under en hel dag sökte de tyda detta gåtfulla svar och undrade, om det möjligen kunde berott därpå, att Fredrik var matematiker. Nästa dag upptäckes, att »triangeln» kallade sig »Eudora», och de frågade, hvad anden menat med sitt svar under gårdagen. »Tre i en», var svaret. »Hur kan Ni vara både man och kvinna?» »Genom en tillfällighet.» Efter några andra frågor vaknade en tanke hos Louise, och hon frågade, om Eudora och Johnson, en ande, som ibland uppträdt, vore samma person. »Ja en, man och hustru.» Därefter frågades: »finns det också ett barn?» »Det kommer», var svaret. Nästa dag underrättades experimentatörerna därom att barnet aldrig skulle födas, utan »andligen utvecklas».

En gång hade den äldre brodern och Louise kommit öfverens att taga en promenad efter kvällsmåltiden, hvarför de, då maten var färdig, sade adjö till andarna. »Gå inte», sade planchetten. De sade att de måste, men till slut gåfvo de med sig och lofvade komma igen efter maten. »Godt.» »Har ni något att säga oss?» »Ja, något mycket viktigt.»

Men efter som rapportens författare icke omtalar fortsättningen på samtalet, torde detta meddelande icke förefallit så viktigt för experimentatörerna som för de föregifna andarna.

Af de nio andarna var det sex som endast skrefvo engelska och misslyckades absolut med hvarje annat språk. En ande skref rimmade meddelanden på engelska, franska, tyska, latin och grekiska. En ande skref ett par ord på Hindustani, och märkligt är, att brodern, som förde planchetten vid det tillfället, lämnade Indien som ett barn på 8 månader, och skulle sedan dess aldrig hört Hindustani talas. Dock voro alla orden inkorrekta. De ord, som skrefvos betydde: »Till er tjänst» och »furstarnas herre». Då brodern icke trodde sig hafva läst Iliaden, bådo de anden recitera några strofer ur den. Till en början gick det alls icke, men efter ett par timmar skref han några ord, som befunnos hämtade ur Iliadens femte bok. Efteråt erinrade sig brodern, att han för mycket lång tid sedan värkligen läst just femte boken af Iliaden, hvilket är synnerligen beaktansvärdt. Då han var medium, skref äfven planchetten början af Rolandskvädet på gammalfranska, och

bevisligen hade brodern aldrig läst detta språk. Men som han var en man med universitetsbildning torde man kunna antaga, att han hos någon studiekamrat sett denna bok ligga uppslagen och ögnat däri.

Detta här anförda experimentella fall, som fullt tydliggör beskaffenheten af den automatiska skriften och sättet för dess erhållande, står med hänsyn till egendomlighet och svårförklarlighet ofantligt mycket öfver den *stora mängden* af spiritistiska meddelanden, ty dessa bestå i regel dels af fantastiska berättelser om en aflidens lif på jorden, hans begångna synder m. m. samt hans erfarenheter i en annan värld, som oerhördt mycket påminner om den, i hvilken vi nu lefva, samt dels af alldagliga spiritistiska predikningar och betraktelser öfver lifvet.

Det svårförklarliga och från vanliga kända psykiska företeelser afvikande i den automatiska skriften är:

1:o. Uppträdandet af olika .personligheter i skriften.

2:o. Skriftens (eller meddelandets) oberoende af mediets medvetna vilja.

3:o. Den företeelsen, att mediet vid skrifvandet eller vid meddelandets afgifvande tydligen företer förmågor, som det i det dagliga lifvet saknar (såsom att skrifva vers, knacka hastigt efter ett uppgifvet system m. m.).

4:o. Den stundom förekommande omständigheten, att den skrifvande synes äga kunskaper, som han i normalt tillstånd saknar.

Dessa omständigheter hafva gifvit stöd för tron på andarna. Då alla voro genom uppfostran på förhand genomträngda af sådana föreställningar, tillgreps ovillkorligen denna förklaring. Och denna andetro, som allt från början reglerade fenomenen, syntes naturligen bestyrkt af hvart enda andemeddelande som erhölls.

Det är från studiet af hypnotismen, som den moderna vetenskapen fått nyckeln till fenomenen.

Först och främst är det uppenbart, att nervåkommorna hafva den största betydelsen för erhållandet af andemeddelanden så väl genom skrift som genom knackningar medels bord. Som bekant går det bäst, när ett medium, d. v. s. en person med bestämdt utprägladt ojämt nervsystem, är närvarande. Men i nödfall kunna äfven kvinnor eller barn — således personer mera utsatta för nervåkommor — vara tillräckligt effektiva. Nervanfall äro talrika under borddans och vid sysslandet med spiritism. Ofta måste man afbryta seancen för att deltagande damer få nervanfall. En ung flicka, ett utmärkt medium, fick konvulsioner, då man visade henne en rosenkrans, under det att man sysslade med spiritismen. Detta enligt Mirville, som utgifvit en stor samling spiritistiska erfarenheter. »Det är till följd af den fasa, som demonerna hafva för rosenkransen», säger han. Men man behöfver dock icke hafva mycket studerat suggestionsfenomenen, för att kunna afgifva en annan förklaring. »När andarna blifva uppretade, försättas medierna i ett tillstånd af nervös upphetsning eller fattas af stelkramplik

styfhet,» säger samme författare. Och man hör ofta från amerikanska berättelser att medierna blifvit våldsamt plågade af andarna, hvilket vill säga, att de kommit i en nervkris, och de engelska författarne tala ofta om mediernas ömtåliga hälsa, hvilket uttryck väl behöfde bättre förklaras.

Det finnes sålunda ett bestämdt, egendomligt samband mellan nervkriserna och det automatiska skrifvandet, hvilket åtminstone icke talar till fördel för andehypotesen.

Allra bäst ser man sammanhanget mellan de nervösa kriserna och egenskapen att vara medium, när de förmenta andarna taga sig för att behandla det af konvulsioner lidande mediet. I Revue spirite för 1864 berättas om en ung flicka, som led af våldsamma hysteriska anfall. De närvarande satte henne i hufvudet, att hon var besatt af en ond ande vid namn Frégondée, och genast börjar hon under sina anfall att beständigt tala om Frégondée, säger sig se honom m. m. Man uppmanar henne att bedja för Frégondée för att på så sätt lugna henne, och det hjälper genast. En annan hysterisk, som också föll i våldsamma konvulsioner, rådfrågade ett medium om orsaken till sina anfall och om botemedlet. Mediet förklarade, att hon stod under inflytande af en elak ande, kallad Jules. Denne Jules interpelleras nu, man talar vänligt med honom, och särskildt genom mellankomst af en välvillig ande lofvar Jules att låta den sjuka vara i fred. Sedan denna fått kunskap om fördraget lugnade sig hennes kriser. »Ehuru,»

säger Janet, den franske författare, från hvilken jag hämtat dessa meddelanden, »jag icke har någon sådan auktoritet öfver andar, har jag många gånger nått likartade resultat. En kvinna klagade under sina kriser beständigt öfver att en trollkarl hade förtrollat henne. Jag lät henne då (genom suggestion under hypnotisk sömn) se trollkarlens ande, hvilken bad, att man skulle läsa för henne till tio kulor af rosenkransen, så skulle hans förbannelse upphäfvas. Sedan vi uppfyllt denna formalitet, kände kvinnan sig mycket bättre.»

Hur skola vi förklara alla dessa fall? Att den först omtalade kvinnan fick konvulsioner vid åsynen af rosenkransen, att kontrakt afslutes med andar, som förut plågat medierna och sedan låta dem vara i fred? Hafva vi värkligen några skäl att tro, att de hysteriska kvinnorna samtalat med värkliga varelser såsom spiritisterna antaga? Förvisso ej; en hvar som studerat hypnotismens fenomen torde vara på det klara med att dessa företeelser grunda sig på inflytande af förutfattade meningar, hvilka värka som suggestioner. Det var den förstnämnda kvinnans uppfattning af andarnas natur, som skaffade henne nervkriser vid åsynen af radbandet, det var den allmänt gängse tron på andar såsom sjukdomsorsak, hvilken föranledde att de senare nämnda kvinnorna fingo hallucinationer af andar, och när de sjuka *trodde*, att de vredgade andarna blidkats, lugnade sig kriserna. I det sista fallet som anfördes var icke hallucinationen själfförvållad, utan framkallad genom hypnotisk sug-

gestion, och det finns väl icke någon som icke tror att i det fallet det hela var orsakadt af den sjukas egen inbillning, men är det mera skäl i ena än i andra fallet att tro på mellankomsten af några andar?

Om nu också medierna icke alltid under det automatiska skrifvandet blifva på något sätt utsatta för nervanfall, så är det därför icke säkert, att de städse förblifva utan men af sitt förmenta umgänge med öfvernaturliga varelser. Förr eller senare komma många af dem, som Allan Kardec säger, i ett slags »underkufvadt tillstånd (subjugation)» i förhållande till andarna, hvilket helt enkelt vill säga att de blifva sinnesrubbade.

Redan tidigt iakttogs en påfallande likhet mellan somnambulerna och medierna. »Medier äro incompletta somnambuler,» skref en fransk författare redan i början på 1850-talet. En annan fransk skriftställare skrifver 1875: »Det är samma fenomen, som åstadkommer somnambulismen och spiritismen. Mediet frambringar själf knackningarna i bordet, men har ej däraf någon muskulär sensation och tror icke, att de härröra från det själft. Mediet är en somnambul eller en person, som befinner sig i partiell hypnotism, den som framställer frågorna, blir en omedveten hypnotisör.»

En omständighet, som bestämdt talar för ett samband mellan somnambuler och medier, är den, att medier i regel äro goda somnambuler.

I *Journal du magnétisme* för 1855 står följande sats: »de, som lyckas bäst med att få borden att dansa, äro de, som hafva anfall af som-

nambulism», och icke ovanligt är, att mediet midt under seancen faller i djup hypnotisk sömn.

Det torde äfven vara bekant, att somnambuler icke svara på frågor framställda af andra personer än hypnotisören. De synas alls icke höra andra personer. Ett likartadt förhållande äger rum med medierna. Ofta lyckas nämligen icke de spiritistiska försöken till följd däraf, att frågorna till andarna framställas af orätt person. Det är ofta en särskild individ, vid hvilken mediet vänt sig. Om han icke frågar, misslyckas det hela.

Liksom medierna förete äfven somnambulerna den egenskapen att kunna utföra saker, som synas öfverstiga deras normala begåfning. Denna mediernas förmåga skulle ju vara ett af de kraftigaste bevisen för andemanifestationernas värklighet. Exempel på somnambulers abnorma färdigheter och förmågor finnas i mängd. Så t. ex. (för att taga ett exempel, som nära öfverensstämmer med de spiritistiska företeelserna), kunna somnambuler på ett förvånansvärdt sätt spela en annan persons roll. I »*Le magnétisme animal*» anföra Binet och Féré härpå slående exempel.*) Genom suggestion kunna hypnotiserade på detta sätt förvandlas till olika personer; och det är märkvärdigt att iakttaga med hvilken smidighet somnambulens fantasi smyger sig efter den antagna nya personligheten. I dessa fall är det icke suggestionens innehåll som

---

*) Ett sådant har jag citerat i min förut nämnda bok Hypnotism och Religion, sid. 34—35.

blott och bart följes, utan den ingifna idén måste vidare utföras af fantasien. Så t. ex. säga hypnotisörerna till en somnambul, en hederlig borgarfru, att hon är ärkebiskopen af Paris, och när hennes fantasi sättes i rörelse under inflytande af denna idé, håller hon tal, fullgör en prästs funktioner, uppdiktar situationer, hvilka äro egendomliga för ärkebiskopen, och visar en lifligbet, som säkerligen var henne alldeles främmande i det dagliga lifvet.

Är det stor skillnad i dessa slags företeelser och de spiritistiska, som bestå däri, att genom mediet antagna andar tala eller skrifva? Föreställningen att andar skola uppträda finnes på förhand. Är det då märkvärdigare, att fantasien skapar andens beskaffenhet och dess f. d. lifsvillkor, än att den diktar händelser i en antagen persons lif? Att somnambuler skrifvit vers, löst matematiska problem m. m. sådant, som de ej kunnat i normalt tillstånd, är ju dessutom väl bekant.

»Men,» säga spiritisterna, »medierna äro icke somnambuler. De äro fullt vakna, då de utföra skrifningen; de kunna därunder tala om andra saker och förete inga tecken på somnambulism.»

Men äfven det fenomen — att en person i vaket tillstånd och fullt omedvetet skrifver i en annan persons namn — har gjorts efter på experimentel väg. Pierre Janet berättar, att en känslig somnambul Lucie, hvilken ofta företedde den egendomligheten att *förändra person*, suggererades att vara en liten sjuårig gosse, kallad

Josef. Utan att denna hallucination häfdes, väcktes hon hastigt. Efter en stund satte man en blyertspenna i hennes hand och distraherade henne genom att tala om annat. Handen skref nu långsamt och ansträngdt utan att Lucie alls märkte det, och när Janet tog papperet, fick han läsa följande bref: »Kära farfar! På nyårsdagen önskar jag dig god hälsa och lofvar att vara mycket snäll. Din lille Josef.» Han upprepade och varierade flere gånger detta experiment.

I detta fall torde icke någon påstå, att den personlighet, som uppträdde hos Lucie *i vaket tillstånd,* var en personlighet, som ägde själfständig och af henne oberoende tillvaro. Otvifvelaktigt torde vara för alla, att *vi här blott hafva att göra med den egendomliga företeelsen, att tvenne personligheter samtidigt uppträda i samma kropp.* Är det icke i självfva värket just detta, som är det egendomliga vid den spiritistiska skrifningen?

Mirville, en spiritist, säger, att det är en galenskap att tala om den andra själ, som skulle finnas i samma kropp. »Det är visserligen något bizarrt,» svarar Janet, »men det är icke desto mindre sant.» I detta förhållande, det samtidiga uppträdandet af olika personer inom samma kropp, träffa vi ovillkorligen på själfva kärnpunkten hos den egendomliga företeelsen.

Detta är icke något okändt för den moderna psykologien. Tvärt om finnes en mängd psykologiska förhållanden som tala därför, att inom hvarje människa förefinnas en eller flere mer eller mindre utpräglade, underordnade per-

sonligheter, hvilka dock endast under speciella förhållanden kunna framträda. Under senare tider har man ofta iakttagit, att vissa sjuka, särskildt hysteriska, företett flere omväxlande personligheter med helt andra kännemärken än den normala, och dessa fenomen hafva nu blifvit synnerligt noggrant studerade. Så t. ex. kunna somliga till vissa tider vara glada, hurtiga, arbetsamma, hafva full känsel m. fl. egenskaper; till en annan tid kunna de vara ytterst sorgmodiga och nedslagna, dåsiga och indolenta samt sakna känsel. Och det viktigaste är därvidlag, att hvarje personlighet har sitt skilda minne, hvilket icke kan öfverflyttas från det ena tillståndet till det andra. Flere fall af dubbel omväxlande personlighet hafva iakttagits och studerats. Den ena personen kan vara så skild från den andra, att de urskiljas på tonfall, sätt att gå och föra sig o. s. v. Det är blott kroppen, som synes vara gemensam. Öfvergången från det ena till det andra tillståndet förmedlas ofta genom en häftig kris. När personen kommer i det nya tillståndet, är allt det föregående glömdt. Har denna person förut uppträdt, tror sig den sjuke försatt tillbaka till en tidpunkt, när det förra ombytet skedde. Särskildt egendomligt är ett fall med en person, känd i medicinens annaler under namnet Louis V, som företedde flere olika personligheter, hvilka voro af hvarandra fullt oberoende. »Än var han mild, lydig och foglig, än ondsint, upprorisk och fräck; än barn och rädd, än yngling och häftig», och

i hvarje hänseende förändrades han vid personombytet. Hvarje personlighet hade intet gemensamt med de andra, hvarför vid hvarje tidpunkt i hans lif funnos stora luckor i minnet, hvilka voro alldeles blanka. Flere exempel på detta slags företeelser återfinnas i *Proceedings of Society for psychical Researche, part. XI,* artikeln: *Multiplex personality* af F. W. H. Myers.*)

Äfven mera tillfälligt hos personer, som annars icke företett själssjukdom, har en andra personlighet uppträdt. Typiskt härför är ett sjukdomsfall, som Taine berättar i sitt arbete *De l'intelligence.* En gumma, som låg i feber, öfverraskar en dag sina läkare med att tala hebreiska. Gumman, som var fullkomligt obildad, kunde efter sitt tillfrisknande icke lämna någon som hälst förklaring öfver det faktum, att hon talat detta språk. Vid efterforskning visade sig emellertid, att hon i sina unga dagar tjänat hos en gammal lärd präst, som plägade gå i en korridor utanför köket och läsa upp just de stycken ur Esaias, som hon under sin feberyrsel repeterat. Jag behöfver ju icke säga, att hon i normalt tillstånd aldrig skulle förmått att läsa upp dessa stycken.

Man bör jämföra detta fall med det nyss omtalade om mr Schiller, som skref början af Rolandskvädet på gammalfranska, ett stycke af Homeros m. m., som han i normalt tillstånd ej hade minne af. Om man icke anser, att

*) Jfr äfven *Personlighetens sjukdomar* af Th. Ribot. Öfvers. af O. H. Dumrath.

det var andar, som tillhviskade gumman de hebreiska orden ur Esaias, — och jag tror väl knappt att det finnes någon som så ifrigt hänger fast vid andehypotesen, att han tror detta — så torde man icke behöfva antaga att det var andar som tillhviskade mr Schiller den gamla sången eller utdraget ur Homeros.

Äfven i fullt normala människors lif förekommer mycket, som tyder därpå, att i vårt inre försiggår en psykisk värksamhet, hvilken icke är åtföljd af medvetenhet. Hvem har sig icke bekant den företeelsen, att somliga personer kunna efter föresats vakna på en viss tid? Det är ett omedvetet inre lif, som håller reda på tiden. Hos mig själf har jag iakttagit, att mitt omedvetna jag automatiskt räknat det antal klockslag, som en klocka slagit, trappstegen i trappan, uppför hvilken jag gått m. m. Det ser också ut, som om vårt omedvetna jag kunde värkställa äfven mera sammansatta själsoperationer. Man plägar ju, när man har något svårare tankearbete att utföra, efter någon tids sysslande därmed, lämna det å sido, »för att saken skall få mogna»; detta förfarande har sin grund i en ofta gjord erfarenhet, att under denna mellantid i vårt inre försiggått ett omedvetet arbete, som sedan kommer vår medvetna tanke till godo. Att i vårt lif otaliga förnimmelser erfaras, som alls icke inregistreras af vårt normala minne, men hvilka dock förefinnas latenta inom oss, är alldeles visst. Detta bevisas däraf, att i somnambult eller i annat abnormt tillstånd, minnet af sådana tilldragelser ofta uppvaknar. Det är

dessa latenta minnen, som man anser konstituera sig till skilda personligheter.*)

Jag vill med ett exempel förtydliga, hur man kan förklara egendomliga fall af automatisk skrift genom de omedvetna minnenas uppdykande.

I en familj var man sysselsatt med att språka med psykografen, hvilken såsom vanligt artigt och sväfvande svarade på åtskilliga frågor. En dotter i huset, en känslig och fantasirik ung kvinna, var särskildt lycklig i att få svar. En närvarande frågade: hvem skall frökens bror, Erik, förlofva sig med? Psykografen svarade: Stina Helm, och därvid brast fröken X. i gråt. Ett år därefter eller så omkring förlofvades fröken X:s broder, Erik, med en fröken Stina von Helm, och fröken X. försäkrar, att hon aldrig hade hört fröken Helms namn nämnas. Men man bör observera, att brodern redan kände fröken Helm, och att de sett hvarandra ett par gånger. Hvad som inom fröken X. försiggått, torde icke vara omöjligt att förstå. Är man obekant med den sekundära personlighetens värksamhet, synes det visserligen orimligt, men ur denna låter det sig väl förklaras. Fröken X. har med all sannolikhet hört fröken Helms namn nämnas, d. v. s. hon har icke hört det i den bemärkelse, att hon med full medvetenhet uppfattat det, men ljudvågorna hafva träffat hennes trumhinna, intrycken

*) I det förut nämnda arbetet *L'automatisme psychologique*, af Pierre Janet, finnas teorierna om de varierande personligheterna väl utvecklade.

hafva fortplantats till hennes hjärna och de hafva ingått i den omedvetna serien af förnimmelser, som konstituera hennes sekundära jag. Möjligen har det till och med sagts i hennes närhet »Stina v. Helm och Erik, de skulle passa för hvarandra». När hon så sitter vid psykografen och hängifver sig åt den omedvetna impulsen, som hvarje skicklig psykografledare skall göra, fogas bokstäfverna till hvarandra, och hon häpnar själf öfver resultatet. Hennes gråt, sannolikt en lindrig form af hysteri, är ett exempel på de företeelser, som jag förut omtalat, att medierna ofta utsättas för hysteriska anfall under seancerna.

Det antagande, som vetenskapen gör, är sålunda: att medierna, under det att andemeddelandena göras, befinna sig i ett half-somnambult tillstånd, hvari en mängd mycket invecklade handlingar och själsakter försiggå, hvilka icke regleras af den medvetna viljan och icke åtföljas af medvetenheten, och hvilka hafva sin grund i de sekundära personligheterna. Detta antagande vinner stöd så väl af den allmänna likheten mellan medier och somnambuler, som framför allt däraf att man genom hypnotiska försök, således på rent experimentel väg, och under så beskaffade omständigheter, att det icke gärna kan falla någon in att tillskrifva fenomenen andars invärkan, nått liknande resultat (se ofvan Lucies fall). Andemeddelanden genom automatisk skrift, automatiskt talande, psykografen, bordknackning m. m., komma sålunda att inrangeras bland de

somnambula fenomenen, af hvilka de utgöra en särskild afdelning. Spiritisterna hafva inlagt stor förtjänst vid dessa fenomens upptäckande, om de också genom andeteorien, hvarmed de bemängt alla berättelser om dem, allt annat än bidragit till deras förklaring.

Någon *fullständig* förklaring af andemeddelandena kan naturligen icke erhållas, förrän man lyckats förklara hypnotismens fenomen. Men i betraktande af hvad man nu vet, kan man med all trygghet säga, att de föregifna andemeddelandena *icke* berättiga till det antagandet, att vi omgifvas af människolika, osynliga varelser, kallade andar.

Om man utan vidare skulle sätta tro till alla de berättelser, som förekomma i spiritistiska tidskrifter och broschyrer, skulle denna förklaring i vissa fall af automatisk skrifning, psykografskrift m. m. vara otillräcklig. Jag har dock icke sett något sådant fall, som kan anses väl konstateradt. Att kring så underbara företeelser, som den automatiska skriften erbjuder, den af andetron genomträngda, mytbildande fantasien skall hopa ännu mera underbart, däri finner jag intet märkligt, knappast något anmärkningsvärdt. Frånvaron af dylika underbara berättelser (t. ex. om förutsägelser, gjorda af andar genom skrifvande medier, upptäckandet af gruflliga hemligheter, hvarom den skrifvande alls ingen kunskap kan hafva haft m. m.) skulle t. o. m. vara mera svårförklarlig och mer afvikande från vanliga psykologiska fenomen.

Jag skall i sista kapitlet återkomma till dessa enstaka berättelser.

* * *

Under senare tiden skola andarna, om man får tro spiritisterna, hafva visat sig på en mängd olika sätt, hvilka hafva varit så direkta och bevisande, att allt tvifvel om andars existens borde upphöra. De förnämsta af dessa andeuppenbarelser äro den direkta skriften, tafvelskriften, psykografien och materialisationerna. Det förra slagets prestationer bestå i skrifts frambringande utan att någon person skall hafva hållit pennan. Vid materialisationsseancer återigen uppträda andarna direkt och visa sig i kroppslig form. Under speciella förhållanden kunna de »materialiseras», hvarvid de låna en viss kraft af mediet enligt de spiritistiska teorierna. Mediet är här lika oundgängligt som vid erhållande af andemeddelanden genom automatisk skrifning, bordknackning m. m., men materialisationerna lyckas dessutom icke för hvilket medium som hälst. Det erfordras mycket kraftiga sådana, och dessa äro vanligen professionella, d. v. s. yrkesmässiga.

Redan från början vill jag framställa som min bestämda öfvertygelse, att dessa senare slags andemanifestationer grunda sig på bedrägligt förfarande. Bedrägeriet är spiritismens ömtåligaste punkt, så att säga dess Achilleshäl. Spiritisterna blifva mycket förbittrade, då denna

sak bringas på tal. Visserligen erkänna de, att på detta område, som på alla andra, vinningslystnaden å ena sidan och lättrogenheten å den andra spelat en viss rol, men längre vilja de icke gå. De vilja alls icke inse, att på de spiritistiska fenomenens fält bedrägeriet spelar en alldeles speciell roll, att det genomgår spiritismens historia som en röd tråd. Ett stort medium dyker upp, hela den spiritistiska världen tror på det som på en uppenbarelse; dess heder står höjdt öfver allt tvifvel, det mottages i samhällets finaste kretsar; öfverallt väcker det förvåning och tillfredsställelse; men så kommer en »exposé», och dess rykte är skämdt, eller det borde så vara åtminstone. Detta öde hafva de största medierna fått: en Slade, en Eglinton, en madame Blavatsky, en Firman, en mrs Hayden m. fl. hafva haft sin storhetstid, men slutligen öfverlistats och öfverbevisats om sitt bedrägliga förfarande.

Spiritisterna hafva en alldeles speciell teori angående mediernas svek. Medierna skola vara mycket beroende af sitt kroppsliga tillstånd, som de icke kunna på förhand beräkna. Deras mediumistiska kraft kan vid en offentlig seance vara uttömd, utan att vare sig de eller andarna hafva någon skuld däri. Nu har emellertid publiken betalat sin entréafgift för att se en eller annan ande. Hvad är då naturligare, än att mediet tillgriper bedrägliga medel för att ställa den skådelystna allmänheten till freds?! En stor del af de spiritistiska prestationerna äro därför oäkta, men har man dock rätt att säga, det

alla äro det? »Förvisso ej», säga spiritisterna. Äfven de om bedrägeri mäst öfverbevisade medier hafva enligt deras åsikt säkerligen vid många tillfällen åstadkommit äkta fenomen. När ett medium afslöjats, behöfver därför dess bana icke vara slutad inom spiritistiska kretsar. Vanligen betraktas det som en martyr för den goda saken. Så hafva t. ex. så väl Eglinton som Slade vid flerfaldiga tillfällen blifvit gripna på bar gärning med bedrägeri, men deras rykte är därför icke förstördt, om också numera icke många anse de af dem åstadkomna fenomenen såsom bevis för att spiritistiska fakta föreligga.

Allt ifrån spiritismens början påträffar man bedrägeriet. Som bekant gafs den första impulsen till den moderna rörelsen från en familj *Fox* i Nord-Amerika. Det var genom dess medlemmar, som andeknackningarna först kommo i gång. Att dessa unga flickor voro bedragerskor, därom torde nu icke råda något tvifvel. Att de åtminstone i en mängd fall äro fullt öfverbevisade om bedrägligt förfarande vid spiritistiska seancer, är fullkomligt säkert. Synnerligen graverande för dem är det vittnesmål, som en kvinnlig släkting, mrs Culver, aflade mot dem och hvilket finnes återgifvet i Carpenters arbete, *Mesmerism, Spiritualism* etc. (appendix N.). Mrs Culver hade vid ett besök i deras hem i Rochester sett saker, som öfvertygade henne om, att flickorna voro bedragerskor, och hon föresatte sig därför att skaffa sig full visshet. Vid ett tillfälle, då den ena systern, miss Catherine Fox, var på besök hos mrs Culver, föreslog denna att

de skulle hafva en spiritistisk seance med en person, som hade kommit på besök och hon erbjöd sig själf öppet att biträda miss Fox med den hjälp hon kunde behöfva. Alla frågor, som den främmande kunde göra, åtog hon sig att besvara o. s. v. Miss Fox bekände då, hur allt gick till, att knackningarna i vanliga fall utfördes med tårna, med anklarna eller knäskålarna. Mrs Culver lärde sig äfven själf att knäppa med tårna. Sedan hon fått full klarhet i denna sak, sade hon öppet till miss Fox att hon alls icke själf tänkte begagna sig af sina förvärfvade kunskaper i mediumskapets mysterier, utan blott hade haft den afsikten att afslöja bedrägeriet. Miss Fox blef naturligen förskräckt och försäkrade, att om mrs Culver yppade hemligheten, skulle hon svära på, att hennes berättelse vore lögn. Äfven i senare tid, då den ena af misserna Fox uppträdt som medium, har hon blifvit afslöjad som bedragerska. Trots missernas bedyrande af sin oskuld och spiritisternas förklaringar står därför bedrägeriet på ett ominöst sätt vid spiritismens vagga.

Efter misserna Fox' uppträdande räknades i Amerika professionella medier i tusental. Den, som förde rörelsen öfver till Europa, var en mrs Hayden. Genom henne meddelade sig andarna likaledes medels knackningar. Frågor framställdes, och svaren erhöllos därigenom att vissa bokstäfver utknackades. En person läste upp alfabetet, och vid den rätta bokstafven knackade »anden».

Hennes uppträdande väckte stor uppmärk-

samhet, och många blefvo mycket förvånade öfver den säkerhet, hvarmed andarna angåfvo födelsedag, dödsdag, namn m. m. för de frågandes aflidna släktingar. Hennes tillvägagående var dock skäligen enkelt. Skarpa iakttagare lade märke till att hon i de närvarandes ansikten läste sig till hvilka bokstäfver som voro de rätta. När personer med ett orubbligt lugnt sätt framställde frågorna, misslyckades det hela. Genom att stanna förväntningsfullt vid vissa bokstäfver, lyckades man narra mrs Hayden att svara de största dumheter. Betecknande är, att den store vetenskapsmannen mr Wallace, som nu är en af spiritismens fanbärare, förklarar detta förhållande så, att det var osynliga varelser, som svarade dumheter, på grund däraf att den frågande tänkte sådana!*) Häraf ser man hvartill andetron leder. Det är belysande för den sats, som jag i det föregående framställde, att personer, hvilka annars äro kritiska och skarpt tänkande, helt och hållet förlora dessa egenskaper, åtminstone i hvad som rör spiritismen, då de hängifvit sig åt andeteorierna.

En allmänt gängse föreställning är den, att en hvar, som är i besittning af vaken intelligens och något uppöfvad iakttagelseförmåga, är i stånd att vid spiritistiska seancer skydda sig emot bedrägeri. Att så icke kan vara förhållandet, utan att det tvärt om är ytterst svårt att vara på sin vakt mot alla knep, därom borde en smula eftertanke öfvertyga en hvar.

*) Se *Carpenter* cit. arb. Sid. 104.

Hur oförklarliga förefalla icke taskspelares prestationer för vanliga människor! Finnes det värkligen någon skillnad med hänsyn till underbarhet i berättelserna om mediers och taskspelares prestationer? Dessa senare äro ofta af ett slag, som mycket erinrar om de spiritistiska. För en tid sedan hörde jag följande historia från en trollkarls uppträdande i Upsala. Konststycket började därmed, att taskspelaren lämnade ett försegladt kuvert till en af åskådarne, som omöjligen kunde hafva varit delaktig i någon komplott. På samma gång placerades flere författares — Schillers, Göthes, Heines m. fl. — samlade skrifter på ett bord på scenen. Ett par upsalabor i salongen gingo upp på scenen och valde efter behag ett citat ur en af de många volumerna. Sedan bröts kuvertet, och på ett i detta liggande papper befanns samma citat skrifvet. Taskspelaren tog papperet och yttrade: »detta kunna nu icke alla se, men det är lätt afhjälpt», och därmed tände han eld på papperet, och ur dess aska utvecklades en stor röd affisch, hvarpå samma citat stod skrifvet med stora bokstäfver. Är icke denna prestation lika svårförklarlig som de spiritistiska? Hur kan sådant utföras medels taskspeleri? Helt enkelt till följd däraf att människans observationsförmåga är så ytterligt bristfällig.

Man skall icke föreställa sig, att vetenskapsmän äro synnerligt lämpliga som kontrollörer af mediers prestationer. Det finnes en engelsk bok, utgifven af ett f. d. medium, hvilken är synnerligen lärorik. Den heter *Confessions of a medium*

(ett mediums bekännelser) och är skrifven af en mr Chapman, som tjänstgjorde som medium åt och var vilseledd af det bedragande mediet, Firman. Denne sade vid ett tillfälle till Chapman: »det finns icke så bra personer att ge seancer för som vetenskapsmän. De äro alltid gentlemän.»

Åt en hvar, som är benägen att tro på de professionella mediernas prestationer och förlitar sig blindt på sin egen förmåga att göra iakttagelser är Chapmans bok högeligen att rekommendera, ty detta arbete, hvilket med hänsyn till litterär framställningskonst icke är af synnerligt högt värde, är i många andra hänseenden lärorikt. Författaren berättar om sina öden på den spiritistiska banan. Han började som naivt och helt troende. Han hade icke en aflägsen tanke på att något bedrägeri var med i spelet. Till följd af sin egen naivitet märkte han icke, att många af de spiritistiska medlemmarna voro allt annat än hederliga människor. Men just denna hans uppriktighet och godtrogenhet funno de inpiskade skälmarna synnerligen lämpliga för sina syften. Han sammanträffar med ett världsberyktadt medium, som i boken kallas Thompson (alias: Firman), och denne föreslår honom att på grund af hans högt utvecklade mediumistiska begåfning följa med på Thompsons irrfärder som professionelt medium. Chapman skulle då uppträda på möten med spiritistiska föredrag, och Thompson skulle åstadkomma andemanifestationerna. Genom det goda inflytande, som Chapman uppgafs hafva på andarna, skulle han mycket bidraga till företagets framgång. Fången

som den enfaldige mannen var i dessa spiritistiska föreställningar och med full öfvertygelse, att han hade en mission att fylla, följde han Thompson på dennes slippriga bana. Att börja med märkte han inga bedrägerier, men en dag upptäcker han, att mediet, som under seancen skulle vara fängsladt, i självfva värket var alldeles fritt. Det kom till en förklaring emellan de båda kompanjonerna, och Thompson nekade ej att han brukade bedrägeri: »då den mediumistiska kraften var rent oberäknelig, så måste han begagna sig af vanliga medel för att ställa publiken till freds; det var bara en seance af fyra, som var äkta». Den svage Chapman, som efter de, som han trodde, alldeles otvetydiga bevis han sett, allt fortfarande var hängifven spiritismens sak, som ännu var öfvertygad att de flesta prestationerna voro äkta, och som för öfrigt gått för långt i spiritism för att draga sig tillbaka, följde med på detta och ursäktade bedrägerierna. Hade han sagt A, så fick han också säga B, och kunde ej neka att biträda vid deras utförande. Han gjorde det med svidande hjärta, alltid drömmande om de äkta manifestationerna. Dessa kommo dock aldrig. De allra mäst underbara prestationer åstadkommos. Thompson bands till händer och fötter i en säck, banden, med hvilka han bundits, förseglades, och under dessa förhållanden lämnades mediet i det lilla, från det öfriga rummet medels gardiner afskilda kabinett, som medier bruka. Trots allt detta gjorde mediet sig fritt inom få minuter, dess

»ledande ande» började högljudt språka inuti kabinettet, och sedan kom anden »Asoka» ut i det mörka rummet, klädd i en dräkt af själflysande tyg. Vaxaftryck togos af mediets händer, tvänne andar visade sig vid ett par tillfällen på en gång, något, som tillgick så, att två små flickor smusslats in i huset och tjänstgjorde, äfven de, som andar. Och spiritisterna fröjdade sig åt dessa falska prestationer, som upptogos och prisades i de spiritistiska tidskrifterna. Och äfven dessa prestationer hafva på sin tid varit »vetenskapliga fakta», hvilka förnekats af den otrogna, obotfärdiga västerländska vetenskapen!

I denne mr. Firman, som jag hädanefter vill kalla Thompson, då han är det medium, som åsyftas, gör läsaren bekantskap med en ganska intressant person. Framför allt utmärker han sig för sitt orubbliga lugn och sin stora världserfarenhet. Han kunde med det djupaste allvar och den uppriktigaste min åhöra alla dessa långrandiga, spiritistisk-filosofiska betraktelser, som de troende uppbyggde sig med, och hvilka i själfva värket voro för honom vämjeliga. Själf hade han ingen bildning och kunde icke säkert bruka de vanligaste termer. När han uppträdde som ande, Asoka eller John King (i andetraditionerna fader till Katie King, som visade sig för professor Crookes i London), och allt för kvistiga metafysiska frågor framställdes, svarade han något sväfvande, vanligen »blicka inåt!», hvilket uppfattades som höjden af visdom. När den stackars Chapman, som mycket studerat andefilosofi, disku-

terade sådana frågor med en rik man, som protegerade dessa kringresande äfventyrare, fick han följande lexa af Firman: »du får inte motsäga honom. Det retar honom. Inför honom förstår du ingenting; du skall vara en ignorant, begriper du.» Är icke dylikt världsvisdom? — Mycket beklagade Firman också, att medier alltid skulle afundas hvarandra och icke förstå att tillvarataga sina gemensamma intressen. Några gånger hade han genom öfverenskommelse slagit världen med häpnad. I Paris hade anden John King genom tvenne olika medier, af hvilka han själf var det ena, berättat samma saker för samma person. Detta syntes oförklarligt för alla — utom för medierna. En stor humorist var också Firman. Han och ett medium, i boken kalladt Long, läto anden John King utse tvänne olika personer till andlig ledare, *logos,* för den af andarna förutsagda, snart instundande spiritistiska æran. Denna förutsägelse förskaffade Firman 5 och Long 50 pund sterling. Men när den ene af dessa blifvande »logos», alldeles tokig af högfärd och ur stånd att tiga med sin stora hemlighet, förtrodde den andre den stora utmärkelse, som väntade honom, höllo de båda hedersmännen på att komma i lufven på hvarandra.

Chapman förlorade slutligen den ena illusionen efter den andra, och ändtligen fick han af Firman veta, att icke de flesta utan alla dennes prestationer voro oäkta. »Och Ni kan vara lugn för att det är precis likadant med alla de andra emdierna,» säger han. Alldeles obarmhärtigt beröfvar han Chapman tron på hvartenda fenomen

han bevittnat och ger honom, liksom läsaren, inblick i så mycket svek, så mycket självbedrägeri, så många sätt att draga troende och icke troende vid näsan och därigenom omvända de mäst skeptiska, att man fullkomligt häpnar inför människans oförmåga att skydda sig mot skälmar.

Firmans historia är också i och för sig en varning. Redan i barnaåren deltog han i spiritistiska seancer. Okynnig såsom alla pojkar roade han sig med sina anförvanter, lyfte bordet genom att sätta hufvudet under det, knackade i det, lät andar tala genom sin mun m. m. Han blef ryktbar för sin mediumistiska förmåga och var till en början stolt däröfver. Sedan kände han afsmak för alltsammans och bekände, att han skämtat. *Då* troddes han icke. Så fortsatte han med sitt skämt och uppmärksammades af alla. När föräldrarna sedan flyttade till England, voro de till en början mycket fattiga. Sonen uppsökte då ett medium, som han genast frivilligt hjälpte. Till följd däraf fick han strax förmånlig anställning, och inom kort började han sin bana som självständigt medium.

Det ligger en allvarligare varning i denna Thompsons historia än i alla moralpredikningar mot otillbörligt fantasteri och nyfikenhet.

Säkert torde också vara, att självbedrägeriet spelar en mycket stor roll vid de spiritistiska manifestationerna. De mediumistiskt begåfvade äro personer med instabelt (ojämnt) nervsystem, och

ett af sådana personers psykiska kännemärken är en bedräglig karaktär. De, som experimentera med hypnotism, hvarvid ofta hysteriska personer användas, hafva en ganska bitter erfarenhet däraf, att de sjuka bedrägligt åstadkomma vissa resultat. Ifall de hafva en aning om den effekt, som experimentatorn hoppas att ernå, sträfva de alltid att göra hypnotisören till viljes. Denna företeelse kalla de franska författarna »*simulation*», och den är så konstant, att i hypnotiska läroböcker oftast inrymmes en afdelning, som behandlar densamma. Om nu medierna vid seancerna befinna sig i ett slags hypnotiskt tillstånd — och till förmån för den hypotesen talar erfarenheten från den automatiska skrifningen — kunna vi lätt tänka oss, att de, som ju otvifvelaktigt äro på förhand intagna af den föreställningen, att andar skola uppträda, — själfva omedvetet utföra dessas funktioner. Jag hörde för någon tid sedan berättas, att under en spiritistisk seance här i staden en fru skall hafva applicerat sina tjocka ringar på bordkanten för att hjälpa andarna litet. Detta tilltag var helt säkert fullt omedvetet, dock förelåg här alls intet spår af hypnotisk sömn. Huru långt omedvetenheten i bedrägeriet kan gå, då mediet befinner sig i abnormt sinnestillstånd, torde vara en sak, som är mycket svårt att afgöra. Till följd häraf måste jag instämma i det påstående, som mrs Sidgwick framställer i sin uppsats om *Spiritualism* i *Encyclopedia Britannica*, att man »icke i den bästa moraliska karaktär, har någon säkerhet mot bedrägeri, för så vidt man ej kan bevisa,

att personen under seancen ej befann sig i abnormt sinnestillstånd.» Hvilka underbara saker den omedvetna sidan af vårt nervlif kan uträtta, det hafva vi sett genom den automatiska skrifningen, och att samma omedvetna nervlif under inflytande af en liflig idé äfven kan göra sig gällande, är i alla händelser en hypotes, som är långt mindre äfventyrlig än andehypotesen.

* * *

Den förut omnämnda tafvelskrifningen är en särskild form af senare tiders andemanifestationer, hvilken är allt för betydande för att icke här omnämnas. Den har vunnit sitt rykte genom medierna Slade och Eglinton. Dessa prestationer bestå däri, att tvänne vanliga griffeltaflor läggas ofvanpå hvarandra på ett bord, med en griffel mellan dem, hvarpå skriften frambringas af sig själf. När mediet lyfter upp den öfre taflan, så är en sida skrifven med vanlig spiritistgallimatias, och ingen kan säga, hur det gått till. Eller mediet och en annan person, som kan vara hur skeptisk som hälst, håller taflorna under bordet, man hör ett rasslande ljud såsom af att något skrifves, och när taflorna lyftas i sär, äro de båda eller den ena försedda med ett meddelande. Dessa experiment varieras i det oändliga, i det att skriften är utförd med olika slags krita (blå, gul, röd, o. s. v. allt efter de besökandes tyst eller högt uttalade önskan o. s. v.), på olika språk, eller så att personer taga en bok från

mediets hylla, tänka på ett visst citat, som sedan finnes skrifvet på taflorna o. s. v.

Tafvelskrifningens fenomen gällde mycket länge som spiritismens allra yppersta och mäst bevisande. Man ansåg att hvarje möjlighet till bedrägligt förfarande från mediets sida var undanröjd. Otaliga troende störtade till medierna, och nya sådana dykte naturligen upp.

Vid dessa prestationer häfta dock misstankarna om bedrägerier lika starkt som vid de gröfsta materialisationer. Ja, man kan säga, att misstanken nu öfvergått till visshet. Att bedrägeriet fått sådan framgång, grundar sig hufvudsakligen på åskådarnas oförmåga att göra säkra iakttagelser. Man har, just på tafvelskrifveriets område, gjort studier öfver denna bristande förmåga.

I det engelska samfundets för psykisk forskning förhandlingar för år 1887 (part. XI) finnes en uppsats, som afhandlar sådana slags prestationer och orsakerna till dessa grofva bedrägeriers framgång. Denna uppsats är af genomgripande betydelse, därför att den fullständigt afslöjar tafvelskrifningens humbug, ja, afslöjar den så, att man skall hafva bergfast tro på andarna, för att icke komma att tvifla på grundligheten af de iakttagelser, man tycker sig hafva gjort vid dessa seancer.

Denna uppsats baserar sig på antispiritistiska experiment, d. v. s. sådana, som eftergöra de vanliga spiritistiska företeelserna medels taskspeleri; dessa utfördes af en engelsman, mr Davey. Denne hade, till följd af en egendomlig händelse i sitt

lif, kommit i beröring med spiritismen och var från början helt troende. Han hade åsett Eglintons experiment och blifvit djupt skakad af dem. Då han själf ville hafva personliga meddelanden från andar, skaffade han sig ett par griffeltaflor och försökte att få något skrifvet, men förgäfves. Han köpte sig också en bedrägeritafla, d. v. s. en dubbel tafla som var försedd med en tunn, lös, extra skiffertafla, hvilken kunde falla ur den öfre ramen i den lägre. Sådana sades användas af medier. En gång tager han fram sina vanliga griffeltaflor, ser hastigt på dem och tycker, att de äro blanka, men när han lyfter dem i sär, finner han till sin gränslösa förvåning det engelska ordet: »beware» (tag Er i akt!) skrifvet på den ena. På den andra (bedrägeritaflan), som han blott köpt af nyfikenhet, för att öfvertyga sig om att sådana värkligen begagnades, fann han äfven en gång till sin stora förvåning följande sats skrifven på god engelska: »vi ogilla, att Ni lär Er skälmstycken». Han var så säker att här förelåg värkliga andemanifestationer, att han inlämnade ett meddelande om händelserna till en engelsk spiritistisk tidskrift. Senare fick han veta, att det var hans vänner, som drifvit med honom, i det att de, honom ovetande, försett taflorna med lämpliga »andemeddelanden».

Detta gjorde, att han började tvifla. Sedan kom han i beröring med en person, som mot kontant erkänsla lärde honom åtskilliga knep. Bl. a. fick han lära sig att frambringa skriftliga meddelanden på sin egen arm, hvilket öfverraskande

experiment Eglinton just briljerat med. Vidare tog han del af ett arbete, författadt af ett f. d. amerikanskt medium vid namn Truesdale och kalladt spiritismens grundfakta. Han tillbragte därefter en längre tid med ansträngande experiment för att lära sig att blifva ett medium. Sedan uppträdde han som professionelt medium med namnet David Clifford — naturligtvis utan betalning. Det enda han begärde af sina klienter, af hvilka de allra flesta voro honom obekanta, och hvilka utgjordes af naturvetenskapsmän, jurister, köpmän m. fl. personer, som måste anses innehafva alla nödiga förutsättningar för att tjänstgöra som vittnen, var, att de, omedelbart efter att hafva lämnat honom, skulle skicka honom en noggrann beskrifning öfver seancen. Sedan de lämnat en sådan, underrättade han dem om att det hela varit taskspeleri.

Hans framgång var helt enkelt glänsande, och dessa berättelser om seancerna, som han tryckt och publicerat i den nämnda skriften, äro ett kraftigt argument mot spiritismen. Hans klienter intyga, att dessa experiment äro oförklarliga, om man icke antager, att intelligenta osynliga väsenden hjälpt honom, ja, taskspelare gåfvo honom intyg om att dessa manifestationer icke kunde eftergöras med taskspeleri. Detta är mycket graverande för spiritismen, ty ett af dess stående s. k. bevis är just, att taskspelare gifvit dem intyg om omöjligheten att göra efter fenomenen genom fingerfärdighet och knep. När en taskspelare skulle förklara huru de Daveyska experimenten utförts, befanns, att

han var fullständigt ur stånd därtill. Det var själfva uppslaget han icke kunde hitta.

Mr Angelo L. Lewis, såsom taskspelare känd under namnet professor Hoffmann, och hvilken gifvit ett intyg åt Eglinton af detta slag, tillställde mr Davey en skrifvelse, hvari han förklarade sig vara öfvertygad därom, att en taskspelare *kunde* utföra de professionela mediernas experiment. Till denna nya öfvertygelse hade han kommit genom de noggranna beskrifningar, som D. lämnat öfver hur han utförde sina konster. Allt detta bevisar, att tafvelskrifveriet är en särskild form af taskspeleri, i hvilken vanliga trollkarlar icke äro bevandrade. Detta är ej häller underligt, ty som bekant har nästan hvarje framstående taskspelare en konst, som är hans hemlighet.

I hvarje sittning hade mr Davey åtminstone tvenne personer närvarande, hvilka afgåfvo hvar sin särskilda berättelse. Den jämförelse mr Davey uppdrager mellan de olika berättelserna sinsemellan samt hvad som värkligen tilldrog sig, är af det allra största intresse, ty alla berättelserna äro oriktiga på grund af *felaktig* och *bristfällig* observation, så att de icke stämma sinsemellan, ej häller med hvad åskådarne värkligen sågo. Svårigheten af att kontrollera och intyga gången af en mer invecklad tilldragelse belyses häraf, och taskspelarens största konst lär ock vara att distrahera sina åskådare genom tillfälligheter. Han måste sålunda icke allenast besitta stor fingerfärdighet, utan framför allt en gränslös självbehärskning och en alldeles

enorm människokännedom, så att han kan ana sig till hvarje besökares naturell.

Mr Davey berättar en mängd roliga tillfälligheter. Så t. ex. hade han själf under sina första seancer med Eglinton underliga förnimmelser, ryckningar i musklerna m. m., hvilket allt han trodde bero på andarnas inflytande. Dessa hade också meddelat honom, att han betydligt utvecklat sin andekraft. Sedan varseblef han till sitt stora nöje, hur vid hans egna seancer en mängd personer företedde just dessa samma ryckningar.

Något egendomligt är att många människor igenkänna sina aflidna vänners handstil. Denna erfarenhet gjorde Truesdale, det nämnda amerikanska mediet. Denne anför en besökandes berättelse, hvilken den besökande hade låtit införa i en amerikansk tidning. Denne hade fått följande andemeddelande: »Ni sträfvar förgäfves att intränga i det tillkommandes dunkla hemligheter. Ingen dödlig har förmåga att fatta det öfvernaturliga. *Charlotte.*»

»De nämnda raderna,» skrifver han, »voro icke allenast karaktäristiska för min älskade syster, medan hon ännu var i lifvet, utan äfven handskriften liknade hennes. I min tanke kan det icke vara något tvifvel om andens identitet.»

Angående en senare föregifven andeskrift skrifver samme person: »ett kort meddelande från min moder (med hennes egen handskrift) befanns alldeles tydligt skrifvet.» Men Truesdale berättar, att han själf skrifvit detta före sittningen!

Det bevisande i dessa mr Daveys experiment ligger däri, att han med ledning af mediers uppgifter själf gjorde sig till ett medium och nådde alldeles samma resultat som de professionela medièrna. Att flere medier på gamla dagar hafva erkänt sina bedrägerier och afsvurit spiritismen, är väl kändt, men detta hafva spiritisterna alltid förklarat så, att mediet på gamla dagar förfallit och låtit köpa sig, d. v. s. att hela dess *sista* berättelse varit osannfärdig. När nu medier oftast äro hysteriska, så äro faktiskt deras uppgifter i ena eller andra riktningen i och för sig föga bevisande. Denna källa till fel är däremot här utesluten, då genom *experimenten* kunnat bevisas att mediets uppgifter om bedrägerier varit riktiga.

Efter sådana knäckar skulle man väl tycka, att spiritismen icke borde komma med så stora åthäfvor och, bröstande sig, tala om vetenskapsmännens trångsinthet och ovilja mot nya fakta samt om allmänhetens lojhet, ty vetenskapen kan sannerligen använda sina andliga krafter bättre än att förklara taskspeleri, och allmänheten borde väl slutligen börja inse att den blifvit tillräckligt lurad både med afseende å sina pengar och sin »tro».

Spiritisternas kraftigaste bevis för andars tillvaro torde kanske vara det, att fotografier skola hafva blifvit tagna af sådana osynliga väsenden. Dessa andefotografier äro af tvenne slag: dels sådana, som hafva tagits af en »materialiserad» ande, hvilken vid en vanlig materialisationsseance samtidigt setts af flere personer, dels sådana, på hvilka man jämte porträttet af

en värklig person erhållit en afbildning af en varelse, osynlig för de närvarande. Dessa föregifna fenomen uppmärksammas mycket af spiritistiska författare. Den kände ryske skriftställaren Aksakow ägnar ett helt kapitel åt andefotografien i sin bok *Animismus und Spiritismus.*

Med anledning af en uppmaning, som mr Wallace framställde till det psykiska samfundet i London att undersöka detta förhållande, skref mrs Sidgwick, som mycket studerat de spiritistiska fenomenen och hvilken är en dam begåfvad med betydlig kritisk skärpa, en uppsats om denna sak, hvilken uppsats finnes införd i *Proceedings of Society for Psychical Researche,* part. *XIX.* Åt dem, som anse att andefotografierna äro oomkullrunkliga bevis för andars tillvaro, är denna uppsats högeligen att rekommendera. Samma fenomen, som vid alla andra, mera påtagliga spiritistiska manifestationer möter oss här: nämligen bedrägeriet. De flesta andefotografer hafva i åtskilliga fall öfverbevisats om bedrägligt förfarande, och i min tanke är det sedan fullkomligt omöjligt att åberopa någon af deras prestationer som vetenskapliga fakta. När bedrägeriet är en så konstant uppträdande faktor, och en så betydande del af andefotografierna bevisligen äro åstadkomna genom falsarium, borde spiritisterna icke undra på, om den icke troende förhåller sig skeptisk.

Liksom andetroende i den direkta skriften känna igen sina aflidna anhörigas handstil, så igenkänna de också i de materialiserade andarna sina aflidna vänners och släktingar. Denna

åskådarnas förmåga att känna igen är alldeles beundransvärd. I Paris afslöjades en i stor skala, yrkesmässigt bedrifven, andefotografi. Det var Allan Kardecs efterträdare såsom utgifvare af Revue spirite, hvilken slagit sig tillsammans med det förut omtalade mediet Firman och en fotograf. För 20 francs erhöll man porträtt af sina aflidna anhöriga. Då de besökande sutto i väntrummet, var det en till utseendet oskyldig person, som plockade af dem alla slags uppgifter om de aflidne, hvaraf de önskade få en bild, och med tillhjälp af dockor åstadkoms en otydlig bild, hvarmed de flesta läto sig nöja. Saken drogs omsider inför rätta, och fotografen bekände alltsammans, men det roliga är, att många vittnen ändock voro lika belåtna med sina fotografier. Domaren kunde omöjligt öfvertyga dem, att de blifvit dragna vid näsan.

I Göteborg afslöjades som bekant för ett par år sedan ett medium, då anden skulle fotograferas. Mediet, som var kvinnligt, hade innästlat sig hos flere af Göteborgs mäst ansedda familjer, och hennes heder ansågs höjd öfver allt tvifvel. Hennes prestationer voro af det vanliga slaget, och hon hade äfven medgifvit, att anden skulle få fotograferas. På ett gifvet tecken skulle förhängena till mediets lilla kabinett slås åt sidan, en blandning af klorsyradt kali och magnesium antändas och upplysa rummet under en bråkdel af en sekund och därigenom bilden af anden fästas på plåten i en fotografiapparat, som hölls i beredskap. Till följd af något missförstånd kom förhänget att dragas undan för

tidigt, och den explosiva blandningen antändes. Ljuset varade så kort tid, att de närvarande icke tydligt kunde se, hvad som försiggick inne i kabinettet. Men fotografiplåten, som omutligt upptagit den värkliga bilden, visade mediet, hvars drag voro förvridna af förskräckelse, sittande bredvid en docka, som hon höll på att stoppa upp.

Det sätt, hvarpå man erhåller fotografier af osynliga andar, består däri, att plåten är preparerad i förväg, d. v. s. på förhand exponerad för en annan bild. I dessa dimmiga figurer kan man med någon fantasi igenkänna hvem som hälst.

På samma sätt som med andefotografien förhåller det sig med afgjutningen af andehänder, andefötter m. m. Andarna uppgifvas vara så vänliga och doppa sina ledamöter i flytande vax eller parafin, hvarigenom man erhållit en gjutform, hvari redan gjutits gips. På så sätt har man erhållit afgjutningen, som på ett alldeles frappant sätt liknat vanliga händer och fötter. Som läsaren torde erinra sig från det föregående, utgjorde sådana afgjutningar några af mediet Firmans bästa prestationer.

Vid de vanliga spiritistiska seancerna förekommer en mängd olika rent fysiska manifestationer, hvilka naturligen af spiritisterna tillskrifvas andarna, men hvilka man med all visshet, utan fara att begå någon orättvisa, kan tillskrifva mediernas händighet och kända raskhet: såsom klingandet af klockor, spelandet på musikaliska instrument, i luften sväfvande före-

mål, ljusfenomen m. m. Någon särskild uppmärksamhet anser jag ej dessa företeelser förtjäna.

* * *

Hvilken uppfattning jag fått af spiritismen och dess utveckling, torde af det föregående vara klart. Den stora hufvudströmningen anser jag basera sig på konstanta, ständigt sig upprepande företeelser, nämligen den automatiska skriftens och det automatiska talandets fenomen, samt andemeddelanden genom knackningar och psykograf. Dessa företeelser, hvilka ju vid första påseendet synas styrka den gamla tron på tillvaron af människoliknande osynliga varelser, som skulle finnas rundt om oss, tagas städse som stöd för andeteorien. Att denna förklaring alls icke är nödvändig, har i det föregående visats. Tvärt om pekar den moderna psykologien åt ett helt annat håll. Det är enligt den samma icke utom utan inom mediet som man bör söka den nya person, hvilken uppträder under namn af ande. Materialisationerna, tafvelskrifningen m. fl. spiritistiska fenomen anser jag helt och hållet basera sig på bedrägeri. Underbara företeelser, som åstadkommits på sådant sätt, utgöra bevisligen en så stor anpart af de berättade, och spiritisterna själfva förete vid undersökningen sådan lättrogenhet och brist på kritik, att det synes mig fullkomligt orimligt, när spiritister, som annars kunna vara sansade i sina omdömen, vredgas på de icke troende för denna deras uppfattning.

Att de mäst ryktbara medierna varit män och icke kvinnor, bland hvilka dock de flesta medierna funnits, anser jag bero därpå, att mannen har bättre naturliga förutsättningar (större självbehärskning, fysisk styrka m. m.), för utförandet af alla slags taskspelareknep.

För min del kan jag därför icke finna annat än att den största osannolikhet råder, att den spiritistiska hypotesen, d. v. s. antagandet af andarna, skulle vara sann.

Andehypotesen tillhör, såsom i det föregående påpekats, människosläktets barndom, och dess uppträdande nu kan betraktas som ett fall af atavism. Om man på allvar försöker realisera andeteorien, blir det hela så plumpt, så naivt, så barnsligt, att vi icke på allvar kunna tro det. Det liknar en vildes utläggning af världen, och det är också blott en kvarlefva af vildars råa föreställningssätt.

Men skulle — mot all nu företedd sannolikhet — det i framtiden visa sig, att denna hypotes i självva värket varit den riktiga, då skall det sannolikt för den tidens forskare, hvilka opartiskt betrakta förhållandena, förefalla som något oerhördt tragiskt, att de omständigheter, hvarunder denna »sanning» nalkades människorna, under forna tider skulle vara af sådan beskaffenhet, att de förledde de fleste kritiskt forskande till spiritistisk otro.

III.

Spiritistiska räsonnemang. Vidskepelsens djupare orsaker.

Det berättas om en konung i England, att han en gång sammankallade 7 af sina lärdaste män och begärde en förklaring öfver följande märkliga företeelse: »Om,» sade han, »man sätter ett kärl med vatten på den ena skålen af en våg och belastar den andra med vikter, så att båda skålarna väga fullkomligt jämnt, och sedan släpper en lefvande fisk i vattnet, så sjunker icke denna skål ned af fiskens tyngd. Hvarpå beror det?» De 7 vise männen togo sig en grundlig funderare öfver saken; de grubblade i en vecka, de grubblade i två och infunno sig sedan hos konungen samt afgåfvo hvar sin förklaring. Men det var icke två af dessa förklaringar, som voro hvarandra lika. Sedan konungen noga lyssnat till en hvar af de olika teorierna, sade han blott: förklaringen är mycket enklare än så: det är lögn alltsammans.

Ingen enda hade gjort experimentet utan alla hade på god tro antagit konungens utsago. De hade nedlagt sitt arbete på att förklara en företeelse, som blott var uppdiktad.

Men det berättas också om den store vetenskapsmannen Galilei, att när han utforskat den viktiga lagen för kroppars fall, han hade all möjlig möda att öfvertyga sin samtids lärde om sanningen af sin upptäckt. Aristoteles hade sagt, att tunga kroppar falla fortare än lätta, och denna gamla läras oriktighet hade Galilei så väl genom matematisk kalkyl som genom experiment ådagalagt. För att öfvertyga de lärde, att han hade rätten på sin sida, tog han dem med sig upp i det lutande tornet i Pisa och visade med ett försök att stora och små vikter föllo lika fort till marken. Men de lärde kunde häraf icke öfvertygas: »Aristoteles har sagt», så lydde deras räsonnemang, och de vägrade att tilllägga sina sinnens vittnesbörd någon betydelse.

Här hafva vi typiska exempel på tvenne hufvudgrupper af fel, hvilka återfinnas på nästan hvarje sida af den vetenskapliga forskningens historia. Å ena sidan hafva vi ett kritiklöst, på auktoritet grundadt antagande, att vissa fakta föreligga, å den andra förnekande af fakta, som icke öfverensstämma med härskande åsikter.

Vår tids och förra århundradets vetenskap påbördas från vissa håll synnerligen ifrigt det senare felet. Man kan icke öppna en spiritistisk eller teosofisk bok utan att på nästan hvarenda sida finna de allra kraftigaste fördömelser öfver samtidens vetenskapsmän för deras dog-

matiska förnekande af hvad anhängarne af tron på det öfvernaturliga kategoriskt förklara vara bevisade fakta; och det är blott denna sida af saken de framhålla. Den spiritistiska författaren Du Prel har samlat en hel här af exempel på de vetenskapens synder, som bestått i förnekandet af sådana fakta, hvilka icke passat i systemet: hur t. ex. astronomien under slutet af förra århundradet förklarade alla berättelser om nedfallna glödande stenar vara uppdiktade; hur Galvani af lärde och olärde hånades och begabbades, då han upptäckt beröringselektriciteten — en af senare tiders största upptäckter — och förlöjligades med spenamnet grodornas dansmästare; hur Franklins upptäckt af åskans natur beleddes; hur starkt motståndet var mot Harveys lära om blodomloppet m. m. Ganska talangfullt har samma författare också framställt orsakerna till denna allmänna motvilja mot nya fakta, som han anser vara utmärkande för vetenskapsmän.*) Läsaren gifver honom ovillkorligen rätt i de flesta af dessa hans räsonnemang.

Det är alldeles otvifvelaktigt, att en preciserad uppfattning af vissa företeelsers natur kan vara och ofta varit ett hinder för vidare upptäckter. När den vetenskapliga världen bildat sig en åsikt, allra hälst, när denna utbildat sig till en hel teori, som omfattar alla dittills erkända fakta på ett visst område, så uppstår en djup motvilja mot att erkänna fakta, som icke passa in i systemet, ty dessa stöta omkull

*) Se *Själsläran*, öfversatt af A. F. Åkerberg. Kap. 1.

detsamma eller bevisa åtminstone, att det icke är fullkomligt. Dessutom torde för visso många vetenskapsmän till följd af sin ingrodda åsikt icke opartiskt bedöma senare upptäckter. Härtill kommer, att när hela den vetenskapliga världen intagit en viss fastslagen ståndpunkt med hänsyn till vissa frågor, gör den vetenskapsman sig löjlig, hvilken erkänner nya fakta, som strida mot systemet. De vetenskapsmän, som vågade tro på de glödande stenarna under slutet af 1700-talet, hade inga sötebrödsdagar, och den franske psykologen professor Charles Richet intygar, att när han för 20 år sedan, såsom ung läkare, vågade intressera sig för hypnotism, betraktades han som ett förloradt subjekt och måste ofta gömma sig undan för att undgå hån och spe.

Att förnekandet af fakta spelat en stor roll, därom finnes intet tvifvel, och att nutidens vetenskapsmän än i dag stundom göra som Galileis samtida — hvilka sade: »nej, Aristoteles har sagt», eller som Bertholon om meteorerna: »saken är fysiskt omöjlig», — det är högst sannolikt.

Men det ser ut som om de spiritistiska ifrarna för vetenskaplig forskning glömt bort, att det andra felet ligger lika nära till hands: det felet att kritiklöst antaga fakta.

Det är blott en sida af sanningen att säga: i och med utvecklingen af en vetenskap har man ofta nödgats erkänna en massa fakta, som till en början förnekats af en äldre ståndpunkts förfäktare. Utvecklingen har äfven slutit inom sig utsöndrandet af en massa företeelser, som de

första upptäckarna trodde sig se, men som vid senare undersökningar befunnos grundade på felaktiga undersökningar, eller blott och bart antagna på grund af häfd. Hur ofta har det icke inträffat, att den lärda världen efter ändlösa teorier måst instämma i den engelska konungens yttrande: »förklaringen var mycket enklare: det var lögn allt sammans!»

Jag tror, att denna andra sida af den vetenskapliga forskningens utveckling, är lika så beaktansvärd, som någonsin den första, ja, jag tror, att de fall, då forskningen upptagit såsom värkligheter berättelser om fakta, som varit orätt iakttagna eller fullständigt falska, varit ofantligt mycket flera och af mycket mera genomgripande betydelse än de fall, då förnekandet af fakta hämmat vetenskapens utveckling. Hvad var det, som motvärkade hela medeltidens forskning? En blind auktoritetstro. Allt var gifvet på förhand, hufvudsakligen till följd af den hvarje människotanke genomsyrande tron på det öfvernaturliga. Det s. k. öfvernaturligas ingripande i världen var för den tidens forskare fakta, obestridliga fakta, och det föll dem aldrig in, att i själfva värket allt detta endast var en vanlig hypotes, som icke hade mer berättigande än andra. Läran om skapelsen på några dagar, försoningen, tillvaron af helvete, skärseld, himmel, helgon, bönens makt, helgonens förtjänst, bibelns inspiration m. m., m. m., allt detta var fakta, som vetenskapen skulle syssla med, och ännu i dag veta vi, att teologin betraktar sig själf som en vetenskap och söker systematiskt

ordna föreställningskretsen samt genom åtskilliga logiska konster borttaga eller mildra motsägelserna. I min tanke vimlar den vetenskapliga utvecklingen af exempel på, huru tillfälliga individuella uppfattningar och hugskott småningom upphöjts till rangen af vetenskapliga fakta, som den mänskliga tanken sedan på grund af slentrian måst släpa med sig.

Vi behöfva dock icke vända oss till dessa områden för att träffa exempel på hur vetenskap blifvit pseudo-vetenskap genom antagande af företeelser såsom faktiska, hvilkas värklighet icke tillbörligen bestyrkts. Under medeltiden antog man, att astrologerna kunde förutsäga kommande tilldragelser. Hvarje litet hof höll sig med sin astrolog, som rådfrågades, innan något viktigt företogs. Alkemisterna troddes kunna förvandla metaller och förlänga lifvet. Inom läkarevetenskapen fingo godtyckliga antaganden och enskildes hugskott synnerligen ofta gälla som bevisade fakta. I forna tider ansåg man sig t. ex. kunna bota spetälska genom att låta patienten sofva i en fuktig grotta, där enligt receptet ormar skulle komma och slicka hans sår; man trodde, att kräftögon underlättade tänders utdragande m. m. Den, som vill hafva många och goda exempel på de obevisade antagandenas roll inom läkarevetenskapens utveckling, vill jag hänvisa till en uppsats i *Revue des deux Mondes* för år 1840 med titel *Le magnétisme animal.*

Om spiritisterna sålunda hafva mycket rätt i att varna för den stora ovilja mot upptagande

af nya fakta, som en ingrodd åsikt medför — och för visso kan icke den lifsuppfattning, som den nutida forskningen påtrycker sina adepter, vara ofelbar — så hafva å andra sidan vetenskapsmännen full rätt att varna för ett oförsiktigt upptagande såsom fakta af sådana berättelser om tilldragelser, hvilka visa all sannolikhet att vara orätt iakttagna.

Det är sant, att en förutfattad mening kan så behärska en, äfven mycket vetenskapligt bildad person, att han däraf förledes att neka fakta samt förbise och underskatta betydelsen af ett samladt erfarenhetsmaterial. Men ligger det icke lika nära till hands att begå ett fel af motsatt beskaffenhet: att öfverskatta betydelsen af ett samladt material af s. k. fakta? Kan det icke lika väl vara möjligt, att en förutfattad åsikt leder forskaren att tro på händelser, som endast inträffat i en eller annan fantasts eller dåres inbillning, eller hvilka i självfva värket aldrig inträffat på det *sätt*, som ögonvittnen berättat? Spiritisterna böra komma ihåg, att då tal är om det öfvernaturliga, om andar och andra människolika osynliga varelser, finnes det förutfattad åsikt hos både försvararna af andehypotesen och hos de kritiska motståndarna till densamma. När man läser vissa spiritisters arbeten, får man lätteligen den uppfattningen, att de förra äro i det hela fria från sådana svagheter och att spiritismens material sammanförts af de säkraste och mäst fördomsfria iakttagare på jorden. Det skulle blott vara vetenskapsmännen (naturligen med undantag af

professorerna Crookes, Zöllner, Wallace m. fl.), som äro förblindade af fördom. Dock borde icke kämparna för andehypotesen tala så mycket om förutfattade åsikter, ty det är att tala om rep i hängd mans hus. De borde komma ihåg, att tron på andar är urgammal, att den är så gammal som människans fantasi, att den på det innerligaste sammanhänger med hela hennes nedärfda natur. Det finnes icke en enda människa, som icke i sitt innersta har en viss omedveten böjelse för dylika antaganden, och dessa omedvetna »åsikter» hafva naturligen ett kraftigt inflytande. Såsom i det föregående flere gånger påpekats, visar sig denna disposition hos alla, bildade och obildade, troende och tviflare. Och den stora mängden människor, som bevittnar s. k. »öfvernaturliga» tilldragelser, är i själfva värket genom *predisposition och uppfostran* andetroende. Andetron har så många inre förespråkare hos mänskligheten, att det är mer än olämpligt af dess *försvarare*, att vidt och bredt orda om dess *motståndares* förutfattade meningar.

Att öfvernaturlighetstron icke gör dess anhängare till synnerligen goda iakttagare eller materialsamlare bevisar den spiritistiska litteraturen. Detta erkännes äfven af åtskilliga mera sansade spiritister. En bekant engelsk andetroende författare (M. A. Oxon) säger i den engelska tidskriften *Human Nature* (maj 1875, sid. 302) på tal om identifiering af andefotografier:

»Somliga människor känna igen allting. En kvast och ett lakan äro alldeles tillräckliga för att skapa en mormor´åt somliga vilda entusiaster, som gå omkring med bilden af ett ansikte i ögat och se hvad de önska se. Man har skickat till mig porträtt, på hvilka man icke kunnat se någonting vare sig från denna eller en annan värld, och i hvilka man allvarsamt påstått att man sett omisskännlig likhet med afdöda; fullt tydliga gamla gummor hafva förklarats 'som min för 17 år sedan aflidne broder'» etc.

Och när man läser Aksakoffs bok, *Animismus und Spiritismus*, om hvilken, efter jag vill minnas, Du Prel utbrister, att den är ockultismens klassiska materialsamling, häpnar man öfver den okritiskhet författaren utvecklar. Så t. ex. upptager han utan reservation de försök, som gjorts med de kände bedragarna Slade och Eglinton, och berättar alla möjliga andemanifestationer från seancer med professionella medier. Jag anser för min del, att man icke kan fästa det ringaste afseende vid de historier, som berättas i denna klassiska materialsamling, och det på grund af den ringa omsorg, hvarmed exemplen valts. Du Prel är själf icke bättre. Han citerar såsom källskrifter arbeten som *Die Christliche Mystik* af J. Görres. Och dock berättas i detta värk alla folksägner och kristna myter som absolut säkra och vissa tilldragelser! Hur man kan betrakta Görres' arbete såsom något annat än en systematiserad samling kristna fabler med tillsats af åtskilliga, som äro äldre än kristendomen, är mig ofattligt. Hvarthän man genom ett okritiskt antagande af fakta kan komma, därpå har just Görres synts mig vara ett varnande exempel.

Han uppvisar t. ex. med äkta tysk systematik och med stöd af talrika exempel, hämtade från helgonlegender o. d., hur människans icke allenast andliga utan äfven kroppsliga förhållanden omgestaltas genom invärkan af den kristna omvändelsen. Allt eftersom det kristna mystiska elementet mer och mer intränger i henne, förändras hennes matsmältning, andhämtning, blodomlopp, temperatur o. s. v. för att nu icke tala om de andliga gåfvorna. Han berättar om helgon, hvilkas kroppsliga värme förhöjts så, att då de doppa händerna i vatten fräser det som af glödande järn, att snön smälter omkring dem, att de tänjas ut och blifva stora till växten, att hjärtat sväller upp, så att det hotar att spränga bröstkorgen, de lyftas upp från golfvet, sväfva i luften m. m.

En så okritiskt skrifven bok åberopar Du Prel som källskrift i samma arbete, i hvilket han angriper vetenskapsmännen för deras misstro till spiritisternas berättelser! Kan man gifva ett kraftigare berättigande åt just denna misstro?!

Han citerar dessutom en mängd andra författare af lika tvifvelaktig beskaffenhet. Äfven på Swedenborgs »inre erfarenheter» åberopar han sig. Att Swedenborgs andeskåderi var en följd af sinnesrubbning, torde väl dock vara otvifvelaktigt.*) Om man såsom Du Prel upphöjer hvilka som hälst urkunders uppgifter till rang af vetenskapliga fakta, torde man också kunna utdraga hvilka slutsatser man behagar.

*) Se härom: Henry Maudsley: *Emanuel Swedenborg och hans själstillstånd.* Svensk öfversättning. Tryckt hos J. & A. Riis, 1874.

Den förutfattade åsikten invärkar på ett synnerligt försåtligt sätt till förmån för vissa iakttagelsers riktighet därigenom, att teorien om vissa företeelser och själfva de iakttagna företeelserna hopblandas med hvarandra, så att man i en senare tid icke är i stånd att urskilja hvad som värkligen iakttogs. Själfva hypotesen är ofta mycket viktigare för dess anhängare än de fakta, som den är afsedd att förklara.

Så var förhållandet med den animala magnetismens anhängare i slutet af förra och början af detta århundrade. Mesmer lärde som bekant, att i världsaltet fanns utbredt ett ytterst tunt ämne, det animala fluidet, hvilket befann sig i strömningar fram och åter. Detta fluidums strömningar hade, enligt Mesmer, det allra kraftigaste inflytande på människokroppen; rubbningar i detta ämnes jämvikt förorsakade alla slags sjukdomar, och genom återställande af denna jämvikt kunna sjukdomarna botas. Han hade upptäckt medlet att leda detta fluidums strömningar. Sedermera förenklades denna teori så, att man helt enkelt antog, att det animala fluidet fanns i människans kropp. Från denna utströmmade det till följd af magnetisörens vilja.

I alla händelser var tron på tillvaron af ett animalt fluidum fullständigt orubblig under slutet af förra och hela början af detta århundrade. För den tidens i det hela ytterst kritiklösa undersökare betraktades tillvaron af det animala fluidet som ett oomkullkastligt faktum. De kunde omöjligt tänka sig alla de hypnotiska företeelserna utan den animala magnetismen, och själfva de

observerade fakta (såsom sömn, känslolöshet, många fall af botade sjukdomar m. m) sammanblandades med läran om det animala fluidet till en enda röra, i hvilken det nu är omöjligt att skaffa någon reda. Alla, så väl experimentatörer som sjuka, trodde på det animala fluidet. De senare varseblefvo också detta, då de befunno sig i somnambult tillstånd: de sågo det omgifva magnetisörerna som en sfer, de varseblefvo, hur det utströmmade från deras hufvud och händer, de kände särskild smak på magnetiseradt vatten, kunde se, när en butelj var laddad därmed o. s. v. Men det är märkligt, att så samvetsgranna forskare som de franska experimentatörerna Charcot, Liebault, Bernheim, Binet och Féré, Beaunis m. fl. ej omtala, att deras hypnotiserade (eller magnetiserade, som det förr kallades) hafva dessa syner; de hafva dock konstaterat en hel mängd af de fakta, som omtalas från hypnotismens första tid.

Med den kännedom, som man nu har om de hypnotiska fenomenen, är det alls icke oförklarligt, att somnambulerna trodde sig se allt hvad de berättade. Det var självförvållade suggestioner, som åstadkommo dessa hallucinationer. Hur sådana kunna åstadkommas genom meddelad suggestion liksom genom självsuggestion, därpå innehålla de flesta moderna arbeten i hypnotism exempel.*) Den allmänt utbredda tron på det animala fluidet värkade såsom suggestion både

*) Se t. ex. *Le magnétisme animal* af Binet och Féré samt Björnströms *Hypnotismen.*

på läkare och patienter och förvillade iakttagelsen. Då man på den tiden icke kände till suggestionen, kom man helt naturligt att få teorien bestyrkt genom alla dessa hallucinationer.

Att andeteorien varit utsatt för likartade logiska felslut är alldeles obestridligt För den stora mängden spiritister spelar denna förutfattade tro en alldeles gränslös roll, så att de se andeuppenbarelser i de allra hvardagligaste tilldragelser. Men äfven mera kritiska personer, som omfattat tron på andarna, förledas ofta att tillägga vanliga yttre tilldragelser en betydelse, som från hvarje ståndpunkt, utom den spiritistiska, synes löjlig och öfverdrifven. Exempel på dessa företeelser äro meddelade i det föregående. (Se sid. 95—99.) Att, såsom där omnämdes, spiritister i vindens tjut höra andarnas klagan, eller att en vetenskapsman lägger vikt vid, att glasflaskor kastas efter deras sällskap, är visst icke undantagsförhållanden i spiritismens historia.

Men äfven själfva suggestionsfenomenet spelar direkt in, hvarför jämförelsen med den animala magnetismen blir ännu mer berättigad. Liksom tron på det animala fluidet åstadkom hallucinationer hos somnambulerna, så har den förutfattade meningens hallucinatoriska invärkan ofta iakttagits under spiritistiska seancer. När en gång den förmenta anden drog sig tillbaka till mediets kabinett, stannade en del af dess långa släp utanför dörren, som stängdes. Dörren öppnades härefter sakta, och släpet drogs in. En andetroende märkte detta alls icke, utan förklarade sig bestämdt hafva iakttagit, att tyget

sakta smälte bort! Att t. o. m. kollektiva hallucinationer (d. v. s. sådana, som hafts af flere personer på en gång) framkallats af förväntan och vidskepelse, är kändt. Så t. ex. berättas om en hel skeppsbesättning, som såg ett och samma spöke, i hvilket de samtlige igenkände den nyligen döde kocken ombord. De igenkände honom därpå, att han haltade. Då fartyget närmade sig spöket, befanns det vara ett uppstickande skeppsvrak.

Jag har i min förut nämnda lilla bok, *Hypnotism och Religion*, uppdragit en jämförelse mellan suggestionsfenomen och invärkan af lifliga idéer och föreställningar samt därvid bemödat mig att påvisa den suggestiva invärkan, som den förutfattade åsikten har på människan. Därför anser jag det vara obehöfligt att här vidare orda om denna sak. Att äfven andetron har sådan suggestiv invärkan, torde vara obestridligt.

I min tanke förstår man icke fullt människan, om man icke har en lefvande insikt om suggestibilitetens betydelse. Vi böra städse hafva i våra tankar, att människan är suggestibel, d. v. s. att hon är mottaglig för suggestioner. Om detta sakförhållande vore allmännare kändt, och betydelsen däraf fullt insedd, skulle man inse, att människans iakttagelse- och omdömesförmåga i det alldagliga lifvet är ganska ringa i förhållande till hvad som erfordras för att konstatera ett vetenskapligt faktum, och berättelserna om dylika skulle ock blifva mindre ofta trodda.

Att bringa på tal frågan om förutfattade meningars invärkan på forskningen, anser jag således enligt ofvan anförda grunder som synnerligen oklokt af spiritisterna, ty *de* äro mer än andra utsatta för att drabbas af den invändningen, att deras undersökning af företeelserna icke varit förutsättningslös.

* * *

Spiritisternas kraftigaste svar torde dock kunna uttryckas på följande sätt: om också de flesta föregifna andemanifestationer rätteligen böra förklaras ur vanliga, välkända orsaker, finnas dock mera enstaka fall, gent emot hvilka man icke rätteligen kan göra några invändningar. Så t. ex. åberopa de kraftigt uppträdandet af mediet Home, hvilken aldrig skall hafva blifvit *beträdd* med några försök att använda bedrägliga medel, långt mindre öfverbevisad om bedrägeri. *Antalet* af äkta fenomen betyder ingenting, blott sådana finnas. En enda äkta fullständigt styrkt andemanifestation är alldeles tillräcklig för att bevisa andehypotesen, mena de. Logiskt taget hafva de ovillkorligen rätt. Om en eller ett fåtal andemanifestationer *kunde* på ett sådant sätt styrkas, att allt tvifvel om deras äkthet vore uteslutet, då vore också andarnas tillvaro bevisad. Detta är självklart. Men hur skola sådana åstadkommas? Möjligheterna för bedrägeri, felaktiga observationer och slutledningar äro så talrika, att det är allt för orimligt att efter några hittills ovederlagda spiritistiska erfaren-

heter fastslå en så oerhörd hypotes som andehypotesen. Jag såg nyligen i en norsk skrift, utgifven af R. Eriksen och med titel: *Det oversanselige* (det öfversinnliga), en historia, som vid första påseende synes mycket bevisande. Vid en vanlig spiritistisk seance tillkännagaf sig en ande, som uppgaf sig heta *Abraham Florentine*, och hvilken lämnade åtskilliga upplysningar om sitt jordiska lif, bl. a. att han skulle dött i Brooklyn något före den tid, då seancen hölls (1874) i England. Vid anställd efterforskning befanns uppgiften riktig. Om man nu också utesluter den möjligheten, att någon deltagare i seancen medvetet hade sig Abraham Florentines historia bekant och af en eller annan orsak önskade draga de öfriga deltagarna vid näsan — något som icke uppgifves — har man ändock alls ingen rättighet att påstå det en otvifvelaktig uppenbarelse af en afliden här föreligger. För så vidt man icke kan bevisa, att ingen af deltagarna *omedvetet* kan hafva lyssnat sig till innehållet i det sagda meddelandet på en restaurant, i en järnvägskupé, på en ångbåt eller annat offentligt ställe, där så otaliga omedvetna intryck nå våra sinnen, kan icke en sådan tilldragelse som den berättade anses som ett i och för sig bindande bevis. Om andehypotesen vore riktig, har man svårt att förstå, hvarför icke andemanifestationerna förete konstanthet, hvarför de icke upprepas i den grad, att all möjlighet till tvifvelsmål är omöjlig. Då så många möjligheter till felaktighet i iakttagelse och till oriktighet i berättelser föreligga, måste man hafva ett mycket

stort bevismaterial för att möjligheterna till fel skola utplånas genom materialets rikedom. Men ett *sådant* material är icke anskaffadt. *Society for psychical research* i London har sökt att anskaffa ett större antal bevis för de gamla påståendena, att personer uppenbarat sig i dödsögonblicket för sina vänner, och utgaf en samling, kallad *Phantasms of the living*. I denna finnes en mängd fall af följande beskaffenhet: en person t. ex. i Indien dör; samma natt har en vän till honom i London en syn af honom. Denne skrifver till Indien och frågar efter hans hälsotillstånd. Hans bref korsas af ett annat från Indien, meddelande den förres död. En engelsk kritiker har i en uppsats, som finnes öfversatt i nytt norskt Tidskrift för år 1887, med titel, *Hvor er brevene?* påvisat att *sådana bref aldrig kunnat framvisas*. Hvarpå tyder det? Att inbillningen spelar en stor roll.

Personen i London har haft en syn en tid innan han får underrättelse om vännens död. Sedan han erhållit kunskap härom, får han klart för sig, att han haft synen i vännens dödsstund, och när han om en eller annan månad berättar den hårresande historien, så har han också skickat ett bref till Indien. Så torde den vanliga gången af dessa slags tilldragelser vara. Och däri ligger visst intet öfverdrifvet. Människans minne är någonting så osäkert, så böjligt och formbart efter fantasiens ingifvelser, att vi säkerligen alla i det dagliga lifvet göra oss skyldiga till mycket större minnesfel än dessa.

I den företeelsen, att berättelser om vissa slags fakta äro relativt få, ligger en bestämd fingervisning, att dessa möjligen äro oriktigt berättade eller felaktigt iakttagna. Att icke därför den vetenskapliga världen fastslår en viss teori för deras räkning, är mycket naturligt. Man skall vara spiritist för att betrakta det som underligt eller upprörande.

Det finnes berättelser från guldmakeriets dagar, hvilka äro mycket svåra att förklara. Så t. ex. skall von Helmont hafva förvandlat bly till guld med tillhjälp af en ringa kvantitet af de vises sten. I betraktande af det sätt hvarpå tilldragelsen berättas, har man svårt att tro, att ett misstag föreligger. (Sannolikheterna därför äro mindre, än hvad de äro vid de spiritistiska berättelserna, som erbjuda möjligheter till fel af många olika slag.) Men det är lika svårt att tro, att metallförvandlingen värkligen ägt rum, då dessa fenomen trots kemiens stora utveckling icke repeterats. Den moderna vetenskapen antager därför *tills vidare*, att guldet är ett enkelt ämne, men betraktar naturligen detta som en hypotes. *Den uppkastar dock icke några nya hypoteser för att förklara några enstaka berättelser, hvilkas sanning icke bestyrkts af senare tiders erfarenhet.*

Spiritisten Du Prel vill tillämpa juridiskt förfaringssätt på konstaterandet af vetenskapliga fakta. Sid. 13 i *Själsläran* (sv. öfversättningen) säger han: »Då nu t. ex. tre vittnen äro tillräckliga för att i ett brottmål föranleda allmänna åklagaren att yrka dödsstraff, så går det

icke an att underkänna dessa vittnen, när de intyga något, som vårt förstånd icke är vant att tänka sig, t. ex. materialisationer.» Eftersom hundratals vittnen intyga äktheten af (den förut omtalade) Firmans materialisationer, bör väl enligt spiritistisk uppfattning forskningen äfven betrakta dem som vetenskapliga fakta. Du Prel har sannolikt ej tillräckligt begrundat den sanning, som Hume uttalade och hvilken formuleras af Huxley*) på följande sätt: Ju mer en berättelse om fakta strider mot äldre erfarenhet, desto fullständigare måste bevisföringen vara. Han tillägger ett räsonnemang, som jag i förkortad form vill anföra, då det klart belyser tankegången: »Om någon kommer till mig,» säger Huxley, »och berättar, att han sett en brokig häst på en af stadens gator, tror jag honom utan tvekan, men om någon påstår, att han sett en zebra, blir jag tvifvelsam, för så vidt som icke personen i fråga har nödiga förutsättningar att igenkänna ett sådant djur. Men om äfven den mäst noggranne iakttagare och kunskapsrike vetenskapsman, t. ex. den aflidne professor Johannes Müller i Berlin, berättade mig, att han sett en centaur springa öfver gatan, så skulle jag tro, att något misstag ägt rum. Om han vore mycket envis i sitt påstående, så skulle jag möjligen kunna suspendera mitt omdöme.»

Detta — att uppskjuta afgörandet — det synes mig vara just hvad vetenskapen gör med

*) Se Huxleys afhandling om *Hume* sid. 134.

hänsyn till mystiska fakta, som berättas. I förhållande till dessas stora olikhet med de normala är icke den vetenskapliga bevisföringen för deras värklighet tillräcklig. Det är orätt, som spiritisterna säga, att alla vetenskapsmän affärda saken med påståendet, att det är *omöjligt*. Deras viktigaste argument är, att bevisningsmaterialet är för svagt och för litet.

* *
*

Jag vill nu till sist söka angifva, hvar man har att söka den djupare liggande orsaken till det så vidsträckta antagandet af andehypotesen. Dess rötter ligga säkerligen mycket djupt ned, och andevidskepelsen sammanhänger på det innerligaste med människans hela lifsåskådning och framför allt med de lifsåskådningar, som fått årtusendens häfd och rent af organiserat sig i människonaturen.

Att personifiera den obekanta orsaken till alla fenomen, därtill har människan en mycket djup böjelse. Detta gjorde, som förut påpekats, urfolken i sin barndom. Bakom alla slags företeelser, om hvilkas natur de voro obekanta, antogo de en person- eller rättare en människolik varelse. Dessa mystiska varelser föreställdes under en helt eller delvis mänsklig gestalt och utrustade med mänskliga själsegenskaper. Satyrer, nymfer, skogsrån, troll, gudar och gudinnor, i alla återfinner man människans bild mer eller midre tydligt utpräglad.

Slutligen utvidgades detta område ännu mer, och vissa folk föreställde sig en enda *person*, d. v. s. en på visst sätt människolik varelse, stående bakom hela världsalltet såsom dess upphofsman och härskare. Denna uppfattning är ännu i dag kulturfolkens.

Detta människans begär efter att personifiera har en djup psykologisk grund. Erfarenheten om människor är den första som möter en och hvar i lifvet; och de första föremål, hvilka göra lifligt intryck på oss, äro lefvande: föräldrar, syskon, husdjur o. s. v.; också hafva barnen ännu i dag den vanan att betrakta de döda föremålen såsom lefvande. Möbler, träd, buskar, allt har lif i barnets fantasi, och man ser ofta barnet aga sin leksak, då den är det misshaglig. Personifieringslusten är lika naturlig för hvar människas barndom, som den är det för mänsklighetens.

Människans förkärlek för det personliga, det människolika visar sig äfven i hennes ästetiska sysselsättningar. I dessa återfinna vi människans gestalt, hennes lif, hennes tankar och skiftande känslor på hvarje blad af all konstutvecklings historia. Människan själf är konstens främsta föremål; så väl i de bildande konsterna som i litteraturen utgör hon det oftast förekommande ämnet för den skapande fantasien. Djupt ned i människan torde därför begäret att skåda sin egen bild vara rotadt.

Under utvecklingens senare skeden har personifieringsteorien mött allt starkare motstånd från den vetenskapliga världen. Tron på de

mera speciella naturandarna såsom källnymfer, solgudar, satyrer m. fl. har vikit, i samma mån som man kommit att i detalj förvärfva kunskap om de naturföreteelser, hvilka förut voro obekanta och ägde hemlighetsfullhetens lockelse och mystik. Personifieringsteorien har steg för steg fått maka åt sig, allt eftersom mänsklighetens kunskap utvidgats, och dess herravälde har blifvit inskränkt till de områden, på hvilka den exakta vetenskapen ännu ej kunnat eller aldrig skall kunna intränga. Men på dessa, som helt och hållet äro öppna för gissningarna och fantasien, där tager sig också människans urgamla böjelse sin skada igen. Hvad världen och lifvet är, hur det uppkommit, hvad som blir af människans medvetande efter döden m. m., därom kan vetenskapen intet säga. Många tänkare framhålla, att det icke är synnerligt mycket klokare att på det området tillämpa personifieringsteorien än på alla andra, men då erfarenheten icke på detta område kan rätta människans urgamla föreställning, hålles den allt fortfarande vid lif genom de faktiskt bestående religionsformerna, hvilka städse fylla de ungas fantasi med föreställningen, att vi omgifvas af människolika, osynliga varelser.

Jag torde icke behöfva påpeka, hvilken grof antropomorfism spiritismen utgör. Andarna äro ju fullkomligt lika människorna. Enda skillnaden är den, att deras kropp är mera gasartad. Jack Davis sade t. o. m., att den ande han såg vid ett tillfälle hade en kropp fullkomligt lik människans: den hade hjärta, lefver,

lungor o. s. v. och skilsmässan från kroppen hade fullständigt karaktären af ett barns födelse etc. Kan man fullständigare tydliggöra, att det här varit människans egen fantasi, som varit i värksamhet?

När vi nu betänka, att böjelsen att personifiera de okända orsakerna är ursprunglig, att den har årtusendens häfd, att människan generation efter generation tumlat om med sådana föreställningar, och slutligen att denna böjelse allt ifrån barndomen uppammas och omhuldas hos nästan alla, så kunna vi få en svag aning om, i hur hög grad människan är *predisponerad* för all slags tro på öfvernaturliga, människolika varelser.

Att människan måste hafva oerhördt svårt att frigöra sig från sitt urgamla föreställningssätt, sitt speciella sätt att tänka sig lifvets orsak i lifvets egna former, bör nu vara klart. Hon känner tomhet, då hennes fantasi icke fritt befolkar naturen med varelser liknande henne själf, ty hon är så van därvid, att hon vid frånvaron af dessa föreställningar känner sig rädd och öfvergifven såsom ett barn, som lämnas ensamt i mörkret. Och hon känner en intensiv motvilja mot en uppfattning, som undanrödjer hennes kära fantasiskapelser. Betecknande äro härvidlag Heines strofer:

Das Herz ist mir bedrückt, und sehnlich
Gedenke ich der alten Zeit,
Die Welt war damals noch so wöhnlich
Und ruhig lebten hin die Leut'.

Doch jetzt ist alles wie verschoben,
Das ist ein Drängen, eine Noth!
Gestorben ist der Herr Gott oben
Und unten ist der Teufel todt.

Und Alles schaut so grämlich trübe,
So krausverwirrt und morsch und kalt. etc.

— — — — — — — — — — — — —

Denna människans naturliga böjelse korsas emellertid oupphörligt af de vetenskapliga förklaringarna. Dessa äro nu så kända, att åtminstone de bildade i det hela blifvit genomträngda af en världsuppfattning, inom hvilken personlighetsbegreppet har en ytterst ringa plats. I det dagliga lifvet hänföra de allra flesta människor de dem mötande tilldragelserna till kända, naturliga orsaker, hvilka de alls icke personifiera, och det är endast en hemlig, djupt liggande böjelse för det öfvernaturliga samt en ofta mycket djupt förnummen känsla af allmän leda och tomhet, som finnes kvar. Denna böjelse ger sig ofta luft, och dess uppträdande är orsaken till en mängd kulturföreteelser, som synas bizarra och oförklarliga för den, som tror att människans lifsåskådning är resultat endast af medvetna förståndsakter och icke betänker den roll, som hennes omedvetna, under generationer inorganiserade, tanke- och känslolif spelar.

Från förståndets synpunkt sedt tyckes det som om mänskligheten stundom gripes af ett slags vanvett, som leder till omfattandet af de vidunderligaste läror. Så kan det synas egendomligt, att just nu, när vetenskapen har så fasta rötter, den bildade allmänheten gripits af ett

starkt begär efter de mäst vidunderliga öfvernaturlighetsläror och hängifvit sig åt ockulta studier, som i vidskeplighet och löjliga upptåg knappast stå tillbaka för någon tids, samt att bland de lägre klasserna det religiösa svärmeriet och sådana underliga företeelser som frälsningsarmén med sina omvändelseupptåg och religiösa ekstaser, just nu hafva så stort anhang. Men om man ser saken i historiskt sammanhang och icke glömmer, hvilken ringa roll förnuftet spelar för flertalet individer i förhållande till deras omedvetna själslif, så bortfaller det underliga och motsägande i dessa företeelser. Det är släktets ingrodda begär efter det öfvernaturliga, som här gör sig gällande, det är våra förfäders sedan årtusenden nedärfda vidskeplighet, som uppenbarar sin makt.

Det är genom denna konflikt mellan en äldre och nyare uppfattning som nutidens skaplynne blir ett så brokigt och så fylldt af de skarpaste motsatser. Denna tidens egendomliga fysionomi är af Björnstjerne Björnson — i hans skådespel *Over Ævne*, — tecknad med genialisk klarsynthet. I lefvande bilder framställer detta skådespel det öfvernaturligas makt och förklarar, hvarpå denna beror; det skildrar tviflet, det nödvändiga, obetvingliga tviflet så som jag knappast tror förut skett, och tillika den alldagliga vantron, hvilken i själfva värket är nästan detsamma som ingen tro alls. Den sanna tron representeras af Sang. När man läser hans karaktäristiska, enkla repliker och hör hustruns och barnens ord om honom, har man en förnimmelse af att det lyser

af honom; det är som man tyckte, att han var gladare, friare, lyckligare än andra människor. Han har barnets sinne och mannens styrka, och hans tro, hans vidunderliga tro genomtränger honom. Icke ett spår af tvifvel har någonsin hemsökt den mannen. *Han* är i sanning »som ett träd planteradt vid vattubäckar», och »hvad han gör det lyckas väl». Sådan har Björnson velat teckna värklig religion, och han har tillika sagt samtiden genom Sangs person: så där ser en troende ut, men huru ären I, som kallen eder för troende? Hans svar på den frågan får man i prästernas samtal. I detta förekommer visst icke något hån öfver religion eller någon ren otro, men man finner framför allt ingen lefvande barnslig tro. De allra flesta äro helt enkelt världsmän, hvilka alls icke präglas af sitt religiösa kall. Ett storartadt intryck meddelar författaren genom prästernas räsonnemang om undret. Det allmänna tviflet därpå är genomgående och löper som en röd tråd genom hela samtalet. Ingen kan tro på undret. Här ser man klart och bjärt de båda olika världsåskådningarna, som mötas inom samma bröst. Hela lifvet har hos dessa präster inplantat en djup erfarenhet af en naturlig lagbundenhet, och fast de icke äro vetenskapsmän, är dock denna erfarenhet så fast rotad, att den utesluter förmågan af att tro på undret. För Sang är undret alldagligt; alla de helbrägdagörelser han utför — och som ju i självfva värket äro den naturligaste sak i världen — mottager han med tacksamhet som himlens gåfva. För honom är undret, Guds omedelbara ingripande, den solklaraste sak

i världen, ty han är genomträngd af sin tro. Hvarför skulle icke gudomligheten lika väl nu som i forna tider uppenbara sin närvaro? Prästerna däremot, som hafva en namntro och en tyst undertro, hvilken är deras egentliga, de hafva motvilja för undret.

Tviflet, det ärliga, öppna tviflet — i motsats till prästernas — representeras af hustrun, dottern och prästen Bratt. Bratt och hustrun äro representanter för dem som önska tro, men icke kunna. Dessa äro af natur, af ärftlig disposition ägnade för en klar, vetenskaplig uppfattning; och hustruns syster, som kommer från Amerika, har också aldrig omfattat religionen. Sonen har däremot faderns fantastiska naturel och förlorar sin barnatro, då han varseblifver, att de flesta människor endast äro namnkristna. Han gripes dock af barnatron igen, under det att dottern, den djupare naturen, blott förskräckes öfver hela faderns färd, ty hon inser, att den är »over ævne».

Slutet är till sin anläggning och tankegång storartadt genialiskt. Den nervsjuka hustrun, som af den långvariga bönen kommit i exalteradt tillstånd, stiger upp ur sängen och går, hon som sedan åratal varit fängslad vid sjukbädden, och allas hänryckning känner inga gränser. Prästerna börja äfven gripas af den allmänna stämningen. Endast Bratt, som under många år vandrat från den ena platsen för öfvernaturliga helbrägdagörelser till den andra, står och iakttager skarpt den sjuka vandrerskan, och han vänder sig besviken bort nästan ögonblick-

ligen, då han inser, att han hundratals gånger förr sett sådana slags under. När Sang strålande af lycka och tro möter hustrun, faller hon död i hans famn. Ansträngningen var henne för stark, och Sang frågar: var detta meningen? Eller, Eller? — och äfven han dör. Hvarför dör han, och hvad mente han med sitt: Eller? Det var helt säkert tviflet, som mötte honom för första gången och så våldsamt, att allt sammanstörtade. Han anade, att hustruns helbrägdagörelse, liksom alla hans föregående underbara kurer, var något enkelt och naturligt, att han helt misstagit sig om allt, att värkligheten icke var sådan han drömt sig, att hvardagsmänniskorna med sin krassa otro hade rätt mot honom, — och med hans tro är hans lif slut.

Om vi nu sammanfatta det ofvan sagda, så finna vi, att nutidens människa är ett slags dubbelvarelse. Hennes vanliga jag har icke längre begär efter tron på det människolikt öfvernaturliga, hon tänker icke ditåt, utan är rent jordisk i sin syn på det praktiska lifvet, i sin uppfattning af tillvaron såsom lagbunden, *underkastad lagbundenhet.* Men därjämte har hon en bottensats af öfvernaturlighetsbegär, hvilken då och då röres upp och inmänger sig med hennes vanliga tankar till en grumlig blandning. Detta begär härleder sig från hennes nedärfda natur, hvilken blifvit understödd af den religiösa uppfostran, som kommit henne till del och som är vidt skild från den, som lifvet ger henne. Därför finnes det hos hvardagsmänniskan en

stor oförmåga att tro på något slags undervärk, på samma gång som hon är så böjd att tillgripa det människolikt öfvernaturliga såsom förklaringsgrund, så snart hon möter några för henne okända företeelser.

Några ord till och om herr Carl von Bergen.

Innan jag går att afgifva ett möjligast kortfattadt svar på det angrepp, som herr von Bergen i början af november förlidet år gjorde på mig, vill jag förutskicka ett par erinringar. Herr von Bergens föredrag voro riktade mot de föreläsningar om *Modern Vidskepelse* (*Spiritism och Teosofi*), som jag d. 10, 13 och 16 oktober höll i Vetenskapsakademin, och hvilka föredrag utgöra grundstommen till den föregående framställningen. Ehuru, såsom i förordet påpekats, *innehållet* och *tankegången* i dessa föredrag icke här blifvit förändrade, vill jag dock i mitt svaromål städse hålla mig till hvad jag värkligen sade på mina föredrag, något, som är mig lätt, då jag hade fullständiga manuskript till dem.

Min första och på samma gång viktigaste — fast icke för herr v. B. på långt när mäst graverande — anmärkning är den, att herr v. B. hopblandat ovanliga, underbara och svårförklarliga företeelser med spiritistiska, samt att han, med stöd af sin egen oklara uppfattning af hvad som bör anses vara ett spiritistiskt faktum, pådiktat mig att hafva förtegat hvad som ej passade för mina åsikter. Att döma af hans föredrag synes han räkna

till *spiritistiska* fakta icke allenast materialisationer, automatisk skrift, direkt-skrift (med ett ord förmenta andemeddelanden af alla slag), utan äfven sådana företeelser som tunga föremåls lyftande utan direkt beröring, clairvoyance, tälepati, mental suggestion m. m. Så vidt jag har kunnat få mig bekant, har herr v. B. icke gjort något som hälst försök att bestämma, hvad man skall förstå med spiritistiska fakta och spiritism, utan han har tagit allt i en enda klump. Bene docet, qui bene distinguit, är en af herr v. B. ofta använd fras, om jag icke minns orätt. I hur hög grad »frasen» är hufvudsak för honom, därpå är hans förhållande till denna sats ett exempel bland många.

Jag framhöll dock i mitt första föredrag synnerligen skarpt, att jag endast hade att göra med andehypotesen. »Det är mot andehypotesen, som jag i detta föredrag vänder mig,» så föllo mina ord, då jag i slutet af mitt föredrag sammanfattade min tankegång. Kan man med fog förebrå mig, att jag icke till behandling upptog de fenomen, hvilka af de allra flesta vetenskapsmän, som tro på deras äkthet, antagas bero på hittills okända fysiska krafter? Och erkänner icke herr v. B., att professor Crookes, af hvars personliga bekantskap han är så stolt, anser, det detta förhållande icke har något att göra med andarna? Crookes säger: »hittills har jag icke sett något, som kan öfvertyga mig om sanningen af den spiritistiska teorien.» Professor Lombroso skall också enligt herr v. B. hafva erkänt tillvaron af spiritistiska fakta. I nästa ögonblick berättar herr v. B., att Lombroso m. fl. vetenskapsmän *icke* betrakta dem som spiritistiska. Hur kan då herr v. B. förebrå mig, att jag icke i mitt föredrag upptagit berättelserna om dessa mystiska företeelser? Hur vågar han stämpla detta mitt tillvägagående såsom ett afsiktligt förtigande af viktiga *spiritistiska* fakta? Att jag behandlade andemeddelandena, tafvelskrifningen och materialisationerna, hade sin grund däri, att jag ansåg dem såsom mera talande för andeteorien än några andra. De voro till sin karaktär spiritistiska.

Jag skall gärna medgifva, att det hade varit bra, om jag vidlyftigare — såsom här ofvan i min bok — motiverat, hvarför jag upptog vissa grupper fenomen till behandling och utelämnade åtskilliga, som i dagligt tal ofta identifieras med spiritismen. Denna min underlåtenhetssynd förklaras däraf, att det icke föll mig in, det icke åtminstone alla de, som kände något till spiritismen, insåge, det jag just behandlade de för andehypotesen mäst talande berättelserna.

Att en person sådan som herr v. B., hvilken numera är lika kär i det extraordinära som någon kaffesyster i skandaler, och lika ifrig som en sådan att berätta, hvad han fått veta, skulle med samma glädje återgifva historierna om mental suggestion, clairvoyance m. m. som om andars uppenbarelse, är ju självklart, men hvarför jag, hvars första mål med dessa föredrag varit att mana till eftertanke och kritik, samt att varna för fantasiens lössläppande samt för fråssande i det mystiska, skulle afhandla sådana, väl möjliga, men tills vidare tvifvelaktiga företeelser, det kan jag ej fatta.

Herr C. v. B:s förmåga och goda vilja att förvränga och citera falskt torde numera vara så allmänt kända och så väl bevisade, att vidare exempel nästan äro öfverflödiga. Licentiaten Knut Wicksell har helt nyligen i en skrift, kallad *Vetenskapen, Spiritismen och herr Carl von Bergen* framställt en serie bevis härför af så öfverväldigande beskaffenhet, att en person, som utsatts för sådana beskyllningar och icke kan försvara sig, är i litterärt hänseende ovederhäftig. Hans ord förtjänar icke vidare att beaktas. Det kan lämnas fullkomligt utan afseende. Då jag nu försvarar mig för herr v. B:s anfall, nödgas jag dock öka exemplens antal.

Genom att tala vidt och bredt om det ovetenskapliga uti att framställa somliga företeelser som omöjliga och genom att direkt uppmana mig att taga reda på hvad man förstår med naturlagar, meddelade han sitt publikum den uppfattningen, att jag förnekat vissa företeelser såsom varande *omöjliga*. Detta förfarande måste jag beteckna som orätt-

rådigt af herr v. B. Jag har aldrig brukat detta räsonnemang. Det har icke ett ögonblick ingått i mina tankar. På denna punkt har Du Prel städse synts mig hafva rätt. Hela herr v. B:s framställning af denna sak är blott och bart en försåtlig anläggning mot mig.

Ett annat exempel! Han har låtit påskina, att jag förklarat alla spiritistiska fenomen utom den automatiska skrifningen vara grundade på bedrägeri. Då han låter spiritismen hafva en sådan allmän omfattning som ofvan framhållits, är det uppenbart, att han meddelat publiken den uppfattningen, att jag förklarat alla sådana fenomen som mental suggestion, tälepati m. m. vara grundade på bedrägeri. Af herr v. B:s första föredrag, det enda som jag var i tillfälle att själf åhöra, fick jag detta intryck alldeles bestämdt. Dock har jag ju alls icke yttrat mig vare sig om rent fysiska fenomen eller de nämnda ovanliga psykiska. I en insänd artikel till Aftonbladet förebrådde jag herr v. B., att han icke gifvit akt uppå, att jag i mitt föredrag uppdragit en gränslinie mellan spiritismen och de undersökningar, som psykiska sällskapet i London gjort. Härpå svarade herr v. B. med en ny förvrängning. »Han hade visst meddelat publiken min *aktning* för det psykiska samfundet i London, hvarför klandret återföll på mig.» Herr v. B. hade värkligen här och där låtit förstå, att jag ägde kännedom om det psykiska samfundets värksamhet, men han *talade aldrig om*, att jag uppdrog en bestämd skillnad mellan fenomenen. Så här föllo mina ord, de ord, hvarpå jag lade mycken vikt, därför att jag på förhand tänkt mig, att en sammanblandning af fenomenen skulle kunna göras af en eller annan tankeomrörare: »Det är en viktig åtskillnad, som jag här vill göra och särskildt pointera, och det är skillnaden mellan det alldagliga spiritistiska oväsendet, sådant det visat sig allt sedan 1848, å ena sidan och å den andra den rörelse, som är en följd af spiritismen, men ändock vidt skilld därifrån, och hvilken går ut på att efter strängt vetenskaplig metod undersöka en mängd dunkla *psykiska företeelser*. Jag vill alls icke yttra mig om värdet af dessa undersökningar, utan

blott framhålla, att denna rörelse icke får sammanblandas med spiritismen. Denna rörelse representeras främst af psykiska samfundet i London, hvilket undersöker sådana fenomen som tankeöfverföring, tälepati, mental suggestion m. m.»

Det är detta *afskiljande* af vissa fenomen, som icke herr v. B. omtalade, och det är en ny förvrängning, att då jag erinrar om denna min framställning, försvara sig med, att han i sitt första föredrag uttryckligen betonat, att »hr G. i starka ordalag berömde nämnda samfund för dess ytterligt kritiska noggrannhet i sina undersökningar». Detta sista kan herr v. B. mycket väl hafva sagt och ändock lämnat ut denna för mig så viktiga distinktion.

Emot mitt tredje föredrag — angående mitt andra yttrar sig herr v. B. endast i några allmänt klandrande, fullkomligt betydelselösa fraser — riktar herr v. B. ett hufvudangrepp. Det är min uppfattning af vetenskapens ställning till mera enstaka berättelser om fakta, som han anfaller. Hans metod är denna af honom ofta brukade: sedan han gjort en så absurd framställning af motståndarens tankegång som möjligt, tillägnar han sig stolt segern.

Enligt *Svenska Morgonbladet* framställer han mitt räsonnemang på följande sätt: »Så snart ett fenomen är synnerligen sällsynt, behöfver vetenskapen icke sysselsätta sig med dess studerande. Nu äro ifrågavarande fenomen lika sällsynta som oädla metallers förvandling till guld, i fall sådant någonsin inträffat. På grund häraf gör vetenskapen rätt i att vända ryggen åt dessa fenomen utan vidare undersökning.»

Såsom framgår af min utförligare framställning härofvan, är min tankegång den, att vetenskapen har rätt att intaga en afvaktande hållning gent emot berättelser om fenomen, hvilka ytterst sällan återkomma. Herr v. B. synes ej kunna förstå, hvad det vill säga att intaga en afvaktande hållning eller, som jag uttryckte mig, suspendera sitt omdöme. Det är att hvarken förneka eller bejaka, att icke säga någonting om de underliga berättelserna, en

ställning, som jag ansett mig böra intaga till frågorna om tälepati, clairvoyance, tankeöfverföring, mental suggestion, lyftande af tunga föremål utan *kända* krafters mellankomst o. s. v. Herr v. B:s förvrängning af min framställning i detta fall består däri, att han låter mig hafva sagt *fakta,* där jag i själfva värket sade berättelser om fakta. Det är mycket möjligt, att jag någon gång begagnade ordet fakta, då jag menade berättelser om fakta, men af hela sammanhanget framgick, därom är jag viss, min mening så tydligt, att det missförstånd, som herr v. B. lyckats få till stånd, ej var af nöden påkalladt. Jag har aldrig sagt, att ett faktums sällsynthet gör det mindre värdt att beaktas. Men jag har sagt, att berättelser om sällsynta fakta måste upptagas med försiktighet, ty felaktiga observationer och berättelser äro lika vanliga i det verkliga lifvet som oriktiga citat i herr v. B:s föredrag.

Se här äfven ett påtagligt orätt citat, som herr v. B. gjorde sig skyldig till i andra föredraget just på tal om vissa fenomens sällsynthet! Han åberopar Pierre Janets ofvan omtalade bok *L'automatisme psychologique* såsom stöd för sin åsikt att *lyftande af tunga föremål utan beröring icke är sällsynt.* Enligt Aftonbladet skall herr v. B:s räsonnemang hafva varit detta: »I sitt arbete »'*L'automatisme psychologique*' yttrar Janet om sådana feno- »men som bords sväfvande i luften och föremåls flyttande »utan vidröring, att dessa af Gasparin och Crookes så sorg- »fälligt iakttagna företeelser ingalunda böra utan vidare »'lättfärdigt förnekas'. Dylika fenomen 'innebära måhända', »säger den bekante forskaren, 'elementen till en framtida »vetenskap'. Herr G., som själf citerar detta arbete, tillåter »sig likväl, fortfor föreläsaren, att förtiga ett så betydelse- »fullt uttalande som det nu anförda, för att kunna använda »just den 'lättfärdiga förnekelse', som med fog tadlas af »professor Janet.» Så långt Aftonbladet. Hvarje åhörare måste nu tro, att herr v. B. har en riktig själsfrände i professor Janet. Men eftersom jag mycket begagnat mig af denne författares uppgifter, är jag glad att kunna uppvisa det oriktiga i en sådan uppfattning. Till följd af långvarig

erfarenhet af herr v. B:s otillräknelighet på citatens område, sökte jag verifiera hans uppgift, något som icke är så lätt, då *l'automatisme psychologique* är en bok på 496 sidor. Citatet återfinnes å sid. 387. Janet har värkligen därstädes yttrat de ord, som herr v. B. citerat. Men herr v. B. har otur(??). 7 rader längre ner fullständigar Janet sin mening: »Jag skyndar att tillägga, att dessa af-» skilda fenomen äro oändligt sällsynta (infiniment rares)...» Åtminstone nio tiondelar af dem, som bekänna spiritismen,» skola, om de äro uppriktiga, tillstå, att det icke är den» direkta skriften eller lyftandet af tunga föremål utan vid-» röring, som varit afgörande för deras öfvertygelse, ty de» känna dem ej annat än ryktesvis. Vi skola nöja oss med» att studera det psykologiska problemet i mediernas skrift,» utan att tala om ett fysiskt fenomen, hvars tillvaro ännu» är åtminstone tvifvelaktigt (au moins problématique).» Återigen en uppenbar förvrängning af en författares tankegång! Återigen ett vittne, som herr v. B. åberopat, men som vid närmare undersökning vittnat tvärt om mot hvad herr v. B. uppgifvit. Janet har gjort på samma sätt som jag: han har undanskjutit dessa berättelser om fysiska fenomen, då han ansåg dem vara för sällsynta för att förtjäna upptagas i en hypotes.

Många flera exempel på felaktig framställning skulle kunna anföras (såsom hans återgifvande af mina ord om misserna Fox, om Marie Corellis bok, (Ur Tvenne Verldar,) m. m.), men det nu sagda må vara nog såsom mitt försvar. Det torde vara tillräckligt för att ådagalägga, att herr v. B:s viktigaste argument mot mig grundade sig på vrängd framställning af min tankegång, liksom att han vid citerande af andras ord och mening nu icke varit korrektare, än hvad man kunnat vänta sig efter de meddelanden, som licentiaten K. Wicksell nyligen gjort, och hvilkas oriktighet alls icke uppvisats, för så vidt den alls kan uppvisas (?).

* * *

Herr v. B. är en person, hvilken under senaste tiden uppträdt på ett sådant hänsynslöst sätt mot olika tänkande och därvid begagnat så minst sagdt tvetydiga medel, att jag icke kan underlåta att begagna detta tillfälle för att något litet skärskåda hans värksamhet i dess helhet.

För hvar och en, som känner till beskaffenheten af hans tidigare uppträdande, äro hans senare föredrag och skrifter i viss mån förunderliga; de värka så att säga som en contradictio in adjecto gent emot hela hans tidigare värksamhet. Denna karaktäriseras i främsta rummet af opposition mot ortodoxien, och herr v. B:s dåvarande allmänna riktning kan betecknas såsom rent fritänkande, då jag därmed förstår förnekelse af bibelns inspiration och, hvad som inom teologien kallas speciell uppenbarelse. Han var då en frihetens, en framåtskridandets förkämpe på det religiösa lifsområdet, och det beständiga föremålet för hans angrepp voro statskyrkan och ortodoxien med dess läror om undervärk, verbalinspiration m. m.

Att detta mitt påstående icke är gripet ur luften, därpå finnes lyckligtvis ett vittnesbörd, som man med allt skäl torde kunna kalla *autentiskt* och tillfyllestgörande. Herr v. B. torde vara den sista att jäfva detsamma (??!!). Det är högst egendomligt och märkligt detta aktstycke, som jag här vill åberopa. Jag kan icke nog förvåna mig öfver, att svenska litteraturen så länge varit i besittning af en sådan munterhetens skatt, utan att en större allmänhet fått njuta af den glädje dess genomläsande skänker. Själf har jag, då herr v. B. med sin skarpa tungas lifsfarliga vapen anfallit »det unga Sverige» m. fl. personer, som han kallat materialister (naturligen utan att bevisa, att de hylla denna uppfattning), mången stilla aftonstund tagit ned från min hylla denna själens skatt och fröjdat mitt hjärta med betraktelser däröfver.

Detta aktstycke återfinnes i *Folkets bok*. De flesta veta nog icke, hvad den boken innehåller. Den är en billig encyclopedi, som grundades och i allra första början utgafs af herr K. P. Arnoldsson. Den öfvertogs sedermera*)

*) Vid midsommartiden 1883.

af — **herr C. v. B.** Bläddrar man igenom de första häftena finnes intet särskildt, som fäster ens uppmärksamhet, men när man stöter på en artikel, som bär namnet **Bergen,** *Carl, Fredrik, Berndt, von*, stannar man något tvekande.*) Det måtte vara en för mig okänd mänsklighetens heros. Han måtte vara en af dessa forntidens — för att tala i C. v. B:s stil — gigantiska företeelser, som lefvande för årtusenden sedan kastar sin skugga ända in i nuvarande tid. »*En* Plato, *en* Sokrates, *en* Spinoza, *en* Herbert Spencer, *en* Huxley, *en* Charles Darwin, *en* Dante» m. fl. måtte vara bara kryp bredvid honom. Detta tänker man, medan man bläddrar blad efter blad, alla bärande namnet Carl von Bergen öfverst på sidan. Ångestsvetten lackar en i pannan, och man tror sig vara en fullständig ignorant, som icke känner till den store mannen, när man vid den **48:de** spaltens slut påträffar ett afbrott i enformigheten genom nästa rubrik. För att komma ur sin pinsamma ovisshet, hvem mannen månde vara, sätter man sig ned och läser. »Kors, i alla dar, utbrister man, det är ju vår kände föreläsare C. v. B.!» Men hur kan herr K. P. Arnoldsson hafva mått, när han låtit en så lång biografi öfver herr C. v. B. inflyta? Att det värkligen ännu finnes en sådan tro i Israel, sådan oegennyttig, varm beundran för nästans storhet! Ty det var väl herr K. P. Arnoldsson, som var utgifvare?? Men den gången voro redaktionens vägar underliga. Bellman har 8 spalter, Dante har 4 spalter, Darwin har 2 spalter, Alphonse Daudet $\frac{2}{3}$ spalt, Louis Gerhard De Geer 1 spalt, Oliver Cromwell 6 spalter, matematikern professor Daug $\frac{1}{3}$ spalt, matematikern Abel 16 — *rader*. Men C. v. Bergen ***48 spalter!*** Detta jämförelsematerial torde vara nog för att öfvertyga läsaren om herr v. B:s storhet — i utgifvarens af encyclopedien ögon! Ännu mer öfvertygas man härom genom den förklaring, som afgifves å omslaget af boken med anledning af det stora utrymme, som ägnats åt herr v. B. »Skälet härtill är, i få ord sagdt, det, att bakom *personen* står i förevarande

*) På detta häfte står angifvet, att det utkom juni 1883.

fall den *sak,* som för oss är den högsta och heligaste af alla: sanning, frihet, framåtskridande på det religiösa området». Förutom denna förklarings egendomliga förmånlighet för herr C. v. B. kan jag icke undgå att påpeka, att förklaringen som helhet med hänsyn till fraseologien påminner mycket starkt om en viss välkänd person, hvilken, såsom jag nyss nämnde, en tid var utgifvare af encyclopedien. För öfrigt är det ett synnerligt egendomligt sätt, hvarpå den sak behandlas, som skulle stå bakom *personen.* Ty öfverallt i hela uppsatsen återfinner man personen. Härom kan en hvar själf öfvertyga sig.

En mycket god vän måtte herr v. B. hafva haft i uppsatsens författare, ty att sammanföra så mycket material, att minnas och uppteckna sådana enskildheter, det gör man icke för hvem som hälst. Hvem kan det vara, som steg för steg följde hans lefnadslopp, som höll reda på, för hvilka storheter han blef presenterad, hvad han (v. B) skref till Georg Brandes, och hvad Georg Brandes skref till honom, hvilka skällsord som slungades mot herr v. B., och hvilka dräpande svar denne gaf, och hvem kan det väl hafva varit, som så snällt tecknat upp allt, hvad alla världens tidningar sagt om herr v. B? Om man tänkte sig, att en skriftställare led af storhetsvansinne i första stadiet — en åkomma, som ju icke lär vara ovanlig bland författare — och *själf* på denna patologiska grund gjort tidningsurklippen, skulle de icke blifvit mer omsorgsfullt utvalda. Man får veta, hvad Bohusläns tidning, Göteborgsposten, Göteborgs Handels- och Sjöfarts-tidning, Stockholms tidningar, Öresundsposten, Vexiöbladet m. fl. m. fl. sagt om honom vid flere olika tillfällen, ja, man får t. o. m. veta hvad tidningen Nya Skåne sagt, *innan* herr v. B. uppträdde!

Författaren till denna uppsats måste ovillkorligen lidit af något slags v. Bergens-dille.

Emellertid — hvem som än är den direkta författaren eller det indirekta upphofvet till denna episka lofsång öfver herr v. B. — otvetydigt framgår af densamma, att herr v. B:s kamp — åtminstone till 1883, den tidpunkt,

då ifrågavarande biografi utkom — först och främst var riktad mot ortodoxien. 1867 kämpade han mot »en ämnesven i Upsalas teologiska fakultet» — U. L. Ullman — angående Kristi gudom, som herr v. B. förnekade, 1868—71 utgaf han tidskriften Framtiden, i hvilken han kraftigt bekämpade *Prästläran.* Och under de följande åren arbetade han äfven oförtrutet på att göra allmänheten bekant med den utländska fritänkande rörelsens målsmän. Han höll talrika föredrag om framstående tänkare och vetenskapsmän, Schopenhauer, Comte, Spencer, Mill och Darwin m. fl. Och ortodoxiens förkämpar voro icke milda mot herr v. Bergen då för tiden. Nu däremot efterskickas han från Upsala för att hjälpa teologerna i kamp mot den öfverhandtagande otron. Som exempel på, hur häftiga hans forna anfall mot »prästläran» voro, må anföras, att han sid. 24 i tidskriften Fri Forskning (utkommen så sent som 1886), yttrar följande: »Blott i vårt »ultima Thule», hvars teologiska fakulteter förblifvit så godt som oberörda af tidehvarfvets vetenskapliga bildning, draga »den rena lärans» Don Quixoter manhaftigt i härnad mot den »otro», som understår sig att tvifla på något af de hufvudstycken, — läran om en personlig djäfvul, ett evigt helvete, om könsförhållanden och andra förhållanden i »änglarnes» värld, om Adam och Eva i paradiset, och Elias korpar och kroppsliga himmelsfärd m. fl. — hvilka 'apologetiskt' utpranglas såsom hörande till en 'kristlig tro' och sorglustigt nog föregifvas vara förenliga med en 'kristlig bildning' . . . Vidare kallar han sid. 26 läran om att icke kristtroende (»bland dem världslitteraturens store tviflare, sanningssökandets hjältar och riddersmän») skola i evighet förtäras i helvetet, för en *skändlig* lära.

När utilisterna anfalla det härskande råa gudsbegreppet och framhålla det såsom människosläktet ovärdigt, är detta något, som herr v. B. *numera* betraktar såsom något gränslöst, något rent hädiskt (jfr t. ex. Utilismen på de anklagades bänk), och dock borde han kommit ihåg, att han 1886 skref: »Sanningskäre församlingslärare

anföra, pekande på den 'förstorade människa', bekajad med hvarjehanda lidelser, som utgör ortodoxernas Gud, detta yttrande af filosofen Baco: 'Det vore bättre att icke alls hafva någon föreställning om Gud än en sådan, som är honom ovärdig; ty det ena är otro, det andra hädelse'.» Hvad skillnad är det på detta yttrande af herr v. B. och utilisternas? Tankegången är fullständigt densamma, uttryckssättet är föga mindre saftigt än utilisternas, och det hade alls icke varit underligt, om den högkyrkligt konservativa tidningen Vårt Land på den tiden begagnat sig af samma mustiga tillmäle om herr v. B., som den använde om licentiaten Knut Wicksell, och hvaröfver den ädle, »kristne» sanningskämpen på det religiösa lifsområdet, herr v. B., nu så religiöst uppbygges af: »han står till hakan i smutsen och försöker spotta på Gud». Att herr v. B. med samma skäl som utilisterna kan sägas hafva sökt spotta på Gud, är otvifvelaktigt, ty herr v. B. har för visso icke mindre skarpt än dessa anfallit det härskande gudsbegreppet.

Herr v. B. brukar orden materialism och kristendom på ett ytterst vårdslöst sätt. Utan vidare bevisföring låter han förstå, »att det unga Sveriges» medlemmar hylla den förra lifsuppfattningen. Denna hans framställning är falsk. De flesta äro, efter hvad jag bestämdt vet, agnostici, och de uttala sig icke om den metafysiska frågan. Själf säger sig herr v. B. tro på kristendomen! Är det värkligen så? Han tror på, hvad *han* anser vara kristendom, och därför tillägger han sig allt fortfarande, till sin tillfälliga fördel, *namn* af kristen! Hur tänjbart hans kristendomsbegrepp är, framgår däraf, att han söker göra äfven Herbert Spencer till kristen (se Utilismen på de anklagades bänk, sid. 89). Jag vill bedja den tänkande läsaren taga kännedom om första delen af Herbert Spencers arbete *First Principles* (öfversatt på svenska under namn af *Utvecklingsläran*), innan han sätter tro till en person, så öfverbevisad om förvrängning af andras meningar som herr C. v. B. I detta arbete finnes uttalad den klaraste agnosticism, som jag ännu sett nedskrifven, och för så

vidt som man icke vill inskränka kristendomen till den etiska lärosatsen: älska dina medmänniskor, med uteslutande af läran om försoningen, synden och nåden, torde det vara omöjligt att förena agnosticismen, sådan som den i det nämnda arbetet framställts, med kristendomen, sådan den återfinnes i det nya testamentet. Får man göra utgallringar af allt, som man icke finner förnuftigt, går det lätt att tillägna sig namnet kristen, men det är då icke skäl att åberopa sig på »dess historiska urkund.»

Synnerligt egendomlig är herr v. B:s ställning till darwinismen. På ett mycket talangfullt sätt har licentiaten Knut Wicksell i sin förut omnämnda broschyr kritiserat herr v. B:s på alla möjliga auktoriteter åberopade påstående, att *denna vetenskapliga åsikt nu vore utdömd af vetenskapen.* I sina föredrag i Immanuelskyrkan förlidet år utgjorde hans anfall på darwinismen en hufvudsaklig ingrediens. Jag vill här blott tillägga, att det ej var länge sedan denna åsikt hade en synnerligen kraftig förkämpe i — *herr v. B.!!* 1884 höll han föredrag i Finland och anföll då så starkt ortodoxien, att han angreps af tre vetenskapsmän, professorerna Hjelt, Neovius och Reuter, som slogo sig till bibeltrons riddare. I en broschyr, som de utgåfvo under titel *Vetenskapen och herr Carl von Bergen*, finnes upptaget ett *stenografiskt* referat af den föreläsning, hvari herr v. B. försvarade sig. I mer än ett afseende är detta herr v. B:s föredrag intressant. Han förnekar där på det bestämdaste, att kunskap i naturvetenskap och bibeltron låta förena sig och anför — alldeles som utilisterna — orimligheten i de vanliga undervärken. Liksom herr Lennstrand *nu*, talade han *då* om Bileams åsna. *Nu* säger herr v. B., att herr Lennstrand, liksom Titania, förälskat sig i en åsna. *Då* fick herr v. B. af herr Neovius det mera ampra än bevisande svaret, att vetenskapen icke har något att göra med talande åsnor. Märkligast är dock försvaret för Darwin. Han anför auktoriteters uttalande om darwinismens förträfflighet till stöd för sin tro, att denna lära allt mer vinner terräng (sid. 22–23). Sid. 31—32 står följande yttrande af herr v. B.:

»Så öfvergå de till darwinismen, och här tages jag i »sträng upptuktelse, för att jag för mycket framställt den »såsom icke blott en hypotes, utan redan såsom någonting »mer eller mindre bestämdt bevisadt, såsom en vetenskaplig »doktrin, någonting, som icke mera är osäkert. Om jag »det gjort, så har jag såsom bekant en föregångare i den »ena af mina angripare, som nyss i en tidning förklarat, »att han visserligen varit darwinist, men icke är det mer, »och jag misströstar icke om att han kanske skall ursäkta »mig, att jag mer än han ansluter mig till darwinismen. »Och då äfven han i sin andliga bildning är underkastad »utvecklingens stora lag, så kan det hända, att den, som »i går eller förrgår såg honom som icke darwinist, åter en »annan gång skall se honom som darwinian, att han kanske »snart igen ömsar åsikt; men gör han icke det, så torde »han vara mera att beklaga än jag, ty för min del kan jag »icke hafva några anspråk på att uppträda såsom natur»forskare, ehuru jag sökt sätta mig in i de naturvetenskap»liga resultat, som särskildt för mina sträfvanden ägt be»tydenhet. Men han är i en svårare situation, ty det är »alldeles visst, fastän han icke tyckes känna till det, att i »nutiden mycket betydande röster höja sig intygande för »att darwinismen gått ut ur det hypotetiska stadiet in i »det vetenskapliga bevisandets. Jag tillmäter mig icke »något afgörande omdöme om dessa åsikters riktighet, men »jag står blott på min rätt, att, då sådana uttalanden »från alldeles vetenskapligt håll gjorts, icke blifva litterärt »misshandlad, därför att ett sådant ord gått öfver mina »läppar.

»En af Nord Amerikas mäst betydande naturforskare »professor March — han lär vara en af dem, som, enligt »hvad jag sett uppgifvet, värksammast bidragit att stödja »den darwinistiska teorien genom upptäckten af antedilu»vianska eller förhistoriska djurformer, som nya länkar i »den nedåt-stigande kedjan, som bevisar allting högres fram»gående ur ett föregående lägre — höll vid det tillfälle, »då Spencer gästade New-York och då en stor *bankett* »anordnades för honom af *hundradetals* amerikanska ve-

tenskaps- och statsmän, ett föredrag, hvars i tidningarna» refererade innehåll afhandlar utvecklingsläran, fordom en» hypotes, nu den vetenskapliga världens lärosats. Han» slår alltså professor Reuter på fingrarna, då denne säger,» att det blott är en hypotes, och han gör det därigenom» att han i sitt entusiastiska tal för Spencer säger, hurusom» Darwin, Huxley och vår hedersgäst för tillfället alla sam-» tidigt arbetat på ett och samma problem, fastställandet» af den organiska utvecklingens lag och all utvecklings» lag, och han slutar med att säga: 'huru fullständigt denna» sanning har blifvit fastställd, veten I alle, huru utveck-» lingsläran för allt framåtskridande och i alla utvecklingens» mysterier vunnit tillämpning. Hvad säger man om den» för närvarande? Jo detta, svarar han, att bataljen nu har» fäktats ut och segern vunnits. Han tillägger, att ingen» bildad naturforskare i våra dagar kommer att ens anse» det behöfligt att spilla tid på att afhandla en fråga, som» redan är löst' o. s. v.»

För att icke stanna vid blott *en* gendrifvare af dessa» tre herrar, en från Amerika, har jag försett mig med ett» annat citat, ett af Hæckel från hans föredrag på Tysklands» naturforskarmöte i Eisenach år 1882, där han talade om» denna stora lära, darwinismen, såsom en nu antagen all-» män doktrin eller lära. Som sagdt är, skulle uttalandena» i den vägen, nämligen att skildra darwinismen såsom» en doktrin, icke blott såsom en hypotes, kunna mång-» dubblas.»

Hur stämmer detta öfverens med herr v. B:s *nu* uttalade påstående, att darwinismen är en åsikt, som är öfvergifven af vetenskapen(?!?!).

Jag framställde i det föregående (se sid. 96, 97) den satsen, att andetron har en alldeles speciell invärkan på sina anhängare, så att de blifva liksom bortkollrade från det ögonblick de omfattat den. Herr v. B:s utveckling talar starkt för riktigheten af denna sats. 1884 var herr v. B. icke spiritist. Det framgår af det ofvan omtalade föredraget.

Emot herr v. B. hade citerats Aragos ord: »Den, som utanför den rena matematikens område använder ordet omöjlig, är en oförsiktig människa» (en sats, som herr v. B., om jag minnes rätt, använde mot mig). Som svar härpå berättar herr v. B., att han läste detta ord för första gången på omslaget af en bok, som han hittat i en — spiritistisk boklåda i Amerika. »Vid skildringen af spiritisternas lärosatser sökte man i Aragos ord ett hägn. Att nu använda detta uttalande till stöd för hvad naturvetenskapen i fråga om materien har att lära är från dessa skribenters sida fullt *lika berättigadt* som det stöd det gifvit åt framställningen af *spiritisternas* lärosatser. *Vetenskapligheten på det ena eller andra hållet är ungefär lika.*» Med de båda hållen menar han tydligen å ena sidan spiritisterna och å den andra sina trenne finska vedersakare, och att han ansåg dessa ytterst ovetenskapliga framgår otvetydigt af föredraget för öfrigt.

Häraf är det uppenbart, att herr v. B. 1884 ringaktade spiritismen. Men 1887 höll han mellan 12 jan.—18 mars 16 föredrag, hvilka äro proppfulla af öfvertro. Genom *hopblandningen* af alla slags fenomen — spiritistiska och icke spiritistiska — kunna dessa föredrag tjäna som typ för den samhällsjuka, som jag benämner Modern Vidskepelse. Af referat i tidningar för nämda år kan man öfvertyga sig om, att det knappast finnes den öfvertro, som herr v. B. icke då syntes, åtminstone delvis, vara med om. Och af hans senare skrifter och föredrag framgår med all önskvärd tydlighet, att han är mycket benägen för alla slags spiritistiska upptåg.

Hur kort var icke den tid, som förde honom öfver till denna nya tro? Äfven han är sålunda ett exempel på att kritikern (låt vara en rätt ytlig), en gång fattad af andetron, icke längre kan döma klart, utan behärskas af sin förutfattade mening, hvilken som det tyckes med en naturkrafts nödvändighet leder honom icke från klarhet till klarhet, utan från underlighet till underlighet, från dunkelhet till dunkelhet.

Synnerligt egendomlig förefaller äfven herr v. B:s ställning till teosofien. I början af 1887 höll han icke

mindre än fem föredrag om denna lära, för hvars innehåll han utförligt redogjorde. Angående rörelsens upphof yttrar han sig — att döma af referaten — mindre vidlyftigt, och hvad som är synnerligen underligt, han omtalar alls icke, att bedrägeriet stod på ett ominöst sätt äfven vid den moderna teosofiens vagga. Att madame Blavatsky öfverbevisats om, att medels bedrägeri hafva åstadkommit de s. k. undervärk, hvilka skulle bevisa mahatmernas tillvaro och därigenom lärans sanning, därom synes herr C. v. B. icke hafva gifvit en antydan. Åtminstone omtalas detta ej i referaten. Men å andra sidan har man mycket svårt att tro, att icke den kände föreläsaren läst mr Hodgsons rapport. Den utkom i slutet af år 1885 och kom säkerligen herr v. B. tillhanda senast i början af året 1886. Att han dessutom icke skulle fått full kännedom om detta aktstycke i England, där han ju vistades sist nämda år, och där han sammanträffade med några af teosofernas ledande män, det är lindrigast sagdt osannolikt. Om herr v. B. icke berättat om dessa viktiga invändningar mot teosofien, har detta troligen haft sin grund i hans sjukligt utvecklade begär efter det extraordinära.

Hvad som är synnerligen beaktansvärdt är, att han icke i sina föredrag mot mig yttrade sig om sin uppfattning af teosofien annat än i sväfvande ordalag. *Han tog icke tillbaka sin varma lofsång öfver den från 1887,* fast han förklarade, att han af vissa skäl icke kunde sluta sig till den.

Hur förundrad blir man icke, när man nu läser referatet af hans föredrag om Bolzianismen (hösten 1884, t. ex. Nya Dagligt Allehandas referat). Han säger där uttryckligen, att denna vidskepelse är barbari. »Liksom romarne med utropet 'Hannibal är för portarna'! mäst uttryckte sin fasa för barbariet, så böra också vi frukta det andliga barbari, som stormar inpå oss genom den råe Hannibal, som kallas vidskepelse. Denna fiende vore farlig för den kulturlag, som redan uppdagats af de gamle, den lagenliga utvecklingen.» *Då* uppträder herr C. v. B.

med långa tal om naturlagarna, gent emot hvilka berättelserna om Bolzius strida, och säger att »om också hundratals vittnen intygat sanningen af undervärken, dessa dock måste noga undersökas.» Vidare visar han, att denna vidskepelse har ett ryggstöd i ortodoxien! Sådana sidohugg utdelade han fordom vid hvarje möjligt tillfälle. Nu får ortodoxien lefva i fred för herr v. B. Man jämföre dessa hans räsonnemang med dem, som han nu för till försvar för all slags vidskepelse! Han förebrådde ju mig att hafva begagnat omöjlighetsräsonnemanget (något som jag aldrig gjort), och nu finner man, att han själf för så kort tid sedan gjort det. Ty det är påtagligen alldeles detsamma att säga, att något strider mot naturlagarna, som att säga att det är omöjligt.

Med det ofvan sagda har jag velat gifva stöd för den uppfattning jag har af herr v. B:s kritiska värksamhet som författare och föreläsare. Han är alltid stortalig, framhåller vid alla möjliga tillfällen sina egna stora kunskaper, sin samvetsgrannhet i forskning och omfattande studier, som han belyser med de mäst vidlyftiga citat af alla världens författare, samt är en mästare i att påhitta smädande och hånfulla ord om sina motståndare. Men själf kan han numera näppeligen läsa en bok rättfram; det är knappt exempel på att han under senare år kunnat riktigt till form och andemening citera en författare. Hans sätt att läsa »*en* Spencer, *en* Huxley, *en* John Stuart Mill» m. fl. är alldeles lika med fans sätt att läsa bibeln: han kan få ut hvad han vill. Vidare påstår jag att herr v. B. är hållningslös med hänsyn till sin ståndpunkt. Om en rättrådig agitator ombyter lifsuppfattning, så bekänner han det öppet. Det är icke möjligt, att herr v. B. *nu* har samma uppfattning, som när han försvarade darwinismen i Helsingfors, angrep ortodoxien i tidskriften Framåt, satt i styrelsen för religionsfrihetsföreningen tillsammans med sådana ärkekättare som doktor Anton Nyström, doktor N. O. Holst, undertecknad m. fl. eller när han — såsom han med stolthet berättar i ett föredrag i

Stockholm strax efter åtalet mot Strindbergs Giftas (om nattvardsläran!) — promenerade i Génèves omgifningar tillsammans med sin synnerligen gode vän August Strindberg. Men man har förgäfves spanat efter ett öppet och ärligt erkännande, att han bytt om åsikt.

Hvad är hans mening? Hvad sträfvar han till? Vill han försona sig med statskyrkan? Finner han fritänkarnes kamp i längden föga tillfredsställande för sitt begär efter social utmärkelse? När man läser biografien i Folkets bok, är det åtminstone omöjligt att värja sig från den tanken, att denna oerhörda hållningslöshet som sin yttersta grund har den enda orubbliga konsekvensen i herr v. B:s bana: *sträfvan att vinna personligt anseende.*

Innehållsförteckning.

